

TOIVEIDEN JA TODELLISUUDEN TÖRMÄYSPINTOJA

Ihmisoikeudet ja uhrilähtöisyys ihmiskaupan
vastaisessa toiminnassa

SEMINAARIRAPORTTI

Vaula Tuomaala & Essi Thesslund (toim.)

2009

PRO·tukipiste

Toiveiden ja todellisuuden törmäyspintoja

Ihmisoikeudet ja uhrilähtöisyys
ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa

Seminaari Helsingissä 22.—23.10.2009

Collisions between Wishes and Reality

Human Rights, Victim Centred Approach and the Fight against
Trafficking in Human Beings

Seminar in Helsinki on 22nd to 23rd October 2009

PRO·tukipiste

Seminaarin järjestämiseen on saatu tukea

Seminaariraportti:

Vaula Tuomaala ja Essi Thesslund

2009

Sisällys

Johdanto	7
----------	---

1. Puheenvuorot

Astrid Thors	8
---------------------	---

Avaussanat

I IHMISKAUPPA, SIIRTOLAISUUS JA IHMISOIKEUDET

1.1. Meng-Hsuan Chou	14
-----------------------------	-----------

Euroopan Unionin siirtolaisuuspolitiikka ja ihmiskaupan uhrien asema

1.2. Anna Kontula	19
--------------------------	-----------

Siirtolaisten työmarkkinat ja ihmiskauppapuhe

1.3. Marian Wijers ja Saskia Bakker	21
--	-----------

Ihmisoikeudet ja ihmiskaupan vastaiset toimet: käsittelyn määrittelyn ja vaikutusten mittaamisen haasteet

II UHRILÄHTÖINEN NÄKÖKULMA:

UHRIT – IHMISET

2.1. Cathy Zimmerman	24
-----------------------------	-----------

Ihmiskauppaan liittyvien terveysriskien ja niiden seurausvaikutusten huomioiminen palveluissa ja käytänteissä

2.2. Trine Mygind Korsby 29

Objektista subjektiksi – Kokemuksia kenttätystä ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden nuorten tyttöjen ja naisten parissa Roomassa

2.3. Essi Thesslund 34

Haavoittuvuuden monet kasvot – Suomalaisen kansalaisjärjestön käytännön kokemuksia ihmiskaupan vastaisesta työstä

2.4. Maija Ropponen 38

Haavoittuvainen asema seksuaalipalveluiden ostoon liittyvässä lainsäädännössä

2.5. Jari Kähkönen 43

Uhrilähtöisyyden haasteita ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä

2.6. Kristiina Kangaspunta 45

Ketä ihmiskauppa koskee?

III IKKUNOITA SUOMALASEEN TODELLISUUTEEN**3.1. Minna Viuhko 48**

Näkökulmia ihmiskauppaan ja sen tutkimiseen Suomessa

3.2. Árpád Kovács	50
”Mutta Suomessa viranomaisiin voi luottaa...”	
– työskentely dokumentoimattomien siirtolaisten ja muiden haavoittuvien ryhmien kanssa	
3.3. Tanja Välke	52
Siirtolais- ja maahanmuuttajatyövoiman asema suomalaisilla työpaikoilla	
3.4. Piritta Raivio	55
Turvapaikanhakijan avustajan kokemuksia ja näkemyksiä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisjärjestelmästä	
3.5. Maria Hietajärvi-Ryhänen	57
Uhrin asema rikosoikeudellisessa prosessissa	
3.6. Perttu Könönen	59
Kotkan ihmiskauppatapaus ja uhrin asema	
3.7. Kirsi Tarvainen	61
Uhrin asema rikosoikeudellisessa prosessissa	

IV TULEVAISUUDEN HAASTEITA JA PRIORITEETTEJA

4.1. Venla Roth	63
Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan vaikuttavuus ja tulevaisuuden haasteet	

4.2. Eva Biaudet 67

Ihmiskaupan vastustaminen: haasteita ja hyviä käytäntöjä

4.3. Petra Kjällman 70

Kolmannen sektorin rooli ihmiskaupan
vastaisessa toiminnassa Suomessa

4.4. Jaana Kauppinen 73

Kolmannen sektorin rooli ihmiskaupan
vastaisessa toiminnassa Suomessa

2. Seminaaripalautteet**2.1. Palautekyselyyn vastanneet 78****2.2. Yleinen arvio seminaarin sisällöstä 79****2.3. Puheenvuorojen merkityksellisyyden arviointi 79**

Liite: Seminaariohjelma

Johdanto

Pro-tukipiste ry järjesti lokakuussa 2009 seminaarin ”Toiveiden ja todellisuuden törmäyspintoja – Ihmisoikeudet ja uhrilähtöisyys ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa”. Seminaari oli Pro-tukipisteen kolmevuotisen ihmiskauppaprojektin päätösseminaari. Ihmiskauppaprojektin tarkoituksena oli tuottaa tietoa ihmiskaupasta ja ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta Suomessa sekä tarjota koulutusta ja konsultaatiota ihmiskaupasta ja uhrien tukemisesta eri alojen ammattilaisille. Ihmiskauppaprojekti toimi Raha-automaattiyhdistyksen tuella vuodesta 2007 vuoteen 2009. Projekti aloitettiin kumppanuusyhteistyönä Pakolaisneuvonnan kanssa.

Toiveiden ja todellisuuden törmäyspintoja -seminaarin puhujat edustivat monipuolisesti sekä kansainvälistä että kansallista ihmiskaupan vastaista toimintaa. Pro-tukipiste toivoi, että seminaari tarjoaisi paitsi näkökulmia suomalaiseen nykytodellisuuteen myös ajatuksia ihmiskaupan vastaisen toiminnan mahdollisuuksista ja haasteista tulevaisuudessa. Tähän raporttiin on koottu tiivistelmät seminaaripuheenvuoroista sekä kooste seminaariosallistujilta kerätystä palautteesta.

Avaussanat

Astrid Thors

Maahanmuutto- ja eurooppaministeri

Arvoisat seminaarin osanottajat, hyvät naiset ja herrat,

Aluksi haluan kiittää järjestäjiä mahdollisuudesta avata tämä seminaari. Luulenpa, että kysymyksessä on tähän mennessä laajin maassamme järjestetty ihmiskaupan vastainen tilaisuus.

Erityisen mieltä on huomata, että mukana on myös osanottajia ja alustajia muualta Euroopasta. Haluankin lausua vielä erikseen kiitokset ulkomaisille asiantuntija-alustajille ja erityisedustaja Biaudet'lle osallistumisesta seminaariin.

Tack kära Eva för det lysande arbete du gör för att bekämpa människohandel. Det var med andakt vi lyssnade till ditt anförande i början av veckan under EU-ordförandeskapets konferens mot människohandel.

Hyvät kuulijat,

Me, jotka olemme kokoontuneet täällä tänään, olemme vakuuttuneita siitä, että ihmiskauppa on ilmiönä verrattavissa orjuuteen - tämän julmuuden ilmenemismuodot voivat olla jopa pahempia. Riippumatta ihmiskaupan laajuudesta esitetyistä arvioista tulee ottaa myös huomioon tämän ihmisoikeuksia halventavan rikoksen yleinen vaikutus ihmisoikeuksista ja vapaudesta vallitseviin käsityksiin.

Haasteena on myös toimia niin, ettei ihmiskaupanvastainen toiminta anna oikeutusta heille, jotka esimerkiksi haluavat estää muiden ihmisoikeuksien, esim. pakolaisten oikeuksien toteutumista.

Jyviä on erotettava akanoista, ja sen me teemme tarkastelemalla, miten eri tahot suhtautuvat uhrien auttamiseen. Jos tavoite on auttaa uhreja, silloin ollaan oikealla tiellä, muussa tapauksessa varaan itselleni oikeuden epäillä toimijoiden

motiiveja.

Viimeisinä 10 vuotena olemme edenneet ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa - ainakin paperilla. Sopimuksia ja toimintaohjelmia on saatu, mutta olemmeko panneet ne toimeen riittävän tehokkaasti.

On kuitenkin todettava, että ihmisoikeus- ja uhrilähtöisen toiminnan toteuttaminen käytännössä vaatii paljon enemmän kuin sopimusten kirjaimen toteuttamisen. Juuri näihin asioihin olemme täällä kahden päivän aikana syventymässä: kuinka voimme lainsäädännössämme ja toiminnassamme parhaiten ottaa huomioon uhrin oikeuksien toteutumisen.

Euroopan unionin tasolla ollaan parhaillaan valmistelemassa neuvoston puitepääöstä ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta ja vuonna 2002 tehdyn puitepääöksen kumoamisesta. Uuden puitepääöksen on määrä sisältää tarkennettuja säännöksiä jäsenmaiden rikoslainsäädännön lähentämisestä sekä ihmiskaupan uhrien suojelusta ja tukemisesta. Ehdotus puitepääökseksi perustuu paljolti Euroopan neuvoston yleissopimukseen, ja siinä on omaksuttu sama kokonaisvaltainen lähestymistapa ihmiskaupan ennaltaehkäisyyn, syytteeseenpanoon, uhrien suojeluun ja seurantaan.

Itse asiassa tämä yleissopimus antaa hyvät ja tehokkaat raamit ihmiskaupan kriminalisoinnille, toimijoiden väliselle yhteistyölle sekä uhrien suojelulle ja auttamiselle. Valitettavasti on kuitenkin todettava, että Suomi kuuluu vähemmistöön EU-maita jotka eivät ole ratifioineet yleissopimusta.

Haluaisin tässä nostaa kissan pöydälle: onko sittenkin niin, että lainsäädäntöpuitteiden luominen on liian hajanaista Suomessa. Ulkoministeriö on vastuussa Euroopan neuvoston sopimuksen ratifioinnista, oikeusministeriö EU-puitepääöksen valmistelusta ja sisäministeriö itse kansallisesta toimintasuunnitelmasta.

Tässä vaiheessa en voi muuta sanoa, kuin että on kaksi tietä; että ratifioimme nopeasti Euroopan neuvoston sopimuksen tai että sekä EU että EN-säädökset pannaan samanaikaisesti täytäntöön. En voi muuta sanoa kuin että yhtälö on ratkaistava nopeasti.

Mielestäni Euroopan neuvoston sopimuksen kattava ratifiointi loisi hyvän pohjan ihmiskauppaa ja ihmiskaupan vastaista työtä koskevien käsitysten sekä toiminnan ja yhteistyön rakentumiselle koko Euroopassa.

Ja meidän on rohkeasti tutkittava, onko lainsäädännössämme sellaista, joka on vastoin

Euroopan neuvoston sopimusta tai sellaisia säännöksiä, jotka estävät uhreja pääsemästä auttamisjärjestelmän piiriin. Tämäkin on valitettavasti mahdollista.

Meidän tulee Suomessakin jatkossa panostaa yhä enemmän uhrien tunnistamiseen, jotta heitä voidaan asianmukaisella tavalla auttaa.

Yhteistyö on yksi ihmiskaupan vastaisen työn keskeisistä haasteista. Lisäksi meidän tulee pystyä tunnistamaan ihmiskauppa paremmin myös turvapaikanhakijoiden yhteydessä koko Euroopan tasolla. Yksi vakava kysymys on myös se, että Euroopan unionin sisäinen ihmiskauppa on jäänyt hyvin vähäiselle huomiolle.

Ihmiskauppa saa yhä erilaisempia muotoja eikä ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on helppoa. Kiitos Hollannin kansallisen raportoin olemme mm. huomanneet, että jalkapalloon on liittynyt ihmiskaupan tapaisia piirteitä. Nuorille pojille ja heidän perheilleen uskotellaan, että loistava jalkapalloura huikkeine palkkoineen orastaa Euroopassa. Ei ole poissuljettua, että tämä ihmiskaupan muoto olisi esiintynyt myös Suomessa. Olen kuitenkin tyytyväinen, että Suomen Palloliiton ja joidenkin afrikkalaisten vastaavien järjestöjen välille on luotu yhteyksiä, jotta voidaan tunnistaa jalkapalloon liittyvät ihmiskaupan muodot Suomessa.

Ruotsin EU- puheenjohtajakaudella parhaillaan valmisteltava tärkeä toiminta-asiakirja pyrkii vastaamaan erityisesti ihmiskaupan vastaiseen yhteistyöhön ja rajat ylittävään toimintaan kohdistuviin haasteisiin.

Itse toiminta-asiakirjassa tullaan painottamaan muun muassa ihmiskauppailmiön tarkempaa tutkimista, ihmiskaupan ennaltaehkäisyä ja kysynnän vähentämistä, myös rajat ylittävien tunnistamis- ja auttamisjärjestelmien luomista sekä turvallisen paluun ja uudelleenkotoutumisen mahdollisuuksia. Kysynnän vähentämisellä me tarkoitamme tällä hetkellä eri asioita Euroopan pohjoisissa maissa ja eteläisissä. Etelässä painotetaan vain laittoman työnteon estämistä, pohjoisessa ihmiskaupan ja prostituution ja seksiteollisuuden välistä yhteyttä.

Ihmiskauppaa tullaan painottamaan myös oikeus- ja sisäasioiden monivuotisessa Tukholman ohjelmassa.

Yksi Tukholman ohjelmaan sisällytettävistä ajatuksista tulee olemaan EU-tasoisien ihmiskauppakoordinaattorin asettaminen. Kannatan lämpimästi EU:n oman ihmiskauppakoordinaattorin asettamista vaikka esim. EU-komissio jostain syystä sitä vastustaa. Sinänsä tarpeellisen koordinoinnin ohella tarvitaan kuitenkin myös

seuranta: koordinaattorin lisäksi olisi asetettava riippumaton ihmiskaupparaportoija kaikkiin jäsenmaihiin ja harkittava myös EU-tasoisien raportojien asettamista.

EU-tason riippumaton ihmiskaupparaportoija voisi koota tietoja ja seurata unionin linjaamien toimenpiteiden edistymistä, jotta ihmiskaupan uhrit tunnistettaisiin ja heitä autettaisiin asianmukaisesti kaikissa tilanteissa. Jäsenmaiden kansallisten raportojien välinen epävirallinen yhteistyöverkosto on toki jo aloittanut toimintansa, vaikka suurin osa siihen kuuluvista tahoista on ainakin toistaiseksi luettavissa ennemminkin koordinoiviksi elimiksi. Tämän verkoston toiminnan ohella EU-tason raportoija voisi havaintojensa pohjalta tehokkaammin antaa suosituksia unionin lainsäädännön ja ihmiskaupan vastaisten toimenpiteiden kehittämiseksi.

Suomi asetti vähemmistövaltuutetun riippumattomaksi ihmiskaupparaportoijaksi vuonna 2008. Valitettavasti asettaminen ei ole ylittänyt uutiskynnyksen - niin monen valistuneen kansalaisen suusta ole kuullut hämmästyneitä kommentteja siitä että meillä on todella riippumaton kansallinen raportoija.

Vähemmistövaltuutetun on määrä antaa ensimmäinen ihmiskauppaa koskeva raporttinsa vuoden 2010 alkupuolella. Odotan mielenkiinnolla sitä.

Keväällä 2010 Espanjan puheenjohtajakaudella Euroopan unionin piirissä on tarkoitus laatia uusi ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma. Suuri osa edellisen toimintasuunnitelman toimeenpanosta tapahtui Suomen puheenjohtajakaudella vuonna 2006, minkä vuoksi odotamme erityisellä mielenkiinnolla uuden toimintasuunnitelman laatimista ja sen toimeenpanoon osallistumista.

Hyvät kuulijat,

Suomella on ollut oma ihmiskaupan vastainen toimintasuunnitelma vuodesta 2005 alkaen. Vuoden 2008 kesäkuussa valtioneuvosto SM:n esittelystä hyväksyi periaatepäätöksellään tämän ensimmäisen toimintasuunnitelman pohjalta tarkennetun ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman.

Ensimmäisen toimintasuunnitelman toteutumista seuranneen ohjausryhmän arviointi osoitti ihmiskaupan vastaisten toimien Suomessa pääosin vakiintuneen jo toiminnan käynnistämisvaiheen aikana. Myös moniammatillinen yhteistyö eri hallinnonalojen, kansalais- ja työmarkkinajärjestöjen sekä kuntien ja muiden toimijoiden välillä oli alkanut toimia useimmissa yhteyksissä. Uhrien tunnistaminen ja avun piiriin saaminen sekä kauttakulikutapauksissa että maan sisällä sen sijaan osoittautui ja on edelleen

osoittautunut ihmiskaupan vastaisen toiminnan suurimmaksi haasteeksi.

Ohjausryhmän arvioinnin pohjalta laadittu tarkennettu toimintasuunnitelma rakentuu edeltäjänsä tavoin ihmisoikeusperustaiselle ja uhrikeskeiselle lähestymistavalle. Uhrin asema ja uhrin ihmisoikeuksien suojeleminen on pyritty pitämään keskeisimpänä toimenpiteiden toteutusta ohjaavana tekijänä. Tätä on täydennetty pyrkimyksellä tarkastella toimenpiteiden toteutusta ja niiden seurauksia lapsi- ja sukupuolinäkökulmasta aina kun tähän on tarvetta.

Yhtenä johtavana ajatuksena tarkennetussa toimintasuunnitelmassa on myös edeltäjänsä tavoin monialaisuuden, moniammatillisuuden ja yhteistyön painottaminen. Toimenpiteitä etenkin hyvin keskeisellä koulutuksen ja tietoisuuden kasvattamisen alueella leimaa pyrkimys läpäisevyyteen eri hallinnonaloilla, ammattialoilla ja yhteiskunnassa.

Sisäasiainministeriön johtama ihmiskaupan vastainen ohjausryhmä on asettanut koulutus- ja tiedotustyöryhmän koordinoimaan valtakunnallista työtä näillä alueilla. Myös ennaltaehkäisevät toimet ja kysyntään vaikuttaminen on nostettu aikaisempaa selvemmin esille.

Keskeisimpänä pyrkimyksenä tarkennetussa toimintasuunnitelmassa on kuitenkin uhrien tunnistamiskynnyksen alentaminen kaikissa tilanteissa, joissa mahdollisia uhreja kohdataan. Uhrien tunnistaminen ja johdattaminen avun piiriin on sekä ihmisoikeuskysymys että kaikkien ihmiskaupan vastaisten toimenpiteiden onnistumisen edellytys. On kuitenkin ilmeistä, ettei pelkällä viranomaistoiminnalla saada tässä suhteessa riittäviä tuloksia ja tavoiteta erityyppisen hyväksikäytön kohteeksi joutuneita uhreja.

Uhrien tunnistamisen ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta nimenomaan kolmannen sektorin rooli on keskeisessä asemassa ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Alkuvaiheen ja ruohonjuuritason toiminta, etsivä työ, mahdollisten uhrien ja uhriutumisvaarassa olevien neuvonta - mukaan luettuna oikeudellinen neuvonta - on luonteeltaan sellaista, että se soveltuu ehkä kaikkein parhaiten juuri mahdollisten uhrien parissa muutoinkin työskenteleville kolmannen sektorin toimijoille.

Meidän on myös käännettävä katse jo tulevaan: nykyisen toimintasuunnitelman toimeenpanoa seuraavan ohjausryhmän on määrä yhdessä kansallisen raportoijan kanssa antaa vuoden 2010 loppuun mennessä toimenpidesuosituksia ihmiskaupan vastaisen lainsäädännön ja toimenpiteiden kehittämiseksi edelleen. Tässäkin suhteessa

kolmannen sektorin äänen kuuleminen on erittäin tärkeää. Mutta viimeistään ensi vuonna meidän on arvioitava onko tuomioistuinkäytäntö edistynyt koulutuksen ja tiedottamisen avulla vai tarvitaanko parempaa lainsäädäntöä.

Lopuksi haluan vielä tuoda esiin muiden toimijoiden, kuten kirkkojen ja uskonnollisten yhteisöjen, oppilaitosten ja sekä erilaisten muiden uhrien tunnistamiseen ja auttamiseen liittyvien toimijoiden merkitys. Koulutus, tiedotus ja tietoisuuden kasvattaminen ovat kaikessa ihmiskaupan vastaisessa työssä ja sen kehittämisessä keskeistä. Tätä työtä tehdään paljon äsken mainittujen toimijoiden piirissä, eikä toiminnan näkyvyys voi milloinkaan olla liian vähäinen.

Arvoisat osanottajat,

Toivotan teille kaikille antoisaa seminaaria ja mielenkiintoisia keskusteluhetkiä. Olen varma siitä, että tässä yli kahdensadan hengen joukossa syntyy seminaaripäivien aikana myös uusia kiinnostavia yhteyksiä ja ajatuksia. Mutta ennen kaikkea toivon, että seminaarin näkökulma - ihmisoikeudet ja uhrilähtöisyys ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa - saadaan vietyä entistä paremmin käytännön työhön ja tuottamaan tuloksia erityisesti uhrien suojelun ja tukemisen kannalta.

Lähde: Sisäasiainministeriö 2009 (www.intermin.fi/puheet)

I IHMISKAUPPA, SIIRTOLAISUUS JA IHMISOIKEUDET

1.1. Euroopan Unionin siirtolaisuuspolitiikka ja ihmiskaupan uhrien asema

Meng-Hsuan Chou

PhD, Post-doctoral Fellow,

ARENA – Centre for European Studies, University of Oslo

Meng-Hsuan Choun mukaan siirtolaisuuden sääntelyn tarkastelu antaa välineitä myös ihmiskauppailmiön jäsentämiseen. Euroopan neuvoston kokouksen päätöslauselmassa (Tampere 1999) on määritelty, että Euroopan unioni pyrkii lähestymään siirtolaisuutta kokonaisvaltaisesta näkökulmasta. Tämä tarkoittaa kehityspoliittisten kysymysten ja ihmisoikeuksien huomioimista siirtolaisuuteen liittyvissä asioissa niin lähtö- kuin kauttakulkumaissa.

Chou jakaa kokonaisvaltaisen lähestymistavan edistävään ja rajoittavaan osaan. Edistäväksi komponentiksi hän nimeää esimerkiksi pyrkimyksen luoda työperäisen maahanmuuton järjestelmä, joka mahdollistaa ”kiertävän siirtolaisuuden” (circular migration). Tässä järjestelmässä siirtolaiset liikkuvat molempiin suuntiin kahden maan tai alueen välillä. Rajoittavaan komponenttiin hän sisällyttää siirtolaisten liikkumisen rajoittamiseen liittyvät järjestelyt, kuten viisumi- ja palautuskäytännöt. Choun mukaan nämä kaksi logiikkaa toimivat samanaikaisesti sekä EU:n että sen jäsenvaltioiden kansallisen tason siirtolaisuuteen liittyvässä sääntelyssä.

Kokonaisvaltaisen lähestymistavan historiallinen alkuperä löytyy Euroopan integraatioon kuuluvasta työvoiman ja ihmisten vapaan liikkuvuuden periaatteesta. EU:n jäsenvaltiot eivät edelleenkään ole päässeet yksimielisyyteen siitä, keitä vapaan liikkuvuuden periaate koskee. Toisella puolella ovat jäsenvaltiot, joiden mukaan sen tulee koskea kaikkia laillisesti alueella oleskelevia. Toiset sallisivat vapaan liikkuvuuden vain jäsenvaltioiden kansalaisille. Chou kuvailee tätä sopimukseksi siitä, että voidaan

olla eri mieltä.

1980-luvulla EU:n jäsenvaltiot sopivat toimenpiteistä vapaan liikkuvuuden mahdollisten seurausten varalta. Näissä toimenpiteissä on erityisesti keskitytty turvallisuuspolitiikkaan. Euroopan unionin ulkoisia rajoja ja ei-toivottujen henkilöiden pitämistä niiden ulkopuolella on vahvistettu esimerkiksi Schengen-yhteistyön avulla. Edelleen 1990-luvulta lähtien EU:n virallisessa siirtolaisuuteen liittyvässä yhteistyössä on etupäässä keskitytty turvallisuuden säilyttämiseen sisäisesti rajattomassa Euroopassa. Tämä vapaaseen liikkuvuuteen liittyvän keskustelun perintö on Choun mukaan syytä pitää mielessä tarkasteltaessa ihmiskaupan uhreihin liittyvää EU:n siirtolaisuuspolitiikkaa.

EU:n tasolla on säädetty direktiivi lyhytaikaisesta oleskeluluvasta, joka myönnetään viranomaisten kanssa yhteistyössä toimiville ihmiskaupan uhreille. Uhrilupa oikeuttaa maassa oleskeluun ja peruspalveluihin sosiaali- ja terveydenhuollossa. Toisin kuin useiden EU-maiden kansallisessa lainsäädännössä, Euroopan unionin uhrilupadirektiivissä tunnustetaan ihmiskaupan uhrien ohella myös salakuljetuksen uhrit. Tämä on Choun mukaan tärkeää, koska näiden kahden ryhmän välillä oleva ero on usein epäselvä ja monitulkintainen.

Chou kuvailee lupaprosessin vaiheita. Aluksi annetaan tietoa uhriluvan mahdollisuudesta. Tiedon antamiseen on oikeutettu viranomainen tai jäsenvaltion niin päättäessä nimetty kolmannen sektorin edustaja. Tätä seuraa harkinta-aika, jonka pituudesta jäsenvaltiot voivat itse päättää. Harkinta-ajan tarkoitus on auttaa uhria toipumaan ja irrottautumaan ihmiskauppiaista. Samalla hän joutuu tekemään päätöksen yhteistyön tekemisestä viranomaisten kanssa. Yhteistyö on uhriluvan edellytys. Yhteistyön on lisäksi oltava hyödyllistä ihmiskauppiaiden syytteeseen asettamisen kannalta, uhrin on selvästi osoitettava halunsa tehdä yhteistyötä, uhrin on katkaistava kaikki yhteydet ihmiskauppiaisiin eikä uhrin maassa oleskeluun saa liittyvä turvallisuusuhkia. Vastaavasti lupa voidaan evätä, jos uhri ottaa yhteyttä ihmiskauppiaisiin, ei puhu totta, aiheuttaa uhkaa yleiselle turvallisuudelle, ei tee yhteistyötä, tai mikäli syytteeseenpano keskeytyy.

Direktiivissä määritellään myös uhrin kohteluun liittyviä asioita prosessin aikana.

Harkinta-aikana varaton siirtolainen on oikeutettu toimeentulotukeen ja välitöntä hoitoa tarvitsemaan terveydenhuoltoon. Tulkkauspalveluiden sekä psykologisen ja oikeudellisen tuen tarpeen määrittelevät jäsenvaltiot. Uhriluvan saatuaan henkilö on direktiivin mukaan oikeutettu terveydenhuollon erityispalveluihin. Jäsenvaltiot päättävät itsenäisesti työmarkkinoille, ammatilliseen koulutukseen tai kuntoutusohjelmiin pääsystä. Uhrilupa antaa alaikäisille myös oikeuden käydä koulua. Jäsenvaltioiden on paikannettava heidän perheenjäsenensä ja varmistettava, että heillä on avustaja rikosoikeudellisessa prosessissa. Syytteen esittämisen jälkeen jokaisen uhrin kohdalla sovelletaan kansallista maahanmuuttolainsäädäntöä.

Vuoden 2004 keväällä EU:n jäsenvaltiot pääsivät kahden vuoden keskusteluiden jälkeen sopimukseen direktiivin sisällöstä. Direktiivin säädökset eivät sido Iso-Britanniaa, Irlantia ja Tanskaa, jotka vetäytyivät sopimuksesta. Vuoteen 2008 mennessä 24 maata oli implementoinut direktiivin kansalliseen lainsäädäntöönsä. Espanja ei ole edelleenkään implementoinut direktiiviä, ja on joutunut rangaistusseuraamuslausuulin mukaisesti vastaamaan komission nostamaan kanteeseen Euroopan tuomioistuimessa.

Tämä direktiivi on ainoa ihmiskaupan uhreihin liittyvä väline Euroopan unionin siirtolaispolitiikassa. Chou kritisoi sen toimivuutta ja tehokkuutta. Direktiivin vaikutukset eivät hänen mukaansa vastaa sille asetettuja odotuksia.

Chou kuvailee muutoksia, joita uhrilupaa koskevaan direktiiviin tehtiin alkuperäisen komission esityksen jälkeen. Esityksessä uhrilupaa koskevan tiedon antamisen uhrille katsottiin sopivan myös järjestöjen ja uskonnollisten yhteisöjen toimenkuvaan. Choun mielestä näiden tahojen poistaminen direktiivistä on huomionarvoista, koska ihmiskaupan uhri harvoin luottaa viranomaisiin edes lähtömaassaan.

Esityksessä harkinta-ajaksi ehdotettiin 30 päivän ajanjaksoa. Nyt direktiivi määrää, että valtiot voivat päättää harkinta-ajan pituudesta itse. Jäsenvaltiot eivät myöskään päässeet yhteisymmärrykseen kotoutumista edistävän kuntoutusohjelman järjestelyistä, joten se poistettiin direktiivistä. Kuntoutusohjelma olisi oikeuttanut integroitumisen kannalta oleellisten perustaitojen ja kielen opiskeluun. Direktiivistä

jäivät pois myös lausekkeet uhrin oikeudesta koko prosessin aikaiseen perusterveydenhuoltoon, ilmaiseen tulkkaukseen ja oikeudelliseen apuun, sekä lauseke uhrin perheenjäsenten oikeudesta oleskelulupaan.

Chou esittää, että direktiivistä tuli näiden muutosten myötä alkuperäistä ehdotusta tehottomampi. Uhrille suunnatut kannustimet viranomaisten kanssa toimimiseksi poistettiin ja jäsenvaltioiden velvoitteita vähennettiin. Lisäksi vaadittavia muutoksia ei määritelty tarkasti niiden jäsenvaltioiden kohdalla, joilla oli jo olemassa asiaa koskevaa säännöstöä.

Chou perää vesitetyn direktiivin merkitystä - alkuperäisestä esityksestä kun ei toteutuneessa direktiivissä ole paljoa jäljellä. Taistelu järjestäytynyttä rikollisuutta vastaan vaatii Choun mukaan yhtenäistä rintamaa sekä tarkkaa ja ankaraa lainsäädäntöä. Kannustimien poistaminen uhreilta on Choun mielestä erityisen merkille pantavaa. Se heijastelee ristiriitaista suhtautumista ihmiskaupan uhreihin, joita etenkin poliittisella tasolla pidetään samanaikaisesti sekä rikollisina että uhreina.

Myös komissio on arvioinut direktiivin toimivuutta. Komission mukaan asetetut tavoitteet eivät ole EU:n tasolla täyttyneet. Harkinta-aikaa ei ole otettu käyttöön kaikissa jäsenmaissa. Uhriluvan pituudet vaihtelevat Slovakian 40 päivästä yhteen vuoteen. Tunnistettujen ja tukea saaneiden uhrien määrät liikkuvat vuositasolla Italian 2143 ja Suomen yhdeksän henkilön välillä. Huolimatta siitä, että EU:n alueella olevien ihmiskaupan uhrien määrästä tehtyjen arvioiden epätarkkuus tunnustetaan, on ”virallisten” uhrien määrä näihin arvioihin verrattuna minimaalinen.

Sytä direktiivin vaikutusten heikkouteen voi löytää EU:n siirtolaisuuteen liittyvästä sopimus pohjasta. Perustuslaillisten lähtökohtien erittely on myös tarpeen kun pohditaan, mitä pitäisi tehdä toisin. Koska Lissabonin sopimusta ei ole vielä ratifioitu, Chou tarkastelee Amsterdamin sopimuksesta löytyviä määritelmiä, joissa luodaan yhteistä pohjaa Euroopan laajuisille järjestelyille liittyen lailliseen ja laittomaan siirtolaisuuteen sekä maassa oleskeluun sisältyviin ehtoihin ja oikeuksiin. Euroopan unionin jäsenvaltioiden kesken vallitsee kuitenkin ratkaisematon erimielisyys vapaan

liikkuvuuden ehdoista. Ristiriitaisuudet ovat näkyneet käytännössä myös säädettäessä direktiiviä kolmannen maan kansalaisten työntekijän oleskeluluvasta. Saksa vaati komission esitystä hyllylle keväällä 2006 johtuen maan korkeasta työttömyysasteesta ja sen kasvun estämiseen liittyvistä sisäpoliittisista syistä. Epäonnistuminen tähän direktiiviin liittyvissä neuvotteluissa on johtanut siihen, että lähestymistavat siirtolaisuuteen ovat EU:n sisällä entisestään hajautuneet. Tätä tukevat Haagin ohjelman (2005) suuntaviivat, joissa toimivalta työperäisen siirtolaisuuden volyymin suhteen on monitulkintaisesti annettu jäsenvaltioille.

Kun vastassa on ihmiskauppa, asettavat edellä mainitut seikat Euroopan unionin suuren haasteen eteen. Kuinka EU:n lähestymistapa voi olla globaalia tai kokonaisvaltaista, jos sillä ei ole toimivaltaa säännellä työperäistä maahanmuuttoa? Tämä on Choun mielestä keskeinen kysymys, koska vaihtoehtojen ja virallisten maahantuloreittien puuttuessa siirtolaiset jatkavat ihmiskauppiaiden ja salakuljettajien palvelujen käyttöä, mikä on omiaan lisäämään heidän mahdollisuuksiaan uhriutua.

Tämän vuoden syyskuussa Euroopan unionin ministerineuvosto sai luettavakseen ihmiskaupan vastaisia toimia koskevan asiakirjan, jossa analysoitiin ilmiötä ja tarkasteltiin EU:n päämääriä, toimia ja tavoitteita sen suhteen. Selvityksessä näkyivät suuret erot jäsenmaiden lainsäädännöissä ja operationaalisen tason toimissa.

Ollakseen kokonaisvaltaista, EU:n siirtolaispolitiikkaa olisi Choun mielestä välttämätöntä yhdenmukaistaa, ja EU:n toimivaltaa siinä lisätä. Työperäistä maahanmuuttoa tulisi Choun mukaan kehittää niiden siirtolaisten lähtökohdista käsin, jotka eivät ole kaikkein koulutetuimpia, hyvätuloisimpia tai poliittisesti etuoikeutetuimpia. Choun mukaan EU tarvitsee politiikan välineitä, joiden avulla se voi toimia tehokkaana vastavoimana ihmiskaupalle. Modernin ajan orjuuden lakkauttaminen vaatii selkeää poliittista tahtoa ja tukea useilta eri toimijoilta.

1.2. Siirtolaisten työmarkkinat ja ihmiskauppapuhe

Anna Kontula
VTT, tutkija, Tampereen yliopisto

Ihmiskauppaan liittyvien kiistanalaisten ”faktojen” esittelyn sijaan Anna Kontula tarkastelee, mikä on mennyt ihmiskauppaan liittyvässä poliittisessa keskustelussa ja toiminnassa pieleen. Miksi ihmiskauppaa edelleen esiintyy, ja miksi siihen liittyvässä toiminnassa ei ole päästy eteenpäin?

Kontulan mielestä keskeistä on nähdä ihmiskaupan ja siirtolaisten työmarkkinoiden yhteys. Köyhästä maasta lähtevät siirtolaiset suuntaavat länteen ansaitsemistarkoituksissa, etsimään parempia tulevaisuuden näkymiä itselleen ja läheisilleen. Vastanottavissa maissa he kokevat usein taloudellista riistoa. Siirtotyöläisten turvaton ja oikeudeton asema on Kontulan mielestä ihmiskaupan keskeinen syy. Siten ihmiskaupan perusmekanismien selvittämiseksi ja ehkäisykeinojen löytämiseksi sitä on tarkasteltava työmarkkinoiden näkökulmasta.

Kontula tuo esiin siirtolaisten väliset erot. Osa siirtolaisista on hyvillä ehdoilla maahan tulevia henkilöitä, joilla on paljon vaihtoehtoja ja liikkumavaraa. Janan toisessa päässä ovat ihmiskaupan uhrit. Näiden kahden ryhmän välille sijoittuvat siirtolaiset, joiden maassaolostatus sekä työskentelyn ehdot ja oikeudet ovat epämääräisiä. Heidän pääsynsä erilaisten turvaverkostojen piiriin on rajoitettua ja ammattiyhdistysliikkeen jäsenyys mahdotonta.

Kontulan pitää merkittävillä poliittisilla foorumeilla ja keskeisissä medioissa käytävää ihmiskauppakeskustelua rajoittuneena. Ihmiskaupan yhteydessä ei puhuta siirtolaisuudesta yleensä, eikä ilmiön laajempia rakenteellisia lähtökohtia tuoda esiin. Muusta yhteiskunnasta erillisenä siihen pyritään vaikuttamaan lakeja säätämällä, rikollisia jahtaamalla ja yksittäisiä uhreja avustamalla. Tällainen ihmiskauppatyö on

Kontulan mukaan tehotonta. Varsinaista auttamistyötä estävät lisäksi keinotekoiset rajanvedot esimerkiksi seksityön ja muiden töiden sekä ihmiskaupan ja muun riiston välillä. Kohtuuton osa avustustyöstä kohdistuu Kontulan mukaan seksiteollisuuteen, jossa uhrien tunnistaminen voi tuntua seksityöhön liittyvien negatiivisten ja sukupuolittuneiden mielikuvien takia helpommalta kuin vaikkapa rakennusalalla. Vaatimus sovittaa ihmiskauppatapaukset kapeaan lainsäädännön lokeroon edesauttaa vain hurjimpien tapausten löytämistä. Samalla suuri määrä avun tarpeessa olevia ihmisiä jää järjestelmän ulkopuolelle, tai pahimmillaan ihmiskauppaan liittyviä lakeja käytetään heitä vastaan.

Kontula erittelee ihmiskaupan puutteellisesta analyysistä hyötyviä tahoja. Ensiksi hän kiinnittää huomiota valtiollisten tahojen ja kansainvälisten järjestöjen toiminnan projektiluonteisuuteen. Se suosii keskittymistä helposti hallittavissa oleviin tapauksiin avustustyössä. Lisäksi merkittävä osa kansainvälisestä avustustyöstä saa rahoitusta tahoilta, joille olisi kiusallista avata kysymyksiä miljoonien siirtotyöläisten perusoikeuksien toteutumisesta. Vajavaisesta analyysistä hyötyvät myös valtioiden sisäiset tahot, jotka pyrkivät rajavalvonnan ja maan sisäisen ulkomaalaiskontrollin kiristämiseen. Edelleen, laittoman työvoiman läsnäolo on etu rikkaan lännen valtiontalouksille. Mikään muu työvoiman segmentti ei ole yhtä halukas tekemään töitä halvalla, vaadi yhtä pientä osaa julkisista palveluista ja tyydy osaansa ilman äänioikeutta tai muita perusoikeuksia. Puutteellista ihmiskauppa-analyysia hyödyntävät myös feministiset lobbaus-ryhmät, jotka perustelevat seksiteollisuuden ja osin myös seksityöntekijöiden vastaisia toimia ihmiskauppuheella. Tämä taho ei puhu lainkaan seksityöstä, mutta rajaa puheen ihmiskaupasta käsittelemään pelkästään seksiteollisuutta, ja sekoittaa keskenään käsitteet *ihmiskauppa*, *naiskauppa* ja *prostituutio*.

Kontula toteaa, että toimenpiteet ihmiskaupan hillitsemiseksi ovat usein jälkijunassa itse ilmiöön nähden ja pahimmillaan heikentävät siirtolaisten asemaa. Asioiden parantamiseksi tarvitaan keskustelua niiden henkilöiden oikeuksista, joilla ei ole mahdollisuutta virallisen järjestelmän tukeen eikä liioin turvaverkkoja sen ulkopuolella. Lisäksi pitäisi puhua lähtömaiden köyhyydestä, alhaisesta koulutustasosta ja perheväkivallasta. Nämä tekijät altistavat ihmisiä olosuhteisiin, joissa he eivät osaa varoa tai edes tunnista ihmiskauppaa. Alueiden elintasoerot pitäisi niin ikään

huomioida. Ihmiset eivät pääsääntöisesti lähde pois kotiseuduiltaan, elleivät he oleta määränpään tarjoavan jotain oleellisesti parempaa.

Oleellisinta on Kontulan mielestä kiinnittää huomiota siirtolaisuuspolitiikkaan, joka asettaa ihmisiä oikeudettomaan tilaan sekä maassa oleskelun suhteen että työmarkkinoilla. Suomessa käytävässä siirtolaisuuskeskustelussa Kontula näkee kaksi kantaa. Löytyy niitä, joiden mielestä rajat pitäisi sulkea kaikilta. Toiset taas toivottavat kontrolloidusti tervetulleiksi kaikki maksukykyiset ja työkäiset ihmiset, kunhan heistä on vastaanottavalle maalle enemmän hyötyä kuin haittaa. Näissä näkökulmissa ollaan sokeita liikkumisen vapauden riippuvaisuudelle ihmisten tulotasosta, sekä liikkumisen vapauden todellisuudelle tilanteessa, jossa ihminen on sekä lähtö- että kohdemaassaan monella tavalla vaaran alainen. Niissä ei myöskään käy ilmi, missä määrin liikkumisen vapaus sisältää oikeuden kotiseutuun ja oikeuden jäädä sinne, missä oma perhe on.

1.3. Ihmisoikeudet ja ihmiskaupan vastaiset toimet: käsitteiden määrittelyn ja vaikutusten mittaamisen haasteet

Marjan Wijers

Lawyer, Human Rights Consult and Researcher

&

Saskia Bakker

Anthropologist, Program Manager, Aim for Human Rights

Marjan Wijers ja Saskia Bakker tarkastelevat ihmiskaupan vastaisia toimia ihmisoikeusnäkökulmasta. Ihmisoikeusteoria ja käytäntö ovat Wijersin ja Bakkerin mukaan usein edelleen kaukana toisistaan. Tämä ilmenee myös ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Wijers ja Bakker työstävät parhaillaan järjestöille tarkoitettua mittaria, jonka avulla voidaan arvioida ihmiskauppaan liittyvien lakien ja toimenpiteiden ihmisoikeusvaikutuksia.

Ihmiskaupan vastaista työtä tekevät järjestöt ovat viime vuosina ilmaisseet huolensa siitä, että nykyiset ihmiskaupan vastaiset toimet eivät onnistu suojelemaan ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumista. Ihmiskauppaan liittyvillä lailla ja toimenpiteillä on todettu toistuvasti olevan negatiivisia vaikutuksia ryhmiin, joita ilmiö koskee. Wijersin ja Bakkerin mukaan muun muassa ihmiskaupan ”ennaltaehkäisyllä” on oikeutettu toimenpiteitä, joilla on rajoitettu joidenkin naisten liikkumavapautta tai legitimoitu syrjiviä käytäntöjä siirtolaisperäisiä kotitalous- tai seksityöntekijöitä kohtaan.

Ihmisoikeuslähtöinen lähestymistapa on kirjattu useisiin Euroopan unionin toimenpideasiakirjoihin. Euroopan komission asettaman asiantuntijaryhmän raportissa ihmiskaupasta (2004) pidetään tärkeänä ihmisoikeusnäkökulman integroimista ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Yksi suosituksista on ihmisoikeusvaikutusten arvioinnin kehittäminen ihmiskaupan vastaisten lakien ja toimenpiteiden yhteyteen. Ihmisoikeuslähtöisyyttä vaaditaan usein selventämättä mitä sillä tarkoitetaan. Lisäksi välineet ihmisoikeusvaikutusten mittaamiseksi puuttuvat.

Kehitteillä oleva mittaussuomenetelmän (*Human rights impact assessment*) avulla halutaan kuroa umpeen ihmisoikeuksien teorian ja käytännön välinen epäsuhta ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa. Menetelmän avulla päästään arvioimaan, millä tavalla ihmiskaupan vastaiset lait ja käytännöt vaikuttavat ihmisoikeuksien toteutumiseen, ja mikä on niiden suhde valtioiden ihmisoikeusvelvoitteisiin. Ihmiskaupan vastaisen toiminnan ihmisoikeusvaikutuksia arvioitaessa etsitään vastauksia seuraaviin kysymyksiin: Auttaako toimenpide ihmiskaupan vastaisessa taistelussa ja ihmiskaupan uhrien oikeuksien suojelussa? Kunnioitetaanko toimenpiteellä ihmisoikeusperiaatteita? Loukkaako säädös tai sen soveltamistapa ihmisoikeuksia?

Esimerkkinä Wijers ja Bakker kertovat, kuinka Hollannissa on mitattu vuodesta 2006 lähtien erilaisten menettelytapojen vaikutusta naisten terveysoikeuksiin. Arviointimenetelmä on ollut merkityksellinen raskaana olevien siirtolaisnaisten terveysoikeuksien toteutumisen suhteen. Lakialoite, jossa kaavailtiin heikennyksiä

laittomien siirtolaisnaisten äitiysturvaan, saatiin vedettyä pois käsittelystä. Aloitetta vastustaneiden lobbaajien keskeinen argumentti oli se, että lakialoite oli ristiriidassa valtion velvollisuuden kanssa suojella naisten terveysoikeuksia. Lobbauksen onnistuminen luettiin osin terveysoikeuksien toteutumisen arvioimiseksi kehitetyn mittarin ansioksi.

Wijersin ja Bakkerin mukaan valtiot ovat keskittyneet ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa lakien toimeenpanoon ja siirtolaisuuden kontrolliin. Uhrien suojelemiseksi ja avustamiseksi tehdyt toimet sen sijaan laahaavat jäljessä. Ihmisoikeuslähtöisessä ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa pitäisi huomioida voimassa olevat kansainväliset ihmisoikeuksiin liittyvät velvoitteet: esimerkiksi oikeus yksityisyyteen, vapaaseen liikkumiseen, perhe-elämään, osallistumiseen ja syrjimättömyyteen. Wijersin ja Bakkerin mukaan tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että ihmiskaupan vastaisen toiminnan tulisi pyrkiä muuttamaan ihmiskauppaan johtavia olosuhteita. Lisäksi toimenpiteiden tulisi edesauttaa hyväksikäytön loppumista, rikoksentehtäjäiden syytteenosoittamista ja tuomitsemista sekä oikeuden saamista ihmiskaupan uhreille. Ihmiskaupan vastaiseen toimintaan tulisi myös osallistaa ihmiset, joita asia koskee. Sen tulisi olla kansainvälisten ihmisoikeussopimusten mukaista ja ihmisoikeuksia rikkomatonta toimintaa, jonka vuoksi naiset, siirtolaiset tai seksityöntekijät eivät joutuisi kohtaamaan minkäänlaista syrjintää.

Ihmisoikeuslähtöisyydessä keskeistä on kansainvälisten ihmisoikeuksiin liittyvien periaatteiden ja normien integroiminen lainsäädäntöön, toimintatapoihin, ohjelmiin ja prosesseihin. Wijers ja Bakker nostavat esille näistä periaatteista tärkeimpiä. Niiden huomiointi on oleellista myös ihmisoikeusvaikutusten arviointia kehitettäessä. Ensimmäinen ihmisoikeusperiaate on yksilön oikeus osallistua niihin toimenpiteisiin, jotka koskevat hänen omia oikeuksiaan, sekä yksilön oikeus saada tietoa osallistumisoikeudestaan. Toinen ihmisoikeusperiaate on hallitusten velvollisuus implementoida ihmisoikeussitoumukset. Tähän liittyen yksilölle on taattava oikeus korvauksiin, kun hänen ihmisoikeuksiaan on loukattu. Tärkeitä periaatteita ovat myös samanarvoisuus ja syrjimättömyys. Näistä etenkin jälkimmäinen on keskeinen dokumentoimattomien siirtolaisten ja muiden haavoittuvaisessa asemassa olevien ryhmien kohdalla. Lisäksi ihmisoikeudet ovat jakamattomia. Tällä tarkoitetaan sitä, että sosiaaliset, taloudelliset, poliittiset ja kansalaisuuteen liittyvät oikeudet ovat kaikki

yhteydessä toisiinsa. Edelleen oleellinen periaate on suhteellisuus: useimmat ihmisoikeudet eivät ole absoluuttisia. Valtiot voivat tehdä niihin poikkeuksia, mutta myös poikkeustilanteessa käytettyjen keinojen on vastattava tarkoitustaan.

Ihmisoikeuslähtöisen toiminnan taustalla ovat kansainväliset ihmisoikeussopimukset. Sopimukset ratifioineilla valtioilla on oikeudellinen velvollisuus kunnioittaa ja suojella sopimukseen kirjattuja ihmisoikeuksia suhteessa kaikkiin henkilöihin, jotka oleskelevat valtion toimivaltaan kuuluvalla alueella. Wijersin ja Bakkerin mukaan valtioilla on velvollisuus estää ja tutkia ihmisoikeuksia rikkovaa toimintaa, rangaista ihmisoikeusrikkomuksista ja huolehtia siitä, että uhri saa hänelle kuuluvat korvaukset. Ihmisoikeuksien rikkoja voi olla myös valtiollinen toimija. Ihmiskauppaan liittyvässä päätöksenteossa on huomioitava päätöksen kohteena olevan ryhmän jäsenten mahdollisuus osallistua päätöksentekoon. Kaikissa ihmiskauppaan liittyvissä toimenpiteissä tulee noudattaa ihmisoikeusperiaatteita ja välttää ihmisoikeuksien rikkomista.

II UHRILÄHTÖINEN NÄKÖKULMA: UHRIT – IHMISET

2.1. Ihmiskauppaan liittyvien terveysriskien ja niiden seurannaisvaikutusten huomioiminen palveluissa ja käytänteissä

Cathy Zimmerman

PhD, Gender Violence & Health Centre,

London School of Hygiene and Tropical Medicine, University of London

Cathy Zimmerman on tehnyt ihmiskauppaan ja terveyteen liittyvää tutkimusta noin kymmenen vuoden ajan. Puheenvuorossaan Zimmerman kertoo *Stolen Smiles* -tutkimushankkeesta ja korostaa terveysnäkökulman huomioimisen tärkeyttä ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ja uhrien tukityössä.

Zimmermanin mukaan ihmiskauppailmiön tiedostaminen ja käsittely on lähtenyt liikkeelle vastentahtoiseen prostituutioon ja muuhun seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvästä, naisiin kohdistuvasta ihmiskaupasta. Myös Zimmermanin siteeraama tutkimus keskittyy naispuolisiin seksuaalista hyväksikäyttöä kokeneisiin ihmiskaupan uhreihin. Kun tutkimushanke ihmiskauppaan liittyvien terveysriskien kartoittamiseksi pantiin alulle 2003 - 2005, ei muun tyyppistä ihmiskauppaa Zimmermanin mukaan juuri tunnistettu. *Stolen Smiles* onkin kattava kuvaus seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvän ihmiskaupan terveydellisistä haittavaikutuksista. Tutkimushanke toteutettiin yhteistyönä uhrien tukitoimintaa organisoivien tahojen kesken.

Tutkimushanketta varten haastateltiin 207 ihmiskaupan uhreiksi joutunutta naista ja tyttöä seitsemässä Euroopan valtiossa. Haastateltujen yleisimmät lähtömaat olivat Moldova ja Ukraina. Valtaosa haastateltavista oli valtioiden tai alueiden rajat ylittävän ihmiskaupan uhreja, jotka olivat joutuneet seksuaalisen hyväksikäytön kohteeksi vastentahtoisessa prostituutiossa. Myös useat kotitaloustyössä uhriutuneista olivat kohdanneet seksuaalista hyväksikäyttöä. Haastatelluista 39 prosentilla oli lapsia, ja valtaosa perheellisistä naisista oli yksinhuoltajia. Suurinta osaa naisista ja lapsista oli käytetty hyväksi ihmiskaupaksi määriteltävällä tavalla vähintään kuukauden, viidennestä haastatelluista yli vuoden ajan.

Zimmerman kritisoi sitä, että ihmiskauppaan liittyvistä terveysriskeistä puhuttaessa niputetaan ylimalkaisesti yhteen seksuaaliterveys, fyysinen terveys ja mielenterveys. *Stolen Smiles* -hankkeessa haluttiin perehtyä systemaattisemmin terveyteen ihmiskaupan yhteydessä. Hankkeessa analysoitiin ihmiskaupparikoksen ja uhreja tukevien toimien eri vaiheille tyypillisiä terveysriskejä. Tarkasteltavia vaiheita oli yhteensä viisi: lähtöä edeltävä vaihe, matkustus- ja siirtymävaihe, hyväksikäyttö kohdemaassa, interventiovaihe sekä kotoutumisen tai uudelleenkotoutumisen vaihe.

Asiantuntijoiden mukaan ihmiskaupan uhrien terveydelliset tarpeet vaihtelevat ihmiskaupparikoksen ja tukiprosessin kuluessa. Jotta muuttuviin tarpeisiin ja toisaalta uhrien terveysriskeihin voitiin paneutua, tutkimushankkeessa toteutettiin haastatteluja

tukiprosessin eri vaiheissa. Uhrien psyykkistä ja fyysistä oireilua tarkasteltiin ensimmäisen kerran 0 – 14 vuorokautta tunnistamisen ja tuki- ja terveyspalveluihin saapumisen jälkeen. Toinen haastattelukerta toteutettiin 28 – 56 vuorokautta ja viimeinen yli 90 vuorokauden tunnistamisen jälkeen.

Lähtöä edeltävälle vaiheelle tyypillistä oli lähtömaassa koettu väkivalta. Valtaosa hankkeeseen haastatelluista ihmiskaupassa uhrituneista naisista ja lapsista oli kokenut fyysistä ja/tai seksuaalista väkivaltaa ennen lähtöään ulkomaille tai kotikaupungin ulkopuolelle. Joka seitsemäs haastatelluista raportoi joutuneensa seksuaalisen väkivallan kohteeksi ennen viidettätoista ikävuottaan. Osalla haastatelluista oli muitakin terveydellisiä ongelmia jo ennen lähtöään. Tutkimuksen perusteella naisten kohtaama seksuaalinen ja lähisuhdeväkivalta olivat vaikuttaneet heidän päätökseensä lähteä kotoaan. Haavoittuvainen asema lähtömaassa saattoi myös altistaa epämääräisten työtarjousten vastaanottamiselle.

Zimmerman huomauttaa, että pitkäkestoisella altistumisella psyykkiselle ja fyysiselle väkivallalle voi olla kauaskantoisia seurauksia uhrien hyvinvoinnille. Toistuvat traumatisoivat tapahtumat tuottavat uhrille merkittävämpää haittaa kuin yksittäiset väkivallanteot. Tutkimuksessa raportoidut korkeat väkivaltaluvut lähtöä edeltävässä vaiheessa korostavat tarvetta tutkia uhrin lähtömaan tilannetta, erityisesti kun suunnitellaan uhrin mahdollista palauttamista. Paluuta lähtömaahan ei ole aina mahdollista järjestää turvallisesti.

Ihmiskauppa on usein osa valtioiden rajat ylittävää ja maanosasta toiseen tapahtuvaa siirtolaisuutta. Matkan aikana voi tapahtua monia psyykkiseen ja fyysiseen terveydentilaan vaikuttavia asioita. Ihmiskauppaan liittyvät usein riskialttiit matkustustavat ja reitit, sillä osa uhreista matkaa valtioiden rajojen yli ihmisalakuljettajien avustamana. Haastatelluista naisista 95 prosenttia oli kokenut matkustusvaiheessa seksuaalista tai fyysistä väkivaltaa tai väkivallan uhkaa ja yli puolet haastatelluista oli saanut fyysisiä vammoja. Väkivallan uhka oli ollut läsnä varsin konkreettisesti ja haastatelluilla oli ollut realistinen syy pelätä hyväksikäyttäjiään.

Kohdemaassa tapahtuvaan ihmiskaupan uhrien hyväksikäyttöön voi liittyä monenlaista

väkivaltaa ja liikkumisvapauden rajoittamista. Kysymys ”*Kuinka usein olit vapaa?*” osoittautui tutkimuksen aikana hyödylliseksi. Zimmerman suosittelee kysymyksen sisällyttämistä mahdollisten ihmiskaupan uhrien haastatteluihin tunnistamis- ja kartoitustilanteessa. Tutkimuksessa naisilta kysyttiin, kuinka usein he olivat vapaita menemään minne halusivat ja tekemään mitä halusivat. 87 prosenttia naisista raportoi, ettei ollut koskaan tai oli vain harvoin vapaa. Niistäkin naisista, jotka kertoivat olleensa joskus, usein tai aina vapaita, moni kertoi liikkuneensa myös vapaana parittajan tai saattajan kanssa. Haastateltujen kokemaa vapauden puute kertoo Zimmermanin mukaan siitä, kuinka vaikeaa ihmiskaupaksi määritellystä tilanteesta on päästä pois. Terveysnäkökulmasta vapauden rajoittaminen tarkoittaa, että ihmiskaupan uhreilla on varsin heikot mahdollisuudet suojella omaa terveydentilaansa ja hakeutua tarvittaessakaan hoitoon.

Pääsy auttamisjärjestelmään ei välttämättä tarkoita asioiden kääntymistä uhrin kannalta paremmiksi. Välittömästi terveyspalveluihin pääsyn jälkeen haastatellut naiset raportoivat lukuisia fyysisiä ja psyykkisiä oireita. Yleisimmin mainitut oireet olivat päänsärky, huimaus, väsymys, muistihäiriöt, selkäkipu sekä seksuaaliterveyteen liittyvät ongelmat. Edellä kuvattuja oireita oli 60 – 82 prosentilla haastatelluista. Ihmiskaupassa uhriutumisen voi siis olla neurologisia ja kognitiivisia seurauksia, jotka lainvalvontaviranomaisten tulisi Zimmermanin mukaan huomioida. Tunnistetut ihmiskaupan uhrit joutuvat kohtaamaan useita ihmiskaupparikosta ja uhrin maahantulon selvittäviä viranomaisia. Ihmiskaupparikoksen tutkinta ja oikeuskäsittelyn eteneminen on usein riippuvainen uhrin kertomuksesta ja muistista. Uhrin muistiin ja kykyyn antaa pätevä todistajanlausunto voivat kuitenkin voimakkaasti vaikuttaa traumatisoituminen ja siitä seuraavat kognitiiviset häiriöt. Viranomaisten tulisi ottaa huomioon traumatisoitumisen vaikutukset toimintakykyyn. Traumatisoitumisesta kielivät oireet, kuten päänsärky, muistihäiriöt, väsymys ja huimaus vaikuttavat todennäköisesti uhrin kykyyn antaa tietoja haastattelussa – erityisesti jos haastattelu tehdään välittömästi sen jälkeen, kun uhri on päässyt pois hyväksikäyttävistä ja väkivaltaisista olosuhteista.

Zimmermanin kehottaa jokaista miettimään, miten itse pärjäisi kaoottisessa ja pelottavassa tilanteessa, jossa joutuisi antamaan vieraan maan viranomaisille arkaluontoisia tietoja järkyttävistä kokemuksistaan. Muistihäiriöiden syntyprosessia voi

havainnollistaa vertaamalla ihmiskauppaolosuhteita mihin tahansa muuhun vaaralliseen tai uhkaavaan tilanteeseen, kuten tulipaloon. Uhkaavassa tilanteessa huomio kiinnittyy ainoastaan mahdolliseen vaaranaiheuttajaan, eikä ihminen huomioi muuta ympärillään tapahtuvaa. Kyseessä on luonnollinen reaktio, jossa elimistö valmistautuu taistelemaan tai pakenemaan. Kohdatessaan väkivaltaa ihminen voi myös joutua traumaperäisen dissosiaation tilaan, jolloin hän traumatisoivasta tapahtumasta selvitäkseen ikään kuin erkaantuu aisti- ja tunnekokemuksistaan. Näiden psyykkis-fysiologisten tekijöiden valossa on ymmärrettävää, ettei ihmiskaupan uhri välttämättä muista haastattelussa tapahtumien yksityiskohtia, tapahtumapaikkoja tai ajankohtia.

Post-traumaattinen stressihäiriö (PTSD) syntyy, kun toistuvat traumatisoivat kokemukset johtavat ihmisen biologisten suojausmekanismien pysyvään aktivoitumiseen. Kognitiiviset prosessien häiriintymisen takia ihminen saattaa olla kykenemätön reagoimaan mielekkäällä tavalla. Post-traumaattisesta stressihäiriöstä kärsivä ihminen saattaa reagoida voimakkaasti esimerkiksi yllättäviin tai koviin ääniin. Zimmerman arvioi, että *Stolen Smiles* -tutkimukseen haastatelluilla naisilla ja tytöillä olisi kliinisessä diagnoosissa todennäköisesti todettu PTSD.

Haastateltujen naisten psyykinen tila koheni tutkimuksen tarkkailujaksojen edetessä. Varsinkin aluksi naiset raportoivat yleisesti masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja itsemurha-ajatuksia. Toipumisesta huolimatta naisten psyykinen vointi oli vielä kolmen kuukauden tarkkailujakson jälkeenkin niin heikko, että se vastasi keskimääräisillä mielenterveyden mittareilla väestön masentuneimman kymmenyksen tasoa. Zimmerman kyseenalaistaakin odotukset esimerkiksi ihmiskaupan uhrien nopeasta työllistymisestä.

Stolen Smiles -tutkimukseen sisältyvää ihmiskaupan uhrien stressitason kuvaajaa hyödynnettiin Iso-Britanniassa debatissa, joka vaikutti ihmiskaupan uhreille myönnettävän rauhoitetun harkinta-ajan pituuteen. Alun perin minimissään 30 päivän mittaiseksi suunniteltu harkinta-aika saatiin pidennettyä 45 päivään, kun tutkimuksella voitiin osoittaa että ihmiskaupan uhrien oirehdinta kääntyy laskuun vasta yli 90 vuorokauden kuluttua tunnistamisajankohdasta.

Zimmermanin mukaan lainvalvontaviranomaisten tulisi huomioida mahdollisten ihmiskaupan uhrien kohdalla traumavaikutukset uhrin kykyyn antaa tietoja tutkintaan. Hän korostaa myös laadukkaiden ihmiskaupan uhrien palveluiden edellyttävän *traumatietoista työtettä (trauma-informed care)*. Tietoa traumatisoitumisen vaikutuksista ihmisen psyykelle ja fysiologialle tulee hyödyntää tukitoimenpiteiden ja käytänteiden suunnittelussa sekä ihmiskaupan uhreja kohtaavien ammattilaisten kouluttamisessa. Traumatietoisessa työssä tiedostetaan väkivallan olemassaolo ja vaikutukset, pyritään rakentamaan asiakkaalle turvallinen ja rauhallinen tila, sekä turvataan asiakkaiden pääsy tietoon ja resursseihin. Traumatietoista työtettä voidaan pitää uhrilähtöisten palveluiden edellytyksenä.

2.2. Objektista subjektiksi

Kokemuksia kenttätöystä nuorten ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden nuorten tyttöjen ja naisten parissa Italiassa

Trine Mygind Korsby

Antropologi,

External consultant, Danish Centre against Human Trafficking

Trine Mygind Korsby on antropologi, joka työskentelee ulkoisena konsulttina Tanskan ihmiskaupan vastaista toimintaa ohjaavassa keskuksessa. Puheenvuorossaan Korsby palaa kokemuksiinsa Roomassa, jossa hän teki pro gradu -tutkielmaansa liittyvän kenttäjakson eläen yhdessä ihmiskaupan uhreiksi Italiassa joutuneiden 16 – 20 -vuotiaiden nuorten naisten ja tyttöjen parissa. Naiset olivat taustoiltaan romanialaisia, nigerialaisia ja albanialaisia. Heitä oli yhteensä 16, joista yhdeksän kanssa Korsby teki intensiivisempää tutkimustyötä. Korsbyn tavoitteena oli päästä mahdollisimman lähelle

ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden nuorten naisten elämää, unelmia, ajatuksia ja mielenmaisemaa.

Italian ihmiskauppaa koskevassa lainsäädännössä on säädetty erityisestä oleskeluluvasta, jonka voi saada ihmiskaupassa uhriutumisen perusteella. Italian ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään voi päästä kahdella tavalla: joko *oikeudellisen* tai *humanitäärisen* polun kautta. Oikeudellinen polku tarkoittaa, että ihmiskaupan uhrin on tehtävä yhteistyötä viranomaisten kanssa syyllisten vastuuseen saattamiseksi ja usein todistettava oikeudessa syytettyjä vastaan. Humanitäärisellä polulla puolestaan tarkoitetaan sitä, että ihmiskaupan uhriksi tunnistettu henkilö joutuu tekemään yhteistyötä viranomaisten kanssa, mutta todistaminen oikeudenkäynnissä ei ole välttämätöntä. Humanitäärisen polun valitseva uhri sitoutuu myös osallistumaan kansalaisjärjestöjen organisoimiin ohjelmiin, jotka on kehitetty uhrien suojelun, kotoutumisen ja tukipalveluiden turvaamiseksi. Ohjelmien kautta ihmiskaupan uhreilla on pääsy terveyspalveluihin, koulutukseen ja työmarkkinoille. Italiassa ihmiskaupan vastainen toiminta perustuu Korsbyn mukaan ajatukseen, että turvattuihin olosuhteisiin päässeet uhrit tekevät myöhemmin todennäköisemmin yhteistyötä lainvalvontaviranomaisten kanssa.

Korsby teki puolen vuoden kenttäjaksonsa vuonna 2007 roomalaisessa turvakodissa (*shelter*), joka on erikoistunut ihmiskaupan uhrien asuttamiseen ja palveluihin. Turvakotia ylläpitää kansalaisjärjestö, joka toimii yhteistyössä Rooman kaupungin viranomaisten kanssa. Turvakodissa majoittuu kerrallaan kymmenen henkilöä, ja siellä saa pisimmillään asua kahden vuoden ajan. Turvakodissa asuvien elämä pyrittiin pitämään mahdollisimman ”normaalina”. Asukkaat kävivät töissä ja koulussa, opiskelivat italiaa ja he pitivät yllä sosiaalisia suhteita turvakodin ulkopuolella. Toisaalta turvakodissa oli myös tiukkoja sääntöjä, joihin tutkijankin oli sitouduttava. Turvakoti sijaitsi salaisessa osoitteessa, ja asukkaiden oli osallistuttava jokailtaiseen nimenhuutoon ja kerrottava työntekijöille missä he liikkuvat. Osa tytöistä todisti ihmiskaupasta epäiltyjä vastaan oikeudessa, joten turvatoimet olivat tarpeen heidän suojelemisekseen. Vuonna 2008 Korsby palasi vielä kolmeksi kuukaudeksi turvakodille seuraamaan informanttiansa elämää.

Nuorten naisten elämäntarinoissa oli tiettyjä yhteneväisyyksiä. He kertoivat usein kokeneensa hyväksikäyttöä tai väkivaltaa sekä köyhyyttä lähtömaassa ennen päätöstä lähteä ulkomaille töihin. Korsbyn informantit olivat pääosin joutuneet ihmiskaupaksi määriteltävien rikosten kohteeksi vastentahtoisessa prostituutiossa tai pakkotyössä yksityiskodeissa. Yksi tytöistä oli pakotettu varkauksiin ja luottokorttipetoksiin.

Korsby kuvaa osallistuvan havainnoinnin metodologiaa tyypilliseksi antropologiseksi tutkimusmenetelmäksi. Sen tavoitteena on asettua osaksi informanttien maailmaa ja havainnoinnin ohella elää aktiivisesti heidän arkeaan ymmärryksen syventämiseksi. Korsby kävi informanttiansa kanssa kaupungilla ja koulussa, osallistui ruuanlaittoon, katseli elokuvia ja oli muutenkin läsnä tyttöjen jokapäiväisessä elämässä. Hän opiskeli kenttäjakson aikana myös italian kielen voidakseen kommunikoida tyttöjen kanssa. Lisäksi Korsby teki yksilö- ja ryhmähaastatteluja ja kävi lukemattomia epävirallisia keskusteluja tyttöjen kanssa.

Korsby kokeili myös onnistuneeksi osoittautunutta menetelmää: hän antoi informanteille käyttöön kameran, jolla he saivat kuvata tärkeitä asioita jokapäiväisestä elämästään. Myöhemmin Korsby haastatteli tyttöjä kuviin perustuen. Korsby kertoi menetelmän innostaneen informantteja ja sitouttaneen heitä hyvin tutkimuksen tekemiseen. Yksi tytöistä oli kuvannut henkilöllisyysdokumenttinsa, koska koki omat paperinsa ja ulkomaalaisia koskevat säännöt Italiassa itselleen merkittäviksi. Ennen turvakotiin pääsyä tytön henkilöllisyysdokumentit olivat olleet ihmiskaupparikollisten hallussa. Tytöt kuvasivat myös asioita, jotka muistuttivat heitä menneisyydestä, ihmisistä ja elämästä toisaalla. Sen hetkinen yhteisö ja ympäristö turvakodissa oli tytöille niin ikään merkittävä, vaikka elämä ei aina ollutkaan ongelmatonta. Lisäksi tytöt kirjoittivat päiväkirjaa ja runoja sekä kuvasivat itselleen tärkeitä asioita piirtämällä.

Aineistonsa Korsby luokitteli kolmeen analyttiseen kategoriaan, jotka olivat olennaisia informanttien elämän ymmärtämisen kannalta. Nämä kategoriat ovat: *sosiaaliset suhteet*, *toimijuus* tai *subjektius* ja *elämäntarinat*.

Sosiaaliset suhteet

Turvakodin elämä ja yhteisö olivat informanteille merkityksellisiä, mutta heidän välisensä suhteet varsin moninaisia. Tytöt eivät määritelleet suhteitaan toisiin turvakodissa asuviin ystävyysuhteiksi. Tyttöjen välillä oli päivittäin muuttuvia liittoutumia, eivätkä he luottaneet toisiinsa. Tytöt kokivat toisten muistuttavan heitä menneisyydestään ja asioista, jotka he halusivat unohtaa. Korsby oli yllätynyt siitä, että samankaltaiset kokemukset ja elämä saman katon alla eivät saaneet tyttöjä puhaltamaan yhteen hiileen.

Osa tytöistä piti tiiviisti yhteyttä lähtömaahan jääneisiin omaisiin ja ystäviinsä. Yhteydenpito jäi usein yksipuoliseksi. Omaisten ja läheisten välinpitämättömyys esimerkiksi syntymäpäivinä tuotti tytöille voimakkaita hylätyksi tulemisen kokemuksia. Osalla tytöistä hyväksikäyttötilanne vaikutti jatkuvan. He lähettivät lähtömaahan suuren osan rahoistaan, lahjoja ja kännyköitä. Turvakodissa epäiltiin, että he maksoivat edelleen velkaansa takaisin.

Toimijuus

Toiseksi tärkeäksi analyttiseksi kategoriaksi Korsby määritteli tyttöjen ja naisten toimijuuden. Toimijuudella tai subjektiudella Korsby viittaa informanttien kokemukseen omasta toiminnastaan ja sen mahdollisuuksista. Tytöt ja naiset olivat kokeneet menneisyydessään rankkaa esineellistämistä ja itsemääräämisoikeuden rajoittamista. Osa oli kokenut tullessa ostetuksi ja myydyksi esineen tavoin, vailla päätäntävaltaa. Korsbyn kenttäjakson aikana tytöt toivat korostetusti itseään esiin subjekteina, joilla oli valta toimia oman mielensä mukaan, määrätä ruumiistaan ja tehdä itsenäisiä valintoja.

Korsbyn mukaan informantit kävivät läpi subjektifikaatioksi kutsuttua prosessia. Tällä Korsby tarkoittaa tapahtumakulkua, jonka aikana tytöt kehittyivät objekteista omavaltaisiksi toimijoiksi. Prosessi näyttäytyi Korsbyn mukaan esimerkiksi seurustelusuhteissa, joissa tytöt saattoivat olla korostuneen provokatiivisia ja seksuaalisia. Korsby arvioi sen kertovan, että tytöt olivat muovanneet heille menneisyydestä tuttua toimintatapaa: seksuaalisesta suorasukaisuudesta tuli subjektiuden tavoittelun keino nykyisessä elämässä.

Elämäntarinat

Kolmanneksi kokonaisuudeksi Korsby nimesi informanttien elämäntarinat, tyttöjen ja naisten ajatukset menneisyydestään, nykyisyydestään ja tulevaisuudestaan. Elämäntarinat olivat Korsbyn mukaan hyvin joustavia ja muovautuvia. Tytöt muuttivat usein kertomusta menneisyydestään ja myös tulevaisuutensa haaveita. Korsby käsitti joustavuuden tyttöjen keinoksi kontrolloida ja tulla toimeen oman elämäntarinansa kanssa.

Elämä kadulla tai muissa ihmiskauppaolosuhteissa oli ollut tytöille raskasta. Osa tytöistä koki kokemusten jättäneen heihin parantumattoman haavan, eivätkä he halunneet kertoa todellisia tapahtumia edes läheisilleen. Vaikeneminen johtui tyttöjen kokemasta häpeästä ja tarpeesta suojata läheisiä ihmisiä menneisyydeltään. Osa tytöistä oli kertonut menneisyydestään poikaystävälleen ja kohdannut hyvin negatiivisen reaktion. Vaikka menneisyys koettiin aina mukana kulkevaksi asiaksi, saattoivat tytöt kokea velvollisuutta näyttellä onnellista, jotta läheiset säästyisivät huolelta.

Tytöt kuvasivat elävänsä useita elämiä, joiden yhteensovittaminen oli vaikeaa. Lapsuus kotimaassa, kokemukset siirtolaisuudesta ja matkasta Italiaan, kokemukset kadulta, ja toisaalta elämä turvakodissa, koulussa ja töissä sekä epävarma tulevaisuus muodostivat monimutkaisen kokonaisuuden. Entisen elämän muistelu ja uuden elämän rakentaminen Italiassa aiheutti surua ja sisäisten konfliktien kokemuksia.

Turvakodissa asuvat tytöt ja naiset puhuivat mielellään tulevaisuudestaan ja siihen liittyvistä haaveista. Unelmat liittyivät usein elämään, joka ei sisältäisi ongelmia ja tuskaa. Samalla niihin liittyi pelkoa ja epätietoisuutta siitä, mitä tapahtuu turvakodista lähdön jälkeen.

2.3. Haavoittuvaisuuden monet kasvot – Suomalaisen kansalaisjärjestön käytännön kokemuksia ihmiskaupan vastaisesta työstä

Essi Thesslund

projektikoordinaattori, Pro-tukipiste ry

”Toiveiden ja todellisuuden törmäyspintoja – ihmisoikeudet ja uhrilähtöisyys ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa” -seminaari on kolmivuotisen Pro-tukipisteen ihmiskauppaprojektin päätösseminaari. Ihmiskauppaprojektin koordinaattori Essi Thesslund vetää puheenvuorossaan yhteen projektin aikana saatuja kokemuksia ja niitä ajatuksia, joihin kokemusten perusteella on päädytty.

Ihmiskauppaprojektissa keskityttiin tiedonkeruuseen ihmiskauppailmiöstä ja ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta Suomessa ja kansainvälisesti sekä kootun tiedon analysointiin ja välittämiseen eteenpäin. Tiedonkeruuta tehtiin paitsi tiukasti lainsäädännöllisesti määritellyistä ihmiskauppatapauksista, myös ihmiskauppaa lähellä olevista ilmiöistä, joihin liittyy toisen ihmisen alisteisen aseman hyväksikäyttöä ja kontrollointia. Tiedonkeruu ja tiedonvälittäminen olivat toisiaan ruokkivia prosesseja – tietoa kerättiin ja välitettiin koulutuksissa, verkostoissa, haastatteluilla, osallistumalla ihmiskaupan vastaista toimintaa ohjaaviin työryhmiin sekä tekemällä tukityötä osana ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää. Järjestö pääsi tukityössään seuraamaan myös ihmiskauppaan ja seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöön liittyviä rikosoikeudellisia prosesseja. Projektin aikana Pro-tukipiste ry antoi konsultaatiota ihmiskauppakysymyksissä sekä viranomaisten että kolmannen sektorin edustajille. Pakolaisneuvonta oli projektin kumppanuusosapuolena ensimmäisen toimintavuoden ajan.

Projektin merkittävänä osa-alueena olivat alueelliset monitoimijakoulutukset. Koulutusten tarkoituksena oli perehdyttää moniammatillisia ja monisektorisia

yhteistyöverkostoja ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen sekä sisäasiainministeriön hallinnoiman ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän toimintaan ja hyödyntämiseen asiakastyössä. Monitoimijakoulutuksiin osallistui yli 130 ammattihenkilöä ihmiskaupan vastaisen toiminnan kannalta ”avaintoimijoiksi” määritellyistä organisaatioista, kuten sosiaali- ja terveystoimesta, poliisista, rajalta, Maahanmuuttovirastosta, vastaanottokeskuksista, Työsuojelupiireistä, järjestöistä ja uskonnollisista yhteisöistä. Koulutukset havainnoitiin ja koulutuksista kerättiin palautetta koulutusten yhteydessä. Koulutusten arvioimiseksi toteutettiin myös seurantakartoitus syksyllä 2009. Koulutusten tavoitteena oli myös lisätä ja vahvistaa monialaista ja -sektorista verkostoitumista paikallisten toimijoiden kesken. Koulutuksia järjestettiin kahdeksalla paikkakunnalla, mikä tarjosi kiinnostavan näköalan Suomen alueellisiin toimijoihin ja toimintakulttuureihin.

Thesslundin mukaan alueelliset erot ovat Suomessa mittavia ja niillä voi olla merkitystä myös mahdollisten ihmiskaupan uhrien tukityön kannalta. Paikkakuntien välillä oli eroa jo siinä, saatiinko koulutuksia edes toteutettua – kaikkialla kiinnostusta ei riittänyt niin paljoa, että koulutus olisi voitu järjestää. Toisaalla koulutuksiin oli suorastaan tungosta. Monialaisessa verkostoitumisessa ja konsultaatiokäytännöissä oli näkyviä eroja. Niillä alueilla, joilla monialainen verkostoituminen oli jo todellisuutta, saatiin kokoon ammatillisesti monipuolisimmat koulutusryhmät. Toimivat ja luottamukselliset suhteet eri alojen toimijoihin mahdollistavat joustavan konsultoinnin ja palveluohjauksen, mikä voi olla tarpeen moniaineksisissa ihmiskauppatapauksissa – kuten muussakin asiakastyössä. Alueelliset erot liittyivät Thesslundin mukaan myös siihen, kuinka aktiivisesti alueella tehtiin työtä siirtolaisten, erilaisten maahanmuuttajaryhmien ja marginalisoitujen ryhmien kanssa.

Monitoimijakoulutukset perustuivat realististen tapauskuvausten käsittelemiseen. Tapauskuvausten käsittelyssä lähdettiin liikkeelle ihmisen tilanteesta ja avuntarpeesta, ei siitä, että olisi tutkittu ihmiskauppaa esimerkiksi tiukasti rikoslainsäädännön kehyksestä. Koulutus oli kaksipäiväinen ja eteni prosesseina, joilla simuloitiin mahdollisten ihmiskaupan uhrien tunnistamista sekä tukitoimenpiteiden käynnistämistä.

Ihmiskaupan vastaisen toiminnan haasteeksi on usein sanottu ihmiskaupan uhrien tunnistamista. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään on otettu vasta muutamia kymmeniä uhreja, vaikka järjestelmä on toiminut jo kolme vuotta. Monitoimijakoulutuksiin kutsuttuja pyydettiin ennen koulutuksia esittäytymään ja kertomaan työnsä rajapinnoista, joissa he voisivat mahdollisesti olla kosketuksissa ihmiskaupan uhreihin. Esittäytymiskierroksella suuri osa osallistujista arvioi, ettei ihmiskauppa liity mitenkään heidän työhönsä ja etteivät he todennäköisesti ole kohdanneet ihmiskaupan uhreja. Koulutusten päättyessä kerätyissä palautelomakkeissa kysyttiin, oliko osallistuja kohdannut työssään henkilöitä, joita nyt koulutuksen saatuaan epäilisi mahdollisiksi ihmiskaupan uhreiksi. Palautelomakkeissa valtaosa – 66 prosenttia – osallistujista arvioi aiemmin kohdanneensa mahdollisia ihmiskaupan uhreja. Tunnistaminen ja ihmiskaupan dynamiikan ymmärtäminen lähteekin ihmisen tilanteesta käsin – koulutuksiin osallistuneet olivat kyllä tunnistaneet ihmiskauppaa muistuttavaa haavoittuvaisuutta ja hyväksikäyttöä, mutta he eivät olleet nimenneet sitä ”ihmiskaupaksi”. Monitoimijakoulutusten jälkeen toteutetussa seurantakartoituksessa noin puolet vastaajista kertoi tavanneensa työtehtävissään mahdollisia ihmiskaupan uhreja koulutusta saatuaan.

Thesslund arvioi, että käytännön kokemusten perusteella käsitteet ”ihmiskauppa”, ”ihmiskaupan uhri” ja ”ihmiskaupan uhrien auttaminen” voivat ohjata tunnistamista väärille raiteille ja jopa ehkäistä tunnistamista muissa kuin aivan ilmeisissä ihmiskauppatapauksissa. Eri alojen ammattilaisten ajattelun taustalla vaikuttavat mielikuvat ihmiskaupasta ja uhreista voivat estää haavoittuvaisessa asemassa elävien ihmisten oikeuksien toteutumisen, jos ne estävät tunnistamisen ihmiskaupparikoksen uhriksi. Termi ihmiskauppa on vielä vieras ja se yhdistetään kohu-uutisoinnista ja populaarikulttuurista tuttuihin käsityksiin ihmiskaupasta. Thesslundin mukaan ihmiskauppa mielletään Suomessa yhä ensisijaisesti prostituutioon ja muuhun kaupalliseen seksiin liittyväksi. Vallalla on lisäksi eräänlaisen ”viattoman” ja yhteistyöhaluisen, kiitollisen uhrin ideaali, joka ei välttämättä vastaa realiteetteja. Erityisesti vastentahtoiseen prostituutioon liittyvässä ihmiskaupassa uhri-ideaali nousee tunnistamisen esteeksi. Yhä uudestaan kyseenalaistetaan, voidaanko ihminen määritellä ihmiskaupan uhriksi, jos hän on alun perin tietoisesti suostunut prostituutioon. Tämä asettaa prostituutiotarkoituksiin tapahtuvan ihmiskaupan uhrin eriarvoiseen asemaan muihin ihmiskaupan uhreihin nähden – harvemmin kysellään oliko rakennustyöläinen alun perin tietoinen siitä, millaista työtä hän oli lupautunut

tekemään. Vastaavasti muilla sektoreilla työvoiman hyväksikäyttö voi jäädä nimeämättä ihmiskaupaksi, kun ihmiskauppa liitetään vain seksiteollisuuteen.

Monitoimijakoulutusten ja muun Pro-tukipisteen ihmiskaupprojehtin aikana tehdyn työn perusteella Thesslund kollegoineen on päätenyt pohtimaan ”ihmiskaupan uhrien auttamisen” ja muun ”ihmiskaupan vastaisen toiminnan” rajauksen mielekkyttä. Oikeus ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän palveluihin ja ihmiskaupan uhrin oleskelulupaän edellyttävät ihmisen tilanteen sovittamista tiettyyn ulkoapäin määriteltyyn kategoriaan – sen sijaan, että oikeus perustuisi ihmisen kokonaistilanteesta nouseviin tarpeisiin. Rikosoikeudellisesti määritelty ihmiskauppa on kuitenkin vain osa siirtolaisväestöön ja marginalisoituihin ryhmiin kohdistuvasta alisteisen aseman hyväksikäytöstä.

Tällä hetkellä näyttää siltä Thesslundin mukaan siltä, että ”ihmiskauppasilmälaseilla” katsominen saattaa peittää enemmän kuin nostaa esiin mahdollisia avun tarpeessa olevia ryhmiä. Jos reaaliset alisteisen aseman hyväksikäyttöön viittaavat tapaukset eivät mahdu ”ihmiskaupan uhrin” määritelmään, pudotetaanko rajauksella aidosti avun tarpeessa olevia ihmisiä tuen ulkopuolelle? Suomen ihmiskaupan vastainen toiminta perustuu teoriassa ”uhrilähtöisyyteen”. Voidaanko tukitoimien rajausta pitää uhrilähtöisenä?

Voidaan myös oikeutetusti kysyä, onko ihmiskaupan uhrin kategoria mielekäs ja tarpeellinen auttamistyön kannalta. Kysymys on aiheellinen, kun tarkastellaan ammatillisten toimijoiden haasteita tunnistaa haavoittuvuutta ja hyväksikäyttöä ihmiskaupaksi, tai ihmiskaupan kaltaisessa tilanteessa elävien ihmisten haluttomuutta ja kyvyttömyyttä identifioitua stigmatisoivaan ihmiskaupan uhrin kategoriaan. Kun ihmiskauppa ja ihmiskaupan uhrin liitetään mielikuvissa prostituutioon ja karkeaan hyväksikäyttöön, on ymmärrettävää, ettei jo valmiiksi marginalisoidussa asemassa oleva ihminen välttämättä halua tulla virallisesti määritellyksi ihmiskaupan uhriksi. Thesslund kehottaakin pohtimaan, nostaako auttamisjärjestelmän ja muun ihmiskaupan vastaisen toiminnan rajausta niin avun tarjoamisen kuin avun hakemisen kynnystä.

Pro-tukipisteen ihmiskaupprojehtin aikana saamat tiedot ihmiskauppaepäilyistä ja ihmiskaupalle läheisistä ilmiöistä ovat johtaneet käsitykseen, että suomalaisilla eri

alojen ammattilaisilla on kykyä ja tahtoa tunnistaa ihmiskauppaa ja erilaista haavoittuvaisuutta ja etsiä mahdollisuuksia ihmisten tukemiseen vaikeissa tilanteissa. Eri asia on, voidaanko nykyisillä välineillä löytää keinoja haavoittuvaisessa asemassa elävien ihmisten oikeuksien toteuttamiseksi.

2.4. Haavoittuvainen asema seksuaalipalveluiden ostoon liittyvässä lainsäädännössä

Maija Ropponen
lakimies, Pro-tukipiste ry

Maija Ropponen kertoo, että Suomessa on voimassa niin sanottu rajoitettu seksuaalipalveluiden ostoon liittyvä kriminalisointi. Rajoitettu kriminalisointi eroaa yleiskriminalisoinnista siten, että Suomessa on kriminalisoitu seksin osto ainoastaan parituksen kohteelta tai ihmiskaupan uhrilta. Maailmalla Suomessa toteutettu kriminalisointimalli tunnetaan ”Suomen mallina”.

Kun seksuaalipalveluiden osto kriminalisoitiin Suomessa, kriminalisointiin liittyvät keskeiset perustelut liittyivät paritus- ja ihmiskaupparikollisuuden vähentämiseen. Ropponen kuvaa esityksessään uhrin haavoittuvaisen aseman merkitystä seksuaalipalveluiden ostoon liittyvässä lainsäädännössä, haavoittuvaisen aseman kytkeytymistä ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttymiseen, sekä haavoittuvaiselle asemalle annettua merkitystä toteutuneessa oikeuskäytännössä.

Seksuaalipalveluiden ostoon liittyvässä lainsäädännössä rikosoikeudellinen vastuu sisältää kaksi elementtiä. Ensinnäkin edellytetään, että teko on tehty *tahallisesti*. Tahallisuus on niin sanottua *olosuhdetahallisuutta*. Tämä tarkoittaa sitä, että seksiä

ostaneen henkilön tulee olla tietoinen siitä, että seksin myyjä on ollut parituksen kohde tai ihmiskaupan uhri. Lakivaliokunta on lausunnossaan luetellut tyyppitilanteita, joissa ostajan olisi tullut mieltää, että myyjä on ollut parituksen kohde tai ihmiskaupan uhri. Parituksen kohdalla tällaisia tyyppitilanteita ovat esimerkiksi tilanteet, joissa myyjään on saatu yhteys välikäden kautta, tai korvaus on suoritettu jollekin muulle henkilölle kuin seksin myyjälle. Huomionarvoista on, että paritusta ilmentävistä tyyppitilanteista voi tehdä havaintoja *etukäteisolosuhteiden* (esimerkiksi ilmoituksen) perusteella ilman, että ostaja on mennyt paikan päälle. Ihmiskaupan osalta lakivaliokunnan määrittelemiä tyyppitilanteita ovat esimerkiksi tilanteet, joissa myyjän liikkumavapautta on huomattavasti rajoitettu, tai teon kohteena oleva henkilö ei ole psyykkisesti täysin toimintakykyinen. Ihmiskauppaa ilmentävät tyyppitilanteet ovat sellaisia, joista voi tehdä havaintoja *paikan päällä*, vasta silloin, kun myyjä on kohdannut ostajan. Toinen rikosoikeudelliseen vastuuseen liittyvä edellytys on, että on *ostettu tai yritetty ostaa seksiä*. Näyttöä seksin ostosta pyritään saamaan teletunnistetietojen tai ostajien kertomusten avulla.

Koska ihmiskauppaa ilmentävät tyyppitilanteet tulevat esille vasta paikan päällä, ostotilanteessa, haavoittuvuus ei voi tulla esille ennen ostajan ja myyjän kohtaamista. Käytännössä ihmiskaupparikos voi tulla ostajalle ilmi vasta hänen mentyä paikan päälle. Jos tuomioistuinkäsittelyssä ei päästä tutkimaan tilannetta paikan päällä (sitä, millaiseksi ostaja mielsi myyjän olemuksen, psyykkisen tilan), haavoittuvuus ei tule välttämättä koskaan esille.

Ropponen tarkastelee kolmea oikeudenkäyntiä vuoden 2009 aikana, joissa on ollut vastaajina noin 40 seksin ostosta syytettyä henkilöä. Oikeudenkäynnit ovat olleet niin sanottuja nippuoikeudenkäyntejä. Oikeudenkäyntien aikana salissa on ollut paikalla 4 - 21 vastaajaa yhtä aikaa, ja puheenjohtaja on käsitellyt jutut syytteen mukaisessa järjestyksessä, yksi vastaaja kerrallaan. Kaikissa jutuissa oli sama asianomistaja, eli kaikki ostajat olivat hakeutuneet kontaktiin myyjän kanssa saman internetissä olleen ilmoituksen perusteella.

Nämä seksin ostoon liittyvät syytteet liittyivät päärikokseen eli ihmiskauppaan siten, että varsinaisessa päärikoksessa syytettiin ihmiskaupasta kahta henkilöä, jotka olivat

käyttäneet naista hyväkseen pakottamalla hänet myymään seksiä yli sadan ostajan kanssa. Ostajien kuvauksilla *haavoittuvaisesta asemasta* oli erityistä merkitystä, koska niiden avulla pyrittiin saamaan näyttöä siitä, oliko kyse ihmiskaupasta.

Ensimmäinen oikeudenkäynti

Tässä oikeudenkäynnissä vastaajina oli neljä seksin ostosta syytettyä. Seksin ostoon liittyvät syytteet käsiteltiin ihmiskaupaoikeudenkäynnin yhteydessä. Kaikki syytetyt kuvasivat myyjän haavoittuvaista asemaa monin tavoin (esimerkiksi: tyttö oli säälittävä, kaikki ei ollut kohdallaan ja niin edelleen). Yksi vastaajista myös kertoi halunneensa ilmoittaa asiasta poliisille tytön tilanteen nähtyään, muttei oman syytteen pelossa tätä tehnyt.

Kahden syytetyn osalta tuli tuomio täytetystä teosta. Sekä tahallisuusvaatimus että vaatimus seksin ostosta täyttyivät. Toisin sanoen, ne kaksi ostajaa, jotka havaitsivat myyjän olleen psyykkisesti huonossa kunnossa, mutta ostivat silti, tuomittiin täydestä teosta.

Kahden syytetyn osalta syytteet hylättiin. Heidän kohdallaan tahallisuusvaatimus täyttyi, mutta vaatimus seksin ostosta ei täytynyt. Toisin sanoen, syyte hylättiin niiden ostajien osalta, jotka huomasivat asianomistajan (uhrin) olemuksessa jotain epänormaalia ja sopimatonta, ja jotka luopuivat tämän vuoksi seksin ostosta.

Toinen oikeudenkäynti

Toisessa oikeudenkäynnissä käsiteltiin syytteet 21 seksin ostosta syytetyn osalta. Merkillä pantavaa oli, että vastaajista puolet (11/21) jätti saapumatta paikalle asian ratkaisemisen uhasta huolimatta. Oletettavaa oli, että poisjäännin syynä oli julkisuuden pelko.

Myös tässä oikeudenkäynnissä vastaajat kuvasivat myyjän haavoittuvaista asemaa monin tavoin. Ratkaisussa 15 henkilöä tuomittiin täytetystä teosta, neljä yrityksestä ja

kahden syytteet hylättiin. Olennaista tässä ratkaisussa oli laintulkinta neljän yrityksestä tuomitun osalta. Mitä tapahtui niille ostajille, jotka olivat havainneet myyjän psyykkisen tilan olleen heikko ja luopuivat seksin ostosta? Heidät tuomittiin yrityksestä – eli laintulkinta muuttui.

Tahallisuusvaatimuksen täyttymistä arvioitiin edellisestä oikeudenkäynnistä poikkeavalla tavalla. Ratkaisussa tahallisuuden katsottiin täyttyneen etukäteisolosuhteiden perusteella ennen myyjän ja ostajan kohtaamista. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että haavoittuvaisen aseman esiin tuomisella ei ollut merkitystä tahallisuuden täyttymisen kannalta.

Toisen oikeudenkäynnin laintulkinta tuo esille perusongelman, joka esiintyy aina prostituutioon liittyvissä ihmiskauppatapauksissa. Tapauksissa tulee huomiotavaksi samanaikaisesti sekä seksin ostoon, että ihmiskauppaan liittyvä lainsäädäntö. Syytetyllä on prosessissa kaksoisrooli: todistaessaan myyjän haavoittuvaisesta asemasta, hän tunnustaa samalla syyllistyneensä rikokseen. Todistus ikään kuin piiloutuu tunnustuksen taakse. Syytetyn rooli on inhimillisesti ottaen aina vahvempi rooli, jolloin henkilö luonnollisesti priorisoi syytetyn roolin ohi todistajan roolin, ja jättää todistamatta.

Esille nousee kaksi olennaista kysymystä. Mitä johtopäätöksiä ostajan kannattaa tehdä? Mitä merkitystä toteutuneella tulkinnalla on haavoittuvaisen aseman esilletulon kannalta? Kolmas oikeudenkäynti antoi havainnollisesti vastaukset näihin kysymyksiin.

Kolmas oikeudenkäynti

Kolmannessa oikeudenkäynnissä käsiteltiin syytteet 15 vastaajan osalta. Tässä oikeudenkäynnissä suurin osa vastaajista kiisti ostaneensa seksiä. Neljäntoista vastaajan kohdalla viidestätoista ei puhuttu mitään myyjän haavoittuvaisesta asemasta – psyykkisestä kunnosta, olemuksesta tai toimintakyvystä.

Käytännössä tuomitsemiskynnys laski edelleen kolmannessa oikeudenkäynnissä.

Ensimmäisessä oikeudenkäynnissä syytteet hylättiin niiden ostajien osalta, jotka havaitsivat myyjän olleen psyykkisesti huonossa kunnossa, ja luopuivat seksin ostosta. Toisessa oikeudenkäynnissä näiden ostajien osalta tuli tuomio yrityksestä. Kolmannessa oikeudenkäynnissä tahallisuusvaatimuksen katsottiin täyttyneen etukäteisolosuhteiden perusteella, eikä haavoittuvaista asemaa päästy edes käsittelemään. Silti tuli tuomio täytetyistä teoista.

Toteutuneessa tulkintakäytännössä ostaja otti suuren riskin kertoessaan, että havaitsi seksiä myyneen naisen olleen psyykkisesti huonossa kunnossa. Toteutuneen laintulkinnan valossa ostajan ei kannata päästää keskustelua tasolle, jolla pohdittaisiin myyjän psyykkistä asemaa. Tällöin ostaja ottaisi riskin siitä, että tahallisuusvaatimus täyttyy, ja hän itse tulee tuomituksi. Kiistämällä seksin oston ostajan ei tarvitse puhua siitä, mitä mahdollisesti näki ja mitä havaintoja teki myyjän psyykkisestä tilasta ostotilanteessa. Tällä tiedolla voisi kuitenkin olla paljon merkitystä ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistön täyttymisen arvioinnin kannalta.

Toteutuneessa laintulkinnassa näkyy Ropposen mukaan se, että mitä matalammaksi tuomitsemiskynnys laski, sitä tehokkaammin suljettiin ostajien suut. Ihmiskaupparikoksen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että todistusaineistoa seksiä myyneen naisen haavoittuvaisesta asemasta saadaan entistä vähemmän. On syytä kysyä, toteuttaako seksuaalipalveluiden ostoon liittyvä kriminalisointi sille asetetut tavoitteet, jos lainsäädännön tavoitteena on ollut kysynnän vähentäminen ja seksikaupan kohteena olevien henkilöiden suojeleminen.

2.5. Uhrilähtöisyyden haasteita ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä

Jari Kähkönen
johtaja, Joutsenon vastaanottokeskus

Suomen virallinen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä toimii turvanpaikanhakijoiden vastaanottokeskusten yhteydessä. Joutsenon vastaanottokeskuksen vastuulla ovat ihmiskauppatapauksissa aikuiset, perheet ja ryhmät, Oulun vastaanottokeskuksen vastuulla taas ilman huoltajaa maahan tulevat alaikäiset. Jari Kähkönen toimii Joutsenon vastaanottokeskuksessa auttamisjärjestelmään kuuluvan moniammatilliseen arviointiryhmän puheenjohtajana. Ryhmässä tehdään päätökset uhrien ottamisesta auttamisjärjestelmään.

Auttamisjärjestelmän toiminta perustuu lakiin maahanmuuttajien kotouttamisesta ja turvapaikanhakijoiden vastaanottamisesta. Henkilöitä voidaan ottaa ihmiskaupan uhrien viralliseen auttamisjärjestelmään tämä lain määrittelemissä puitteissa. Laissa annetaan myös auttamisjärjestelmälle mandaatti tarvittavien palveluiden järjestämiseen ihmiskaupan uhrille.

Tällä hetkellä Suomen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän piirissä on yhteensä 15 henkilöä. Vuonna 2009 järjestelmään on otettu kolme henkilöä. Miehiä ja naisia on suunnilleen saman verran. Noin puolet tapauksista liittyy työperäiseen ihmiskauppaan, jolloin puhutaan kiskonnan tapaisesta työsyrynnästä tai pakkotyön kaltaisista työsuhteista. Puhtaita ihmiskauppatapauksia järjestelmässä on vain muutama. Uhrien lukumäärä ei Kähkösen mukaan vastaa todellisuutta. Tähän liittyvät syyt ovat Kähkösen mukaan jo aiemmissa seminaaripuheenvuoroissa esiin tulleita asioita, kuten viranomaispelko ja järjestelmän tuntemattomuus. Muun muassa nämä seikat vaikuttavat siihen, etteivät uhrit osaa tai halua tulla järjestelmän piiriin. Auttamisjärjestelmä on suurelle yleisölle tuntematon, ja se yhdistetään useimmiten seksipalveluiden myymisessä uhriutumiseen. Työelämässä uhriutumisesta ovat Kähkösen mukaan yhtä lailla iso osa ongelmaa, ja miehiä potentiaalisten uhrien joukossa yhtä paljon kuin naisia.

Jari Kähkösen mukaan työtä ihmiskaupan uhrien auttamiseksi ohjaavat samat

universaalit ihmisoikeusperiaatteet kuin muutakin suomalaista hallintoa. Työssä pyritään huomioimaan ihmisoikeudet, uhrin haavoittuva asema ja tarpeet. Uhrilähtöisyys tulee Kähkösen mukaan esille kaikissa virallisen auttamisjärjestelmän vaiheissa, aina uhrin tunnistamisesta lähtien. Kynnyksen ihmiskauppaepäilyn saattamiseen auttamisjärjestelmän tietoon tulisi olla matala, jotta auttamisjärjestelmä voisi ottaa kantaa epäilyksen aiheellisuuteen. Auttamisvaiheen käynnistyessä uhrilähtöisyyden ja ihmisoikeuksien toteutumisen takeeksi jokainen järjestelmään päätenyt tapaus käsitellään moniammatillisessa työryhmässä. Siihen kuuluu poliisin, rajavallvonnan, maahanmuuttoviranomaisten, sosiaali- ja terveystuolen sekä vastaanottokeskuksen edustajia. Tarvittaessa kuullaan myös muiden alojen asiantuntijoita. Uhri saa päätöksen järjestelmään ottamisesta kirjallisena muutoksenhakuohjeineen. Muutoksenhakuohjeet annetaan jokaisen päätöksen yhteydessä, jotta päätösten läpinäkyvyys, oikeusvarmuus ja hyvän hallinnon periaatteet toteutuisivat.

Auttamisjärjestelmässä perehdytään uhrin tilanteeseen ja arvioidaan vaadittu palveluntarve. Tässäkin uhrilähtöisyys on keskeistä. Järjestelmän kautta voidaan tarvittaessa tehdä konsultaatiopyyntöjä tai erityisiä palvelujärjestelyjä. Uhrilähtöisyyden haasteet tulevat esiin esimerkiksi silloin, kun henkilön terveydentila tai kulttuuri- tai koulutustausta vaikeuttaa palveluntarpeen arviointia. Uhri ei välttämättä pysty ilmaisemaan selkeästi omaa tahtoaan, ja päinvastoin: uhrille ei välttämättä pystytä kuvailemaan, mitä hänelle auttamisjärjestelmän puitteissa pystytään tarjoamaan. Ihmisoikeuksien toteutuminen ja perustarpeiden huomiointi pyritään silti takaamaan järjestelmän tarjoamissa puitteissa. Sama pätee auttamisjärjestelmäprosessin lopetusvaiheeseen. Siinä henkilön oma toive otetaan huomioon paluun suhteen ja palvelut suunnitellaan sen mukaisesti.

Kehityskohdiksi Kähkönen mainitsee lainsäädännön auttamisjärjestelmälle asettamat puitteet ja soveltamisalan. Niiden osalta pitäisi tutkia, onko uhrilähtöisyyden toteutumiselle olemassa esteitä. Tehokkaassa, oikeusvarmassa ja läpinäkyvässä toiminnassa Kähkönen kuitenkin uskoo uhrilähtöisyyden toteutuvan. Järjestelmän tehokkuutta saattaa heikentää valmiiden toimintamallien puute, minkä vuoksi seurantajärjestelmän luominen on perusteltua.

Suomen ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmästä poistuu tämän vuoden puolella kuudesta kahdeksaan henkilöä. He voivat Kähkösen mukaan palata turvallisesti kotimaahansa. Henkilöiden tilanne on arvioitu heidän omaa mielipidettään paluun suhteen kuunnellen. Paluu on Kähkösen mielestä usein realistinen vaihtoehto, kun se toteutetaan yhteistyössä uhrien kanssa.

Jatkossa uhrilähtöisyys pyritään ottamaan entistä enemmän huomioon paluuseen liittyvissä kysymyksissä. Kähkönen kertoo vireillä olevasta paluurahaston hankehakemuksesta, jossa on sen toteutuessa tarkoitus kehittää mallia tuetusta paluusta ihmiskaupan uhreille. Ensi vuonna Suomessa tullaan myös järjestämään laajamittaista koulutusta ihmiskauppaan liittyen.

2.5. Ketä ihmiskauppa koskee?

Kristiina Kangaspunta

The United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (UNICRI)

Kangaspunta on seurannut työtehtävissään YK:ssa ihmiskaupasta käytävää keskustelua kymmenen vuoden ajan. Viimeisen vuoden hän on työskennellyt YK:n alueiden välisessä kriminaalipoliittisessa tutkimuslaitoksessa (UNICRI) Torinossa muun muassa ihmiskauppaan liittyvien asioiden parissa. Puheenvuorossaan Kangaspunta käyttää viitekehystä, jossa hän tarkastelee vastauksia ihmiskauppa-ilmiöön ennaltaehkäisevän työn, uhrin oikeuksien suojelun ja ihmiskaupparikosten syytteeseenpanon kannalta.

Ihmiskauppaa ennaltaehkäisevässä työssä pyritään osoittamaan ihmiskaupan syitä sekä vähentämään ihmiskaupalle altistumista tiedon ja tietoisuuden lisäämisen kautta. Tämä mielletään usein järjestöjen, eri maiden hallitusten, median ja akateemisen maailman tehtäväksi. Käytännössä ennaltaehkäisevä työ kuuluu edellä mainittujen tahojen lisäksi

muillekin toimijoille, kuten maahanmuutosta vastaaville viranomaisille, prostituoitujen palveluista ja sukupuolten välisestä tasa-arvosta vastaaville tahoille, työsuojelupiireille ja ammattiliitoille.

Ihmiskaupan monista syistä Kangaspunta nostaa esiin muutamia liittyen muun muassa koulutukseen ja työttömyyteen. Toisin kun usein ajatellaan, ihmiskaupan uhrit ovat lähtömaassaan usein kouluttautuneita ja työelämässä mukana olevia ihmisiä. IOM:n avustamista ihmiskaupan uhreista vain 15 prosenttia on vain alimman peruskouluasteen käyneitä tai kouluttamattomia. Muiden koulutustasot vaihtelivat yläasteesta yliopistoon. Suurimmalla osalla uhreista oli yksityisen tai julkisen sektorin työpaikka lähtömaassaan ennen uhriutumista ihmiskaupassa. Työtön, kouluttamaton ja epätoivoinen uhri ei siten kerro koko ihmiskaupan kuvaa. Yhteistä ihmiskaupassa uhriutuneille on IOM:n tietojen mukaan alhainen tulotaso lähtömaassa: suurin osa uhreista ansaitsi vähemmän kuin \$50 kuukaudessa. Lisäksi useimmat IOM:n auttamista uhreista tulivat köyhistä perheistä. Näyttää siis siltä, että tyypillisesti ihmiskaupan uhri lähtee kotimaastaan liikkeelle pyrkimyksenään parantaa palkkaansa tai muita olosuhteita, johon hänellä ei lähtömaassa ollut mahdollisuutta. Kangaspunnan mukaan ihmiskaupan ennaltaehkäisemiseksi tehdyssä työssä pitäisi huomioida jo tämä taso.

Kangaspunta tuo myös esiin kohdemaiden kysynnän, joka mainitaan usein ihmiskaupan yhtenä syynä ilman syvempää analyysia. Kangaspunnan mukaan on tärkeää tarkastella kohdemaan kysynnän yhteyksiä muihin asioihin. Esimerkiksi seksipalveluiden kysyntään liittyvän ihmiskaupan kohdalla on syytä katsoa sen kytköksiä kohdemaan prostituutilainsäädäntöön. Pitää myös kysyä, *keiden ja minkä kysyntä?* Kysynnän taustalla on monisyisiä kysymyksiä. Kangaspunnan mukaan olemme viime kädessä kaikki kysynnästä vastuussa – markettiin mennessämme ostamme mieluiten halvimpia tomaatteja, miettimättä tarkemmin, mitä alhaisen hinnan taustalla on. Jotain pitää tapahtua raaka-ainepuolella tai tuotanto- ja levityskustannusten suhteen, jotta yhä edullisempia tuotteita saataisiin markkinoille. Yksi keino on halvan työvoiman käyttäminen, josta on lyhyt matka pakkotyöhön, hyväksikäyttöön ja ihmiskauppaan. Kysynnän ulottuvuudet eivät kuitenkaan tyhjenny tähän. Myös esimerkiksi järjestäytyneen rikollisuuden roolia tulee Kangaspunnan mukaan pohtia suhteessa kysynnän ja markkinoiden luomiseen.

Vastuun ihmiskaupan uhrin oikeuksien suojelusta ja edistämisestä katsotaan kuuluvan järjestöille, hallituksille, lastensuojelulle sekä muille vastaavien palveluiden tuottajille. Toimijoiden määrä pitäisi kuitenkin nähdä laajempänä. Kangaspunta nimeää samaan joukkoon kuuluviksi myös akateemisen yhteisön, rajaviranomaiset, uskonnolliset yhteisöt, terveydenhuollon, suurlähetystöt ja lainvalvontaviranomaiset. Tutkimuksen kautta voidaan päästä käsiksi oikeuksien suojeluun liittyviin ongelmiin, esimerkiksi epäkohtiin uhrien kohtelussa heidän ”virallisen” avustamisensa aikana. Uskonnollisten yhteisöjen edut ihmiskaupan uhrin avustamiseksi tehdyssä työssä liittyvät moniammatilliseen osaamiseen, hyvään ja usein maailmanlaajuiseen infrastruktuuriin sekä poliittiseen vaikutusvaltaan.

Uhrien tunnistamista pidetään yleisesti oikeuksien suojelun kannalta suurena haasteena. Jos uhreja ei tunnisteta, oikeuksien suojelemiseksi tehdyillä kauniilla suunnitelmilla ei ole mitään käyttöä. Rajanylityspaikkoja pidetään usein merkittävinä paikkoina uhrien tunnistamisen suhteen. Tämä ei ole kuitenkaan itsestään selvää. Esimerkiksi Saksaan vuonna 2005 tulleista ihmiskaupan uhreista 72 prosenttia ylitti rajan laillisesti. IOM:n tilastojen mukaan uhreista 73 prosentin kohdalla oli kyse valtion sisäisestä ihmiskaupasta. Näihin lukuihin nähden rajakontrollilla ei juuri ollut uhrien tunnistamisessa sijaa. Rajanylityspaikat ovat kuitenkin Kangaspunnan mukaan merkittäviä. Vaatii vain tarkennusta, millainen merkitys rajoilla on: pitäisikö rajavalvontaviranomaisten esimerkiksi etsiä uhria vai rikollisia?

Ihmiskauppaan liittyvän oikeudellisen puolen ja ihmiskaupparikosten syytteeseenpanon kanssa ovat tekemisissä lainsäätäjät, poliisi, syyttäjät, tuomarit ja rajavartiosto yhteistyössä lukuisten muiden tahojen kanssa. YK:n jäsenvaltioista 20 prosentilla ihmiskaupparikosta ei ole määritelty lainsäädännössä. Niistä joissa lainsäädäntöä on olemassa, 45 prosenttia otti lain käyttöön vuosien 2003 ja 2008 välillä. Palermon protokollan ihmiskauppaa koskeva lisäpöytäkirja hyväksyttiin vuonna 2003. Vuonna 2008 40 maassa oli toiminnassa erityinen ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta vastaava poliisiyksikkö tai muu vastaava taho. Huomionarvoista kuitenkin on, että 19 prosenttia maista, joissa ihmiskauppa on määritelty rikokseksi, eivät raportoineet yhtään tuomiota ihmiskaupasta vuosina 2003 - 2007.

Kangaspunta kiinnittää huomiota siihen, että Belgiassa, Saksassa ja Italiassa tuomioita on ollut huomattavasti muita Euroopan maita enemmän. Yhteistä näille maille on se, että niissä on ollut jo pitkään jonkinlainen koordinaatiomekanismi: Belgiassa kansallinen ihmiskaupan

vastainen toimintasuunnitelma otettiin käyttöön vuonna 1995, poliisiyksikkö jo vuonna 1992. Saksassa kansallinen ihmiskaupparaportointi aloitti työnsä vuonna 1990. Italiassa taas on ihmiskaupan uhreille suunnattuja tukipalveluita, jotka eivät ole yhteydessä rikosoikeudelliseen järjestelmään.

Vuoden 2008 loppuun mennessä 76 YK:n jäsenmaasta on ottanut käyttöön kansallisen ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman. Kansallisissa koordinaatiomekanismien hallinnassa on mukana moninaisia tahoja, eri ministeriöistä lukuisiin erilaisiin kansalaisyhteiskunnan edustajiin. Kangaspunta pohtii, kuinka nämä tahot erilaisine intresseineen voivat saada aikaan jotain ihmisoikeus- tai uhrilähtöistä. Mukana kulkee useita erilaisia visioita ja sisäisiä kamppailuita. Toimivuuden edistämiseksi koordinaatiomekanismien toimintaa on Kangaspunnan mielestä aina tarkasteltava kriittisesti.

III IKKUNOITA SUOMALASEEN TODELLISUUTEEN

3.1. Näkökulmia ihmiskauppaan ja sen tutkimiseen Suomessa

Minna Viuhko

tutkija

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti (HEUNI)

Minna Viuhko tarkastelee ihmiskauppailmiötä tutkimuksen näkökulmasta. Euroopan kriminaalipolitiikan instituutissa työskennelleessään hän on ollut tekemässä useita ihmiskauppaan liittyviä selvityksiä ja tutkimuksia.

Viuhko on havainnut kahtalaista suhtautumista ihmiskauppaan. Esimerkiksi Suomessa on Viuhkon mukaan pitkään vallinnut ajattelumalli, jonka mukaan täällä ei ole ihmiskauppaa. Toisaalta ihmiskauppaan liittyy paljon liioittelua sekä näkemyksiä, joiden

mukaan kaikki ihmiskauppa perustuu lähtökohtaisesti väkivaltaan, pakottamiseen ja erehdyttämiseen. Käytännössä Suomessa esiintyykin ihmiskauppaa, johon liittyy monia riiston muotoja. Mutta Suomessa on myös ihmiskauppaa tai ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, joissa on kysymys vapaaehtoisesti maahan tulleista ihmisistä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö he voisi joutua monenlaisen hyväksikäytön kohteiksi. Näissäkin tapauksissa voi siis olla kyse ihmiskaupasta.

Ihmiskauppa kriminalisoitiin Suomessa viisi vuotta sitten. Tuomioistuimeen asti on päätynyt neljä juttua ihmiskaupan tai törkeän ihmiskaupan nimikkeellä. Varsinaisten ihmiskaupparikosten lisäksi tutkinnassa on ollut erilaisia ihmiskaupan kaltaisia rikoksia, kuten törkeää paritusta, kiskonnan tapaista työsyryntää ja törkeää laittoman maahantulon järjestämistä. Viuhkon mukaan poliisin tietoon tulleiden tapausten määrien perusteella on vaikeaa arvioida ilmiön kokonaislaajuutta.

Ihmiskaupan tutkimiseen liittyy laadullisen tutkimuksen näkökulmasta monia haasteita. Käsitteiden tasolla ei ole aina selvää, milloin ylipäättään pitäisi puhua ihmiskaupasta. Jos puhutaan ihmiskaupasta, joudutaan myös määrittelemään, pitäydytäänkö käsitteen rikosoikeudellisessa määritelmässä vai tarkastellaanko ilmiötä laajemmin. Vaikka näkökulma olisi juridinen, ei ihmiskaupan ja parituksen välinen raja tai sen tulkinta ole välttämättä selvä. Kaikki eivät myöskään erota prostituutiota ja ihmiskauppaa toisistaan.

Viuhko tuo esiin myös ihmiskaupan tutkimiseen liittyviä metodologisia ongelmia: kuinka ihmiskauppaa ylipäättään voidaan tutkia, millaista aineistoa on saatavilla ja miten sitä pitäisi analysoida? Jos tutkitaan ihmiskauppaa, tarkastellaanko myös ihmiskaupan kaltaisia rikoksia? Tuomioistuimeen asti edenneitä ja ylipäättään esiin tulleita tapauksia on vähän, ja aihe on arkaluontoinen ja hankala. Lisäksi, jos tutkimuksessa pitäydytään poliisi- ja oikeudenkäyntimateriaalien tarkasteluissa, on niistä saatava tieto toisen käden viranomaistietoa. Ensikäden tiedon saamiseksi uhrien tai rikollisten haastatteleminen olisi keskeistä, mutta siihen liittyy puolestaan omat hankaluutensa, muun muassa eettiset kysymykset ja haastateltavien tavoitettavuus.

Euroopan kriminaalipolitiikan instituutissa ihmiskauppaa on tutkittu muun muassa rikollisen toiminnan näkökulmasta Suomen, Ruotsin ja Viron yhteisessä projektissa *Mapping Organized Crime*, jossa tarkasteltiin seksuaaliseen hyväksikäyttöön liittyvää ihmiskauppaa ja sen yhteyksiä järjestäytyneeseen rikollisuuteen. Projektin tavoitteena oli kartoittaa ihmiskauppaprosessia, alkaen lähtömaassa tapahtuvasta uhrien rekrytoinnista aina kohdemaan tapahtumiin. Tutkimuksessa tarkasteltiin prosessissa mukana olleita toimijoita ja heidän roolejaan. Erityisfokuksessa olivat rikollisten toimintatavat, rikollisen toiminnan organisointi sekä rikollisryhmien rakenne. Aineisto koostui pääasiassa asiantuntijahaastatteluista, sekä poliisin esitutkimamateriaalista ja ihmiskauppa- ja paritustuomioista. Tämän tutkimuksen yhteydessä jouduttiin pohtimaan muun muassa järjestäytyneen rikollisuuden määritelmiä sekä sitä, keitä määritellään rikollisiksi ja millä perusteilla.

Parhaillaan Euroopan kriminaalipolitiikan instituutissa ollaan käynnistämässä työperäiseen ihmiskauppaan liittyvää projektia, jossa kartoitetaan työperäistä ihmiskauppaa Suomessa, Virossa ja Puolassa.

3.2. ”Mutta Suomessa viranomaisiin voi luottaa...” – Työskentely dokumentoimattomien siirtolaisten ja muiden haavoittuvien ryhmien kanssa

Árpád Kovács
Kansainvälisen työn pappi,
Oulun evankelisluterilainen seurakunta

Árpád Kovácsin mukaan suomalaisiin viranomaisiin voi luottaa varauksettomasti siinä, että he kunnioittavat lakia ja tekevät sen määrittelemät tehtävät. Ihmisten auttaminen on asia erikseen. Kun puhutaan ihmiskaupan uhrien kohtaamisesta, tärkeintä on avun tarjoaminen. Haavoittuvaisessa asemassa oleva henkilö odottaa toista ihmistä lähestyessään ennen muuta sympatiaa. Kovácsin mielestä kolmannen sektorin

toimijoiden ja uskonnollisten yhteisöjen on pohdittava, miten neuvoa vaikeassa tilanteessa olevia asiakkaita. Onko paras vaihtoehto ohjata heidät viranomaisten luokse?

Kovács on kohdannut useita hankalassa tilanteessa olevia maahanmuuttajia, kun Oulun seurakuntayhtymän kansainvälisessä työssä alettiin kiinnittää huomiota ihmiskauppaan. Toimintatapojen kehittäminen on edelleen kesken, eikä ongelmaa ratkea yhden maan, saati kaupungin sisällä. Oulussa on tehty ohjeistus toimintatavoista liittyen ihmiskaupan uhrien kohtaamiseen. Ihmiskaupan uhreja ei pyritä tunnistamaan, vaan avun antamisen lähtökohta on ihmisen oma tarve ja tilanne.

Kovács mainitsee kolme siirtolaisryhmää, joiden tilanteiden ongelmallisuuteen hän on kiinnittänyt huomiota. Vaikeassa asemassa ovat turvapaikanhakijat, jotka tulevat Suomeen salakuljettajien avustuksella toisesta Dublin-sopimuksen allekirjoittaneesta maasta, kuten Italiasta tai Kreikasta. Kovács on seurannut, kuinka palautuksia on tehty huolimatta turvapaikanhakijan pelosta velkojiaan kohtaan.

Toisena ryhmänä Kovács mainitsee Kaakkois-Aasiasta tulevat naiset, painottaen, että heistä kaikki eivät suinkaan ole uhreja. Viime kuukausien aikana Oulun seudulla kohdatusta yhdeksästä siirtolaisesta viisi kuuluu tähän ryhmään. Heidän kohdallaan ongelmallista on riippuvuus yhden ihmisen eli yleensä aviomiehen hyvästä tahdosta myös silloin, kun on kyse pääsystä omiin oikeuksiin tai suomalaiseen yhteiskuntaan liittyvään tietoon. Joidenkin kohdalla seurakunta ei ole ryhtynyt toimenpiteisiin, vaikka henkilöiden maahantuloon on saattanut liittyä ihmiskaupan kaltaisia piirteitä. Syyksi Kovács kertoo, että kyseessä olevat ihmiset ovat nykyiseen tilanteeseensa tyytyväisiä.

Kolmanteen ryhmään kuuluvat opiskelijat, jotka ovat tulleet Suomeen vaihtoon Euroopan unioniin kuuluvista, entisistä sosialistisista maista. Suomalaiset oppilaitokset kertovat harvoin vaihto-opiskelijalle totuutta elämiseen tarvittavista kuluista tai työllistymisen vaikeudesta. EU:n ulkopuolelta tulevilta opiskelijoilta vaaditaan viisumia, jonka saadakseen tilillä täytyy olla tietty määrä rahaa. Tämä antaa jonkinlaisen käsityksen lukuvuoden kulujen kattamiseen tarvittavista varoista. Toisin on EU:n sisältä

tulevilla opiskelijoiden kohdalla. Heidän odotuksensa toimeentulon suhteen saattavat olla epärealistisia, ja riski päätyä esimerkiksi epäsuosiollisiin työsuhteisiin suuri.

Kovácsin mukaan monet turvapaikanhakijat eivät luota viranomaisiin - viranomaisiin luottaminen kun on länsimaisten ja keskiluokkaisten ihmisten etuoikeus. Kreikassa tai Italiassa turvapaikanhakijalle saatetaan kertoa, että toiseen Dublin-maahan yrittämistä seuraa käännitys. Viranomaisen sana ei paina, varsinkaan jos viranomaispäätökset antavat ristiriitaisen viestin järjestelmän toiminnasta. Jokaista Dublin-tapausta ei Suomikaan ole palauttanut. Kun onnistumisen mahdollisuus on olemassa, viestiä salakuljettajiin turvautumisen ja velkaantumisen riskeistä on vaikeaa saada perille. Kovács kritisoi myös haavoittuvaisessa asemassa oleville siirtolaisille suunnattua tiedotusta. Oulussa kehitetään opastetta, jossa on otettu huomioon kohderyhmän mahdollinen luku- ja kirjoitustaidottomuus kertomalla perusoikeuksista visuaalisin keinoin.

Jotkut Oulussa kohdatuista siirtolaisista ovat kadonneet. He ovat Kovácsin mukaan niitä, jotka ovat todellisissa ongelmissa. Tämä on yksi seikka, jonka Kovács katsoo oikeuttavan Oulussa määritellyn toimintatavan. On tärkeää, että vaikeassa tilanteessa olevalla ihmisellä on edes joku jolle soittaa ja kysyä neuvoa ennen seuraavan askelen ottamista.

3.3. Siirtolais- ja maahanmuuttajatyövoiman asema suomalaisilla työpaikoilla

Tanja Välke
lakimies, Uudenmaan työsuojelupiiri

Tanja Vällkeen vastuulla Uudenmaan työsuojelupiirissä ovat erityisesti työsyRJintään ja työhyvinvointiin liittyvät asiat, sekä ulkomaalaisten työntekijöiden työehtojen valvonta.

Hän tarkastelee puheenvuorossaan ulkomaalaisen työvoiman asemaa Suomen työmarkkinoilla työsuojelun näkökulmasta.

Ulkomaalaisia työntekijöitä on Suomessa lähes jokaisella toimialalla. Työsuojeluhallinto toimii kaikille kansalaisuudesta riippumatta yhtäläisten työmarkkinoiden edistämiseksi. Välke kuvaa ulkomaalaista työvoimaa ilmiönä moniaineeksiseksi. Toisten työnantajien kohdalla asiat ovat kunnossa, ja ulkomaalaista työvoimaa kohdellaan suomalaisen kanssa yhdenvertaisesti. Joissain tapauksissa taas työnantaja ei ole tietoinen siitä, miten Suomessa pitää toimia, ja joskus toiminta on rikollista.

Työsuojeluviranomaisen valvonta kohdistuu työmarkkinoiden järjestäytymättömän kentän työnantajiin. Tietoa työntekijöiden olosuhteista saadaan siten vain työnantajalta. Järjestäytyneestä kentästä ja edunvalvonnasta huolehtivat ammattiliitot. Työsuojelupiiri valvoo, että työntekijällä on työnteko-oikeus Suomessa, ja että työnantaja noudattaa työsuhteen vähimmäisehtoja esimerkiksi palkan ja työaikojen suhteen. Lisäksi valvotaan työskentelyolosuhteiden lainmukaisuutta. Viranomaisena työsuojelupiiri ei voi ajaa yksittäisten työntekijöiden yksittäisiä saamia. Syrjityn ulkomaalaisen työntekijän apuna voi toimia ammattiliitto, jos hän haluaa lähteä peräämään oikeuksiaan. Työmarkkinoilla syrjityt ulkomaalaiset ovat kuitenkin Välkkeen mukaan usein riippuvaisia työnantajastaan, eivätkä osaa tai halua ajaa omia etujaan Suomessa.

Työministeriössä kiinnitettiin 2000-luvun alussa huomiota ulkomaalaisen työvoiman valvontaan ja ulkomaalaisen työvoiman aseman parantamiseen. Ulkomaalaislakiin lisättiin työnsuojeluviranomaisille valvontatehtäviä muun muassa oleskelulupien osalta. Samassa yhteydessä luvattoman ulkomaalaisen työvoiman käyttö tuli rangaistavaksi, ja rikoslakiin lisättiin kiskonnan tapaisen työsyrynnän määritelmä. Työturvallisuuslain puolella harmaata taloutta torjumaan asetettiin uusi säädös pakollisista henkilötunnisteista, joiden avulla työntekijän kansalaisuus ja työnantaja voidaan tarkistaa. Vuonna 2006 asetettiin tilaajavastuulaki, jonka mukaan aliurakoitsijoita ja alihankkijoita käytettäessä tilaajalla on velvollisuus selvittää, että yritykset maksavat esimerkiksi eläkemaksuja työntekijöistä lain edellyttämällä tavalla.

Vuonna 2008 ulkomaalaistarkastajat ovat tehneet noin 334 ulkomaalaiseen työvoimaan kohdistunutta tarkastusta (kokonaismäärä Uudellamaalla 5500). Näistä noin puolet tehtiin työntekijän tai poliisin antaman vihjetiedon perusteella. Osa tarkastuksista on lähtöisin viranomaisaloitteesta, ja eniten niitä on tehty rakennus- ja ravintola-alalle. Työsuojelupiirin tietojen mukaan luvattomien työntekijöiden määrä Suomessa on viime vuosien aikana vähentynyt. Vuonna 2008 työsuojelupiiri on tavannut vain kolme luvattomasti työtä tekevää henkilöä. Välkkeen mukaan työsuojeluvalvonta painottuukin työsuhteen vähimmäisehtojen toteutumisen tarkkailuun.

Jos työnantaja ei kohtele työntekijöitä tasapuolisesti, arvioidaan valvontatoimenpiteiden rinnalla täyttykö työsyRJintärikoksen tunnusmerkistö. Kiskonnan tapaisesta työsyRJinnästä on kyse silloin, jos työsyRJinnässä asetetaan työntekijä huomattavan epäedulliseen asemaan käyttämällä hyväksi joko työnhakijan tai työntekijän taloudellista tai muuta ahdinkoa, riippuvaista asemaa, ymmärtämättömyyttä tai tietämättömyyttä. Säännöksessä edellytetään syrjintäperusteen, kuten kielen, kansalaisuuden tai etnisen alkuperän olemassaoloa, sekä tekoa ja työnantajan tietoisuutta. Maksimirangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Vuonna 2008 työsuojelupiirin ulkomaalaistarkastajat tekivät poliisille 19 esitutkintailmoitusta (yhteensä noin 100). Näistä lähinnä ihmiskauppaa olevat ilmoitukset koskivat kiskonnan tapaista työsyRJintää, joita ulkomaalaistarkastajat kirjasivat neljä kappaletta.

Kiskonnan tapaiseen työsyRJintään liittyvissä oikeusprosesseissa on ollut usein kyse palkkasyrjinnästä. Ulkomaalaiselle työntekijälle on maksettu palkkaa huomattavasti työehtosopimuksen määrittelemää minimipalkkaa vähemmän. Välkkeen mukaan ulkomaalaiset työntekijät tuntevat harvoin suomalaisen työelämän pelisääntöjä, ja saattavat olla työnantajastaan hyvin riippuvaisia. Monissa tapauksissa täyttyy myös muuta rikostunnusmerkistöä, kuten luvattoman ulkomaalaisen työvoiman käyttö, työnantajan ulkomaalaisrikkomus tai työaikasuojelurikos.

3.4. Turvapaikanhakijan avustajan kokemuksia ja näkemyksiä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisjärjestelmästä

Piritta Raivio

lakimies, Pakolaisneuvonta

Pakolaisneuvonnassa avustetaan turvapaikanhakijoita, mikä rajoittaa kosketuspintaa mahdollisiin ihmiskaupan uhreihin. Viime vuonna Suomeen saapuneista turvapaikanhakijoista noin puolet oli niin sanottuja Dublin-tapauksia. Tämä tarkoittaa, että hakija on tullut Suomeen joko toisen Dublin-sopimuksen allekirjoittaneen Euroopan maan kautta tai sen myöntämällä viisumilla, jolloin hänet voidaan käännättää takaisin ilman turvapaikkahakemuksen aineellista tutkimista Suomessa. Piritta Raivion mukaan Dublin-tapaukset ovat ihmiskaupasta puhuttaessa merkittäviä. Ihmiskauppaepäilyjä on Pakolaisneuvonnassa herännyt usein Dublin-tapausten kohdalla, joissa on ollut tyypillistä uhriutuminen jo ennen Suomeen tuloa.

Ihmiskaupan uhrin tunnistaminen on haasteellista. Traumaattisia tapahtumia kokeneella ihmisellä voi mennä pitkä aika, ennen kuin hän pystyy puhumaan kokemuksistaan. Pakolaisneuvonnan työntekijä ei välttämättä kohtaa asiakasta montaa kertaa, jolloin riittävän luottamuksellista suhdetta avustajan ja mahdollisen uhrin välillä ei aina synny. Tämä on ilmeistä juuri Dublin-tapauksissa, jolloin turvapaikanhakijan käännytyspäätös saattaa tulla hyvin nopeasti.

Suomeen saapuessaan turvapaikanhakija tapaa ensimmäisenä poliisin tai rajaviranomaisen. Poliisitutkinnan jälkeen turvapaikkakäsittely siirtyy Maahanmuuttovirastoon, vaikkakin Dublin-tapauksissa päätös tehdään pääsääntöisesti poliisitutkinnan perusteella. Jos henkilö kertoo turvapaikkatutkinnan alkuvaiheessa ihmiskauppaepäilyksen herättäviä asioita, viranomaisen tulisi selvittää asiaa ja mahdollisesti ohjata henkilö avun piiriin.

Pakolaisneuvonnan tietojen mukaan viranomaiset tutkivat joissain tapauksissa

turvapaikanhakijoiden matkareittejä vain Euroopan osalta selvittääkseen mille valtiolle hakemuksen käsittely kuuluu. Tämä on ajankohtainen ongelma ruuhkautuneimmilla poliisilaitoksilla Helsingissä ja Oulussa. Näin meneteltäessä hakijan ihmiskauppaan viittaavat kokemukset ennen Eurooppaan saapumista eivät etenkin Dublin-tapauksissa tule viranomaisten tietoon.

Raivion mukaan Dublin-järjestelmään liittyy erityinen ongelma alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla. Varsinkin Kreikkaan, Italiaan ja Maltalle saapuu enemmän turvapaikanhakijoita kuin mailla on kapasiteetteja vastaanottaa. Turvapaikanhakijat eivät yleensä saa tarvitsemiaan palveluita, ja saattavat joutua asumaan kadulle. Raivio arvioi, että erityisesti Kreikassa viranomaiset rekisteröivät alaikäisiä turvapaikanhakijoita täysi-ikäisinä välttääkseen alaikäisen turvapaikanhakijan vastaanottamiseen liittyvät velvoitteet. Kun ensimmäinen Euroopassa tehty ikämerkintä siirtyy suomalaisten viranomaisten rekisteriin, turvapaikanhakijalle tehdään päätös täysi-ikäisenä, ellei hakija pysty todistamaan luotettavalla henkilöllisyystodistuksella viranomaisen ikämerkintää vääräksi. Usein Pakolaisneuvonnan alaikäiset asiakkaat ovat saaneet myös salakuljettajiltaan neuvon ilmoittaa viranomaisille olevansa täysi-ikäisiä. Seurauksena turvapaikkaa hakeva lapsi saattaa joutua kaikkien turvaverkkojen ulkopuolelle. Raivion mielestä itsensä alaikäiseksi ilmoittavan, mutta Etelä-Euroopassa täysi-ikäiseksi rekisteröidyn turvapaikanhakijan kohdalla asiaa on syytä katsoa Suomessa tarkemmin.

Raivio kertoo, että perusteet ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään pääsemiselle ovat Pakolaisneuvonnassa toistaiseksi epäselviä. Kynnys auttamisjärjestelmään ottamiseen vaikuttaa korkealta, minkä lisäksi järjestelmään pääsemisen hyödyt vaikuttavat epäselviltä. Pakolaisneuvonnan kannalta auttamisjärjestelmän hyöty on selkeimmillään Dublin-tapausten kohdalla, jolloin auttamisjärjestelmään pääsy mahdollistaa turvapaikkahakemuksen tutkimisen Suomessa. Jos Dublin-päätösten tekeminen tehostuu suunnitellusti, vaikeutuu uhrien tunnistaminen entisestään.

Raivio tuo myös esiin turvapaikanhakijoiden työnteko-oikeuden kaventamisen hallituksen esityksessä ulkomaalaislain muuttamiseksi. Tällä hetkellä turvapaikanhakijalla on oikeus tehdä töitä kolmen kuukauden oleskelun jälkeen.

Hallituksen esityksessä työnteko-oikeuden edellytykseksi on ehdotettu henkilöllisyystodistusta. Lainmuutosehdotuksen tarkastelu ihmiskaupan ehkäisemisen valossa ei vaikuta tarkoituksenmukaiselta.

3.5. Uhrin asema rikosoikeudellisessa prosessissa

Maria Hietajärvi-Ryhänen

Helsingin poliisilaitos

Maria Hietajärvi-Ryhänen työskentelee Helsingin rikospoliisin väkivaltarikosyksikön ryhmässä, joka tutkii paritukseen, prostituutioon ja ihmiskauppaan liittyviä rikosasioita Helsingissä ja pääkaupunkiseudulla. Ihmiskaupan osalta ryhmässä on tutkittu vain prostituutioon kytkeytyvää ihmiskauppaa. Poliisin näkökulma ihmiskauppaan on rikosoikeudellinen, ja ihmiskaupasta puhuttaessa tarkoitetaan lakipykälään kirjattua määritelmää. Poliisissa rikoksen tutkinta ei kuitenkaan lähde välttämättä rikosnimikkeestä, vaan itse ilmiöstä.

Ihmiskauppapykälä tuli rikoslakiin vuonna 2004, samaan aikaan törkeän parituksen kanssa. Sitä ennen lakiin oli kirjattu vain parituspykälä. Poliisi sai lainmuutoksen myötä lisää työkaluja rikosten selvittämiseen: rangaistusmaksimit kovenivat ja esimerkiksi telekuuntelu sallittiin. Sen ansiosta on pystytty selvittämään rikoksia yhä enemmän oman tutkinnan avulla. Toisaalta lakiuudistus oli ongelmallinen, jopa huono, koska paritus- ja ihmiskauppapykälät ovat poliisin kannalta päällekkäisiä. Ihmiskauppapykälän rikostunnusmerkistö on ollut nykyisessä muodossaan käytännössä hankalasti täytettävissä. Parituspykälät sen sijaan ovat olleet hyvin toimivia. Poliisin kohtaama paritus täyttää yleensä suoraan parituspykälän tunnusmerkistön, vaikka ei riittäisikään ihmiskauppaan.

Suurin osa poliisin tietoon tulleista tapauksista on niin sanottua perinteistä paritusta, jossa parittajat ovat monen prostituoidun mielestä lähinnä käytännön avustajia. Heistä ei välttämättä pidetä, mutta heille maksetaan tietty summa, jota vastaan he järjestävät markkinoinnin ja asunnon. Hietajärvi-Ryhänen ei ota kantaa siihen, kuinka mielellään ja mistä syistä prostituoidut työtään tekevät. Erehdyttämistä ja alistamista poliisin tietoon tulleissa tapauksissa ei kuitenkaan välttämättä ole.

Helsingin väkivaltarikosyksikön ryhmän tutkimasta kahdesta käräjäoikeuteen asti päätyneestä ihmiskauppajutusta toisessa on tullut tuomio ihmiskaupasta. Toinen rikosasia on hovioikeuden käsittelyssä muututtuaan käräjäoikeudessa paritukseksi. Ihmiskauppana tuomitussa jutussa oli mukana useampia prostituoituja. Ainoastaan yhden prostituoidun, kehitysvammaisen naisen osalta tuli tuomio ihmiskaupasta. Muiden kohdalla oikeus katsoi, että kyseessä oli törkeä paritus. Ihmiskauppatuomio meni läpi, koska rikostunnusmerkistön mukaisen erehdyttämisen ja valtaan ottamisen katsottiin kehitysvammaisen tytön kohdalla tapahtuneen.

Oikeustapaus kertoo ongelmista joita poliisilla on ihmiskauppapykälän täyttävien juttujen eteenpäin saamisessa. Hietajärvi-Ryhänen kertoo, että poliisin kentällä kohtaamista prostituoiduista suurin osa on tullut Suomeen töihin täysin tietoisena siitä, mitä he tulevat tekemään. Poliisi kohtaa siis harvoin erehdyttämistä, ja painostaminen taas löytyy myös parituspykälästä. Lisäksi oikeus on perustellut paritustuomiota sillä, että prostituoituja ei ole ”otettu valtaan” lain tarkoittamalla tavalla. Hietajärvi-Ryhäsen mukaan prostituoituja kontrolloidaan jossain määrin, mutta he ovat useimmiten täysin vapaita liikkumaan itse. Ainoa ihmiskauppapykälässä täyttyvä asia on näissä tapauksissa se, että naiset on tuotu tai he ovat tulleet Suomeen prostituutiota varten.

Helsingin poliisia on kritisoitu kiinnostuksen puutteesta ihmiskauppaa kohtaan. Poliisille ei ole merkitystä, onko tutkittavan asian nimike ihmiskauppa vai paritus. Pääasia on tutkia henkilöä tai ryhmittymää, ja pyrkiä saamaan se pois markkinoilta. Uhrin kannalta rikosnimike on kuitenkin merkittävä. Jos juttu tutkitaan parituksena, prostituoidut ovat todistajia, ja heillä on todistajan velvollisuus puhua totta. Poliisi ei voi tarjota todistajalle apua, vaikka taustalla olisi järjestäytynyt rikollisryhmä, ja todistaja pelkäisi totuuden kertomista. Jos taas juttua tutkitaan ihmiskauppana, prostituoitu on

asianomistaja ja hänen asemansa on parempi. Poliisi voi kertoa auttamisjärjestelmästä ja lähettää asianomaisen sen piiriin. Hietajärvi-Ryhänen kysyy, pitäisikö pykälää muuttaa siten, että päällekkäisyydet poistuisivat ja parituksen sijasta tutkittaisiin lähinnä ihmiskauppaa.

3.6. Kotkan ihmiskauppatapaus ja uhrin asema

Perttu Könönen

Kihlakunnansyyttäjä, Kaakkois-Suomen syyttäjänvirasto

Perttu Könönen mukaan Kotkan ihmiskauppatapauksessa huomionarvoista on, että kyseessä oli valtion sisäinen ihmiskauppa. Sekä uhri että kaikki viisi epäiltyä, syytettyä ja tuomittua ovat Suomen kansalaisia. Merkillepantavaa on myös, että käräjäoikeus ja hovioikeus molemmat katsoivat kyseessä olevan jokaisen viiden vastaajan osalta törkeä ihmiskauppa. Marraskuun lopulla selviää, jääkö hovioikeuden tuomio lainvoimaiseksi.

Könönen kuvailee Kotkan ihmiskauppatapaukseen liittyviä tapahtumia. Ihmiskaupan ohella kyseeseen tulleita rikosnimikkeitä olisivat voineet olla törkeä pahoinpitely, törkeä vapaudenriisto, törkeä kiristys ja törkeä paritus. Tapahtumat ajoittuivat kolmen viikon ajalle kesällä 2008. Tapahtumien motiivi oli niin sanottu vasikointivelka, jonka määrästä ja takaisinmaksun tavasta vastaajapariskunta oli pääasiallisesti päättänyt. Rikoksen uhri pakotettiin ottamaan pikavippejä, hänen henkilökohtaista omaisuuttaan otettiin haltuun, häneen kohdistettiin väkivaltaa, hänen vapautensa riistettiin ja hänet pakotettiin myymään seksuaalipalveluita. Vapaudenriisto ei ollut totaalista, koska uhri oli välillä vapaana. Jatkuvan valvonnan tarve oli kuitenkin vältetty uhria uhkailemalla. Tapahtumat paljastuivat, kun uhri itse hakeutui turvaan. Tapahtumien kulku selkeni poliisille vähitellen, koska uhrin tarina täydentyi matkan varrella.

Könönen mukaan Kotkan poliisi tutki tapauksen hyvin, myös seksin ostamista koskevan

säädöksen kannalta. Näytön perusteella kolme henkilöä maksoi seksistä uhrille. Ostajien henkilöllisyyttä ei kuitenkaan onnistuttu selvittämään. Lisäksi uhri oli sitä mieltä, että seksin ostajat luulivat hänen toimivan vapaaehtoisesti.

Könönen kuvailee tapahtunutta ihmisarvon riistämiseksi. Uhrin toiminta ei ollut millään tavalla vapaaehtoista, lähtien siitä, että kyseessä oli tekaistun velan perintä. Uhri oli myös alkujaan vastaajia heikommassa asemassa, koska hänet oli saatu uskomaan, että velka pitää maksaa. Syyteharkinnassa oikeuskäytännön puute osoittautui haasteeksi. Tämän vuoksi hallituksen esityksellä ihmiskaupan kriminalisoinnista oli oikeuskäsittelyssä korostunut merkitys. Hallituksen esityksestä löytyi muun muassa parituksen ja ihmiskaupan väliseen rajanvetoon sopivia kohtia, jotka tukivat ihmiskauppasyytettä.

Könönen on perehtynyt ihmiskauppatapauksiin muualla Euroopassa. Näissä rajat ylittävissä ihmiskauppatapauksissa on Kotkan tapauksen tavoin usein hyödynnetty ylimitoitettua velkaa ja velkasuhdetta, sekä henkilökohtaisen omaisuuden, kuten matkustusasiakirjojen haltuunottoa.

Näytön kannalta rikosasia oli rutiinitapaus. Keskeisenä näyttönä olivat asianomistajan ja vastaajien kertomukset. Esitutkintakertomusten muuttuminen oikeuskäsittelyssä on luonnollista, mutta tämän tapauksen vastaajien kohdalla muutoksia esitutkinnassa annettuihin tietoihin tuli vain vähän. Tämä helpotti syytteen näyttämistä toteen.

Asianomistajalle tapahtumista kertominen oli todella vaikeaa. Kuuleminen kesti useita päiviä, ja se jouduttiin keskeyttämään monta kertaa. Joistakin asioista asianomistaja pystyi puhumaan vasta kun vastaajat oli poistettu oikeussalista. Uhrin asemaa tarkasteltaessa tukihenkilö olikin Könösen mielestä oikeudenkäynnissä välttämätön. Traumaattisten asioiden mieleen palauttaminen vaikutti uhrille tuskalliselta, eikä tuntunut uhrin toipumisen kannalta tarkoituksenmukaiselta. Könösen mukaan on kuitenkin myös uhrin kannalta tärkeää, että vastaajat on tuomittu rikoksesta asiaan kuuluvalla tavalla.

3.7. Uhrin asema rikosoikeudellisessa prosessissa

Kirsi Tarvainen

asianajaja, Asianajotoimisto Asianaiset ky, Helsinki

Kirsi Tarvaisen mukaan useista ihmiskauppaan liittyvistä tai siihen viittaavista rikosasioista on nostettu syyte ja ne on myös tuomittu parituksena tai kiskonnan tapaisena työsyRJintänä. Asianomistajan kannalta rikosnimikkeellä voi olla suuri merkitys, ja sen vuoksi ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on tärkeää.

Tarvaisen mielestä Suomen paritus- ja ihmiskauppalainsäädännön päällekkäisyys on hyvä asia. Ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistoelementeissä paritus ilmenee toiminnan tarkoitusta koskevassa elementissä. Jos toiminnassa on parituksen ohella havaittavissa myös muita ihmiskaupparikoksen tunnusmerkistoelementtejä, on syytä tutkia ihmiskaupan mahdollisuutta.

Toinen merkittävä tunnusmerkistoelementti on tekotapa. Sen kohdalla ei tunnusmerkistön mukaan edellytetä henkilön haltuun ottamista, vangitsemista tai vapauden kokonaisvaltaista riistämistä. Tekotavaksi riittää esimerkiksi värvääminen, johon ei tarvitse sisältyä pakkoa tai väkivaltaa. Tarvaisen mielestä kynns, jolla toinenkin ihmiskaupan rikostunnusmerkeistä täyttyy, on siten varsin matala.

Hankalin kolmesta rikostunnusmerkistä on keinovalikoima, jota hyödyntäen esimerkiksi värvääminen on täytynyt tehdä. Keinovalikoimaan kuuluvat muun muassa turvattoman tilan, riippuvaisen aseman ja erehdyttämisen hyväksikäyttäminen. Tarvaisen havainnon mukaan suomalaisessa keskustelussa usein luullaan, että uhri on täytynyt erehdyttää mukaan toimintaan. Se ei kuitenkaan pidä paikkansa, vaan tunnusmerkistön täyttymiseksi riittää, että taustalla on ollut esimerkiksi turvattoman tilan hyväksikäyttö. Lisäksi riippuvainen asema, turvaton tila tai erehdyttäminen voivat syntyä vasta kohdemaassa rajan ylittämisen jälkeen. Nämä asiat tekevät ihmiskauppakriminalisoinnista Tarvaisen mielestä hyvin kattavan.

Uhrin kannalta on tärkeää, että asianajaja hahmottaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, että kyseessä on ihmiskaupparikos. Oikean rikosnimikkeen käyttäminen edellyttää tapahtumien kulun selvittämistä. Turvattoman tilan tai riippuvaisen aseman kuvaaminen voi olla vaikeaa. Uhriin on luotava luottamuksellinen suhde, jotta hän ylipäänsä pystyisi pukemaan kipeitä asioita sanoiksi. Haastattelua voi osaltaan vaikeuttaa se, että uhri saattaa korostaa prosessin kannalta epärelevantteja asioita ja pitää sitä vastoin merkityksettöminä prosessin näkökulmasta keskeisiä seikkoja.

Asianomistajan asema on Tarvaisen mielestä Suomessa hyvä. Rikosprosessin aikana voidaan ajaa korvausvaatimusta samaan aikaan, kun syyttäjä ajaa syytettä, ilman riskiä vastapuolen kuluista. Asianomistaja voi myös saada oikeusavustajan ja tukihenkilön tarvittaessa. Tukihenkilön rooli on Tarvaisen mukaan ihmiskauppajutuissa erityisen tärkeä.

Koska ihmiskaupparikokset ovat vapauteen kohdistuvia rikoksia, uhri voi saada valtion varoista korvauksia henkisistä kärsimyksistä. Tämä on Tarvaisen mukaan iso etu. Toisaalta jos rikosasia käsitellään parituksena, on parituksen uhreilla todistajan asema, eikä mahdollisuutta korvauksiin silloin ole. Korvausten osalta Tarvainen pitää kyseenalaisena rikoksen tekijän parituksesta tai ihmiskaupasta saaman hyödyn tuomitsemista valtiolle maksettavaksi. Tarvainen kiinnittää huomiota myös ihmiskaupan uhreilta seksiä ostaneiden korvausvelvollisuuteen. Suomessa vahingonkorvauslakia on tulkittu siten, että ostajat eivät ole olleet korvausvelvollisia. Tarvaisen mielestä lain tulkinta on väärä. Korvausvelvollisuuden tulisi koskea myös seksinostajaa, ei vain ihmiskaupan tekijää, jota ei kaikissa tapauksissa edes tavoiteta.

Tarvaisen kokemuksen mukaan auttamisjärjestelmä on toiminut hyvin, ja siihen on hyväksytty myös sellaisia henkilöitä, jotka eivät ihmiskaupakriminalisoinnin vallitsevan tulkinnan mukaan ole ihmiskaupan uhreja. Toisaalta Tarvainen pohtii, onko hänen näkemyksensä auttamisjärjestelmästä liian positiivinen. Tapauksissa, joissa Tarvainen on toiminut avustajana, on auttamisjärjestelmän peruspalveluihin sisällytetty kolmannen sektorin tarjoamia kattavia tukipalveluita.

Syy ihmiskauppa-asoiden käsittelyn vähäisyyteen löytyy Tarvaisen mukaan ilmiöön

liittyvistä mielikuvista. Niiden mukaan ihmiskaupan taustalla täytyy olla järjestäytynyttä rikollisuutta tai vähintään kokenut ja taitava tekijä. Rikoksen tunnusmerkistön täyttävällä tavalla toimimiseksi riittää kuitenkin se, että joku on ahneuttaan valmis hyödyntämään heikommassa asemassa olevaa ihmistä.

IV TULEVAISUUDEN HAASTEITA JA PRIORITEETTEJA

4.1. Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan vaikuttavuus ja tulevaisuuden haasteet

Venla Roth

ylitarkastaja

Vähemmistövaltuutetun / Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan toimisto

Venla Roth on oikeustieteen tutkija, joka väittelee ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta alkuvuodesta 2010. Tässä puheenvuorossa hänen näkökulmansa on kansallisen ihmiskaupparaporttoijan.

Vuoden 2009 alusta toiminut kansallinen ihmiskaupparaporttoija raportoi valtioneuvostolle vuosittain ja eduskunnalle joka neljäs vuosi. Ensimmäinen raportti valmistuu alkuvuodesta 2010. Raporttoija seuraa ihmiskauppaan liittyviä ilmiöitä, kansainvälisten velvoitteiden toteutumista sekä kansallisen lain toimivuutta Suomessa. Lisäksi raporttoija antaa ihmiskaupan vastaiseen toimintaan ja uhrien oikeuksien toteutumiseen liittyviä lausuntoja, ehdotuksia, suosituksia ja neuvoja. Tehtäviin kuuluu niin ikään yhteydenpito kansainvälisiin järjestöihin ja verkostoihin, sekä tiedonkeruu parhaista käytänteistä. Ihmiskaupparaporttoija antaa myös oikeudellista neuvontaa ihmiskauppaan liittyvissä asioissa ja avustaa ihmiskaupan uhreja tarvittaessa esimerkiksi oleskelulupa-asioissa. Raporttoijalla on laajat tiedonsaantioikeudet, mikä on

keskeistä ihmiskauppailmiön ajankohtaisen seuraamisen kannalta. Raporttoijan riippumattomuus taas mahdollistaa objektiivisen ja tarvittaessa kriittisen näkökulman ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Roth kertoo, että ensimmäisen toimintavuoden aikana on pyritty rakentamaan ihmisoikeuslähtöistä ja kauaskantoista työskentelytapaa. Pohjaa työlle on luotu muun muassa tiedonkeruun, ihmiskaupan vastaisen toiminnan ongelmakohtien kuulemisen, verkostojen rakentamisen sekä koulutuksen ja tiedotuksen avulla.

Ensimmäisessä raportissa arvioidaan ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumista nykyisen järjestelmän puitteissa, sekä annetaan ihmiskaupan vastaiseen toimintaan liittyviä suosituksia. Mittapuina arviolle toimivat ihmiskaupan vastaiseen toimintaan liittyvät kansainväliset velvoitteet ja suositukset. Raportissa tarkastellaan ihmiskauppaan liittyvää lainsäädäntökehystä kotouttamislain, ulkomaalaislain ja rikoslain soveltamisen ja tulkinnan osalta. Raportissa ei tarkastella pelkästään ihmiskauppana tuomioistuimeen edenneitä tapauksia, vaan myös ihmiskaupan kaltaisia ilmiöitä, kuten paritusta, kiskonnan tapaista työsyryntää ja laittoman maahantulon järjestämistä. Niiden kautta ilmiön nykyinen kuva Suomessa hahmottuu laajemmin.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän osalta raportissa tullaan arvioimaan järjestelmän saavutettavuutta, järjestelmään ohjautumista, järjestelmään ottamisen ja siitä poistamisen kriteereitä sekä prosessin oikeusturvatakeita. Rothin mukaan auttamisjärjestelmä on toiminut useiden tapausten kohdalla hyvin, mutta toisaalta toiminnassa on paljon parantamisen varaa. Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan pyrkimyksenä on paremman järjestelmän kehittäminen. Siksi ongelmien esiin nostaminen on tarkoituksenmukaista. Roth pitää Suomen auttamisjärjestelmään ohjautuneiden ihmiskaupan uhrien määrää hämmästyttävän pienenä. Lisäksi suurin osa uhreista on ohjautunut järjestelmään viranomaisten kautta, mikä herättää epäilyksiä siitä, onko auttamisjärjestelmä kyennyt saamaan tarvittavaa luottamusta osakseen kansalaisjärjestöiltä. Tärkeää onkin luottamuksen rakentaminen järjestelmää kohtaan viranomaisten, kolmannen sektorin toimijoiden ja uhrien kesken. Roth kiinnittää huomiota myös siihen, että suuri osa järjestelmään ohjautuneista uhreista on ollut työperäisen hyväksikäytön uhreja. Jostain syystä seksuaalisesti hyväksikäytettyjä uhreja ei Suomessa ole ohjautunut järjestelmään oletetusti. Lisäksi rikosnimike näyttää olevan merkittävä peruste auttamisjärjestelmään ottamiselle. Tämä on vastoin ensimmäisen

ihmiskaupan vastaisen toimintasuunnitelman viestiä, jonka mukaan rikostunnusmerkistön ei tarvitse täyttyä. Rothin mukaan ihmiskaupan tunnusmerkistön täyttymisen ei pitäisi olla auttamisjärjestelmään ottamisessa ja harkinta-aikojen sekä oleskelulupien myöntämisessä niin merkityksellistä kuin se nykyään näyttää olevan. Ihmisiä kun pyritään järjestelmän kautta auttamaan, ei tuomitsemaan. Rothin mukaan hylkäämispäätöksiä on tehty suhteellisen paljon, vaikka joissain niistä on ollut selkeitä viitteitä ihmiskaupasta. Jotkut hylkäävän päätöksen saaneista uhreista ovat olleet alaikäisiä. Roth toteaa auttamisjärjestelmän yhdenvertaisuuden ja ennakoitavuuden herättävän kysymyksiä. Käytännön valossa vaikuttaa siltä, että lainsäädäntö on riittämätön sääntelemään uhrin oikeuksien kannalta merkityksellisiä auttamisjärjestelmään liittyviä prosesseja ja oikeusturvatakeita.

Liittyen ihmiskaupan uhrin kohtaamiseen prosessin eri vaiheissa, parannettavaa on myös haavoittuvuuden ja trauman asianmukaisessa huomioimisessa. Asiakkuuksien hallintaan ja palveluiden koordinointiin liittyvien puutteiden Roth toteaa osin korjaantuneen vastaanottokeskusten palkattua ihmiskauppaan perehtyneen sosiaalityöntekijän. Ihmiskaupparaportoijan toimistossa on pohdittu, onko ollut viisasta sijoittaa ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän turvapaikanhakijoiden vastaanottojärjestelmään. Vaarana on, että turvapaikanhakijoita koskevia rajoitussäännöksiä ryhdytään soveltamaan ihmiskaupan uhreihin.

Ulkomaalaislain soveltamisen osalta ihmiskaupparaporttoija on tarkastellut harkinta-aikojen ja oleskelulupien myöntämistä. Ihmiskauppaperusteeseen vedottaessa jokin oleskelun mahdollistava lupa on yleensä myönnetty. Ensimmäisen vuoden aikana harkinta-aikoja on myönnetty viisi, oleskelulupia vain vähän enemmän. Usealla auttamisjärjestelmään ohjautuneella on ollut valmiiksi jonkinlainen lupa oleskella Suomessa. Tästä on herännyt kysymys, miksi järjestelmään ei ohjaudu niitä, joilla ei ole lupaa oleskella maassa. Ihmiskaupparaportoijan huomio on kiinnittynyt myös ihmiskaupan uhrien tunnistamiseen muissa viranomaisprosesseissa, joissa viranomaiset voivat tulla tekemisiin mahdollisten ihmiskaupan uhrien kanssa, erityisesti seksuaalipalveluiden myymiseen ja Dublin-menettelyyn liittyvissä käännytysissä. Ulkomaalaislain mukaan epäilty seksuaalipalvelujen myyminen on käännätysperuste. Dublin-menettelyn mukaan turvapaikanhakijan hakemus käsitellään lähtökohtaisesti siinä EU-maassa, josta hän on ensimmäiseksi hakenut turvapaikkaa. Näissä tapauksissa

viranomaiset saattavat usein olla tekemisissä mahdollisten ihmiskaupan uhrien kanssa, mutta eivät välttämättä tunnista henkilöä ihmiskaupan uhriksi.

Ihmiskauppaan ja sen lähirikoksiin liittyvien tunnusmerkistöjen tulkinnan osalta kansallinen ihmiskaupparaportoija tarkastelee, miltä ihmiskauppa jo annettujen ratkaisujen perusteella Suomessa näyttää. Miten ihmiskaupan tunnusmerkistöä suhteessa läheisilmiöihinsä tulkitaan? Miten hyvin esitutkintaviranomaiset ja tuomioistuin tunnistavat ihmiskaupassa uhriutumisen? Rothin mukaan ihmiskaupan tunnusmerkistön tulkinta vaikuttaa toistaiseksi varsin kapealta: vain hyvin ilmeiset tapaukset nähdään ihmiskaupan uhreina. Parituksen ja kiskonnantapaisen työsyryjinnän soveltamisala on vastaavasti laaja. Reagointi vain selviin ihmiskaupan merkkeihin näkyy erityisesti tuomioistuinten päätöksissä, joissa esitutkinnassa huomioituihin ihmiskauppaan liittyviin seikkoihin ei välttämättä viitata lainkaan. Etenkin parituksen tai seksuaaliseen hyväksikäytön tarkoitukseen tapahtuvan ihmiskaupan kohdalla näyttää vapaaehtoisuudella olevan erittäin suuri painoarvo arvioitaessa ihmiskaupaksi tunnusmerkistön täyttymistä. Tämä ei ole kansainvälisten sopimusten mukainen tulkinta. Laittoman maahantulon järjestämiseen liittyvää velkaantumisen aiheuttamaa haavoittuvuutta ei myöskään usein arvioida ihmiskaupan näkökulmasta.

Valittu rikosnimike on erityisen tärkeä seksuaalisesti hyväksikäytetyille ihmiskaupan uhreille, koska se vaikuttaa heidän asemaansa rikosprosessissa. Ylipäätään Roth korostaa rikoksen uhrin aseman ja haavoittuvuutta aiheuttavien tekijöiden arvioinnin tärkeyttä. Kansallinen ihmiskaupparaportoitajan ensimmäisessä raportissa tullaan suosittelemaan muutoksia ulkomaalais-, koto- ja rikoslakiin. Lisäksi raportoiija tulee antamaan selkeitä ohjeita siitä, miten ihmiskaupan uhreja voidaan esitutkinnassa ja rikosprosessissa tunnistaa. Tavoitteena on tehdä ensimmäisestä raportista julkaisu, josta on käytännön hyötyä ihmiskaupan uhrien oikeuksien toteutumisiksi tehdyssä työssä.

4.2. Ihmiskaupan vastustaminen: haasteita ja hyviä käytäntöjä

Eva Biaudet

Ihmiskaupan vastaisen työn erityisedustaja

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ

Eva Biaudet on Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön (ETYJ) ihmiskaupan vastainen erityisedustaja. Biaudet'n esitelmä perustuu erityisedustajan työssä kohtaamiinsa esimerkkeihin, käytäntöihin ja kokemuksiin ETYJin 56 jäsenmaan puitteissa. ETYJin ainutlaatuinen lähestymistapa on tuonut turvallisuuspolitiikkaan mukaan inhimillisen ulottuvuuden. Se tarkoittaa ihmisoikeuksien toteutumisen nostamista keskiöön. Turvallisuudella on Biaudet'n mukaan merkitystä vasta silloin, kun jokainen voi tuntea sen olemassaolon omassa arjessaan. Biaudet on tutustunut laajalti eri maiden hallitusten, viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen ihmiskaupan vastaiseen toimintaan. Joissain tapauksissa ihmiskaupan ehkäisemiseksi säädettyjen lakien vaikutus ei välttämättä ulotu käytännön tasolle. Ensimmäinen askel ihmiskaupan vastaisessa työssä on Biaudet'n mielestä kuitenkin lainsäädännöllinen.

Biaudet'n mukaan ihmiskauppa on turvallisuusuhka sekä uhreille että yhteiskunnalle. Yhteiskunnalle se on uhka nostaessaan sietokynnystä ihmisten eriarvoiselle kohtelulle. Jokaisella maalla on ehdoton velvollisuus auttaa ja suojella ihmiskaupan uhreja sekä ehkäistä ihmiskauppaa. Onkin tärkeää puhua siitä, millaisessa yhteiskunnassa ihmiskauppaa syntyy. Biaudet toteaa ihmiskaupan liittyvän usein muihin yhteiskunnallisiin ongelmiin, kuten korruptioon. Korruptoituneessa ympäristössä olosuhteet ihmiskaupalle ja hyväksikäytölle ovat otolliset. Jos poliisi ei välitä laeista ja kansalaisjärjestötoiminta on lisäksi vähäistä, ei avun tarvitsijalla ole välttämättä tahoja, jonka puoleen kääntyä. Laaja näkökulma ihmiskauppaan sisältää ilmiön ennaltaehkäisemiseksi tehdyn työn, kyvyn puuttua hyväksikäyttöön ajoissa ja löytää tapoja uhriutumisen ehkäisemiseksi. Lisäksi on pohdittava, miten uhria voidaan parhaiten auttaa ilman että auttamistoimet aiheuttavat uhrille haittaa.

Ihmiskauppa on moninainen ilmiö. Tekotavasta riippumatta Ihmiskauppaan sisältyy

kuitenkin aina vapauden rajoittamista ja vaikutusmahdollisuuksien riistämistä rahallisen hyödyn takia. Uhrien tunnistaminen on Biaudet'n mukaan haaste monessa maassa. Usein ihmiskaupan yhteyteen niputetaan viranomaistyössä huume- ja asekauppa, jolloin pyrkimyksenä on löytää strategia, jolla taistellaan samanaikaisesti jokaista kolmea vastaan. Ihmiskauppa poikkeaa kuitenkin ase- ja huumekaupasta olennaisesti, koska siinä on kyse ihmisistä. Huumeita löytäessään poliisi voi varmuudella todeta, että kyseessä on rikos. Toisin on ihmisen kohdalla, joka ei välttämättä itsekään ymmärrä olevansa ihmiskaupan uhri, tai halua tulla kohdelluksi uhrina. Uhrin auttaminen sekä rajanveto rikollisen toiminnan ja hyväksikäytön suhteen vaatii myös suurta herkkyyttä ja ymmärrystä. Auttajan ja poliisin tulee olla sensitiivisiä kulttuurierojen suhteen, ja sen lisäksi kyetä kuuntelemaan uhria, joka on auttamisprosessissa kaikkein tärkein henkilö. Keskeistä on myös kouluttaa tahoja, joiden kohdalla todennäköisyys ihmiskaupan uhrin kohtaamiseen on suuri, kuten sosiaali- ja terveydenhoitoalan henkilöstöä ja pappeja. Myös kansalaisjärjestöjen rooli uhrien tunnistamisessa ja auttamisjärjestelmään ohjaamisessa on olennainen.

Vaikka uhrien auttaminen on ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa ensisijaista, riittävät resurssit Biaudet'n mukaan monessa maassa vain rikosten selvittämiseen. Uhrin henkinen kontrollointi on usein ollut systemaattista, ja uhrilla on monissa tapauksissa vahva tunneside ihmiskauppiaaseen. Uhrin auttaminen vaatii siten osaamista ja voimavaroja – erityisesti silloin, kun uhri on alaikäinen. Uhrien tunnistamistyötä edistävää koulutusta on Biaudet'n mukaan jatkettava, jotta saadaan käyttöön valmiita malleja työskentelyn pohjaksi. Työtä tarvitaan myös sen edistämiseksi, että työssään ihmiskaupan uhreja kohtaavat luottaisivat uhrien kertomuksiin. Biaudet kertoo englantilaisesta tutkimuksesta, jonka mukaan auttamisjärjestelmän piirissä työskentelevien sosiaalityöntekijöiden keskuudessa vallitsee usein niin sanottu ”epäilyksen ilmapiiri”. Tällä tarkoitetaan taustalla olevaa ennakkoluuloista ajatusta, ettei uhri voi puhua totta kertoessaan hyväksikäyttökokemuksistaan. Työntekijöiden on helpompi uskoa, että uhri valehtelee, tarkoituksenaan käyttää hyväksi sosiaaliturvajärjestelmäämme. Biaudet kuitenkin muistuttaa, että siirtolaisen tieto eurooppalaisista sosiaaliturvajärjestelmistä tai tšekiläisen rahan arvosta voi olla hyvin vähäistä, ja että mitä järkyttävimmät ja uskomattomilta kuulostavat hyväksikäyttökokemukset ovat valitettavan usein täyttä totta.

Biaudet kertoo ILO:n ja Siddharta Karan tutkimuksista, joiden mukaan maailman rikkaimmassa maanosassa Euroopassa on edelleen suuressa määrin orjuutta. ILO:n mukaan yhteenlaskettu palkkoja ja rekrytointikustannuksia koskeva pakottamisen hinta on yhteensä 21 miljardia dollaria. Biaudet mainitsee myös Englannin parlamentin raportin ihmiskaupasta. Siinä kerrottiin, että useissa tunnetuissa ihmiskaupan lähtömaissa konsulaatit myönsivät viisumeita naisille, vaikka nämä eivät itse henkilökohtaisesti käyneet keskustelemassa hakemuksestaan. Biaudet'n mukaan viisumia tai työlupaa hakevaa henkilöä itseään pitäisi aina kuulla. Näin olisi mahdollista kiinnittää huomio esimerkiksi pakkoavioliittoja varten tapahtuvaan ihmiskauppaan.

Biaudet korostaa myös lapsen edun huomioimista. Kun on kyse lapsikaupasta, eri vaihtoehtojen tarkka punnitseminen ja kestävän ratkaisun löytäminen on ensiarvoisen tärkeää. Keskeistä on lapsen kuunteleminen, moniammatillinen yhteistyö, sekä koko prosessin dokumentointi. Lasten auttamisen suhteen ei ole välttämättä tärkeää, onko lapsi tunnistettu ihmiskaupan uhriksi vai ei. Velvollisuus suojella lasta on kaikkein tärkeintä, ja tulee ennen ihmiskaupan toteennäyttämistä.

Biaudet on havainnut, että useissa maissa ihmiskaupan tutkinta on kytketty järjestäytyneen rikollisuuden tutkintaan. Uhrin kannalta ei ole kuitenkaan merkityksellistä, onko taustalla järjestäytynyttä rikollisuutta vai ei. Siksi olisi tärkeää, ettei tutkintaa ohjaisi pelkästään järjestäytyneen rikollisuuden tutkimisen intressi. Lisäksi ihmiskaupan vastaista työtä tulee Biaudet'n mukaan tehdä läpikulkumaissa.

Lopuksi Biaudet kiinnittää huomiota ihmiskauppalainsäädäntöön ja ihmiskaupan vastaiseen työhön Suomessa. Ovatko lainsäädäntö ja käytäntö Suomessa tarpeeksi lähellä toisiaan? Miksei tuomioita ihmiskaupasta saada? Biaudet siteeraa poliisin internet-sivuilta löytyvää tekstiä, jonka mukaan eurooppalaisessa poliisiyhteistyössä ihmiskauppana pidettävää tapaa estää prostituoituja poistumasta paritusrenkaasta tutkitaan Suomessa usein vain parituksena tai törkeänä parituksena. Tämä kuvaa Biaudet'n mukaan sitä, että tuomioistuimien tulkitsee lakia huomattavasti kapeammin kuin mitä lainsäädäntö edellyttäisi.

4.3. Kolmannen sektorin rooli ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa Suomessa

Petra Kjällman

toiminnanjohtaja, Rikosuhripäivystys

Petra Kjällman muistuttaa, että ihmiskaupassa on kyse rikoksesta ja rikoksen uhreista. Ihmiskaupan uhrien auttaminen on tehtävä muiden uhrien auttamisen joukossa, oli kyse sitten viranomaistahosta tai järjestöstä. Ihmiskaupan vastainen toiminta edellyttää rikosuhrityöltä erikoistumista. Osaamisen ohella täytyy olla tietoa lainsäädännöstä ja sovitusta palvelupoluista. Tähän tarvitaan resursseja ja työn koordinoitua.

Kun puhutaan kolmannella sektorilla tehtävästä ihmiskaupan vastaisesta työstä, on ensin hahmotettava, minkälaiseen kokonaisuuteen kolmas sektori kuuluu. Kolmannen sektorin ohella työtään tekevät julkisen eli ensimmäisen sektorin viranomaiset, ja toinen eli yksityinen sektori. Näiden kolmen tahon pitäisi tehdä ihmiskaupan vastaista työtä samaan suuntaan ja pystyä koordinoitusti jakamaan tehtäviään. Tästä ihannekuvasta ollaan kuitenkin toistaiseksi melko kaukana. Yhteiset näkemykset ja tavoitteet kun puuttuvat myös voittoa tuottamattoman järjestökentän eli kolmannen sektorin sisältä. Erilaisista näkemyksistä kisaaminen hämärtää yhteisen tavoitteen, jolloin työn asiakaslähtöisyyskin kärsii. Jotta yhteistyötä voitaisiin rakentaa, olisi eri toimijoiden opittava sietämään toistensa rajallisuutta. Tämä mahdollistaisi kokonaisvaltaisen suunnittelun ja koordinoitun toiminnan, myös ihmiskauppatyön osalta.

Kolmannen sektorin ihmiskauppatyön taustat eivät ole ristiriidassa rikosuhrityön premissien kanssa. Molemmat pohjaavat ihmisoikeuksien puolustamiseen. Rikosuhrityön lähtökohtia löytyy muun muassa Victim Support Europan uhrien oikeuksia ja asemaa koskevista lausunnoista, sekä Euroopan unionin puitepäätyöstä liittyen uhrin asemaan rikosoikeusjärjestelmässä. Näihin lähtökohtiin istuvat hyvin myös

ihmiskaupan uhrin auttamisessa huomioitavat seikat. Ihmiskaupan vastaista toimintaa määritellään vielä erikseen muun muassa YK:n järjestäytynyttä rikollisuutta koskevan Palermon sopimuksen lisäpöytäkirjassa sekä Euroopan neuvoston ihmiskaupan vastaisessa yleissopimuksessa. Kaikki mainitut lähtökohdat velvoittavat kolmannen sektorin toimijoita ihmiskaupan vastaisessa työssä.

Työn tekeminen kolmannella sektorilla vaatii taloudellisia toimintaedellytyksiä. Valtion ja kuntien taloudellinen tilanne on tällä hetkellä huono. Raha-automaattiyhdistyksessä on luvassa organisaatiomuutoksia, joiden myötä kriisiavun tukeminen uhkaa siirtyä kuntien harteille. Toistaiseksi RAY:n tuki jatkuu, mutta paineita rahoituspohjan muutokseen on ilmassa. Euroopan unionin tarjoaman rahoituksen hakeminen saattaa olla vähäresurssiselle kolmannen sektorin toimijalle hankalaa, jollei mahdotonta. EU-rahoitus on monilta osin tehty niin vaikeaksi, että se on harvoin ensimmäinen vaihtoehto rahoitusta pohdittaessa. Riittävä resursointi edellyttää myös yhteiskunnan laajaa tukea. Siinä painavat paitsi arvot ja asenteet, myös poliittinen tahto.

Kolmannen sektorin rikosuhrityön pitää olla rohkeaa ja ennakkoluulotonta, ja tietysti ihmisoikeuslähtöistä. Asiantuntemus ja asiakaslähtöisyys ovat ihmisoikeuslähtöisen työn vähimmäisvaatimukset. Kolmannen sektorin tehtäviin kuuluu myös tarpeen mukaisesti räätälöityjen tuki- ja neuvontapalveluiden tarjoaminen. Viranomaisten on toimittava lakien ja asetusten mukaisesti, mutta kolmannella sektorilla tehtyä työtä ohjaa asiakkaan tarve ilman viranomaisvelvoitteita. Työtä tehdään kuitenkin hyvässä yhteistyössä viranomaisten kanssa. Kolmannen sektorin ja viranomaisten yhteistyötä tarvitaan monesta syystä, myös epäkohtien ja asiakaslähtöisyyden merkityksen esiin tuomiseksi. Yhteistyön edistämiseksi ja ylläpitämiseksi tarvitaan molempinpuolista tahtoa.

Kolmannen sektorin työ voi olla sekä ammatillista, että vapaaehtoistoimintaan perustuvaa. Tämä antaa laajat toimintamahdollisuudet, mutta edellyttää vastuun kantamista. Korkean laadun takaaminen on kolmannella sektorilla tehdyssä työssä erityisen tärkeää, ja osaamisen tulee välittyä myös ulospäin. Lisäksi tarvitaan pitkäjänteisyyttä, viisautta, paksunahkaisuutta, sopivasti nöyryyttä, sekä innovatiivisuutta ja tasapuolisuutta. Työtavoista erityisesti etsivään työhön

ihmiskaupan uhrien auttamiseksi tarvitaan kolmannella sektorilla ammatillista kehittämistä.

Kolmannen sektorin toimijoiden on vaikutettava paitsi omaan toimintaansa, myös laajemmin yhteiskunnassa. Omaan toimintaan vaikuttamisessa keskeistä on kolmannen sektorin toimijoiden välillä avoimesti vaihtuva tieto ja osaaminen, mikä tukee yhteisten tavoitteiden saavuttamista. Lainsäädännön uudistustyöhön osallistuminen on tärkeä tehtävä. Lisäksi kolmannella sektorilla on roolinsa asenteisiin ja ilmapiiriin vaikuttamisessa. Poliittiseen ilmapiiriin vaikuttaminen ei ole yksinkertaista. Kolmannella sektorilla tehdyn työn merkitys ei välttämättä aukea valtionhallinnolle lobbaamalla.

Niinpä kolmannen sektorin on oltava myös rakkikoiria, joka uskaltaa puhua ääneen havaitsemistaan epäkohdista. Sanonnan mukaan *koirat haukkuvat ja karavaani kulkee*. On toivottavaa, että kolmas sektori onnistuu olemaan sellainen rakkikoiria, joka saa karavaanin joskus muuttamaan suuntaansa. Haasteena esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen nimissä annetussa kritiikissä on se, että järjestöjen yhteistyöhankkeena kaikkien Rikosuhripäivystyksen toimintaa toteuttavien tahojen pitää olla saman kritiikin takana. Varovaisuuden takia kritiikin kärki saattaa kadota, mutta toisaalta kritiikin kohteet pysyvät kavereina. Rakkikoiran tehtävät kuuluvat kuitenkin kolmannelle sektorille ehdottomasti jatkossakin. Myös tässä tehtävässä tarvittaisiin yhteistä koordinaatiota: räksytys osuisi tehokkaammin maaliinsa, kun sillä olisi laajemman kentän tuki.

Yleisenä haasteena on kyynistymisen vastustamisen. Ihmiskaupan uhrien kanssa tehdyssä työssä luottamuksen puute on kyynistymisen mitta. Kyynisyys on suojamekanismi, jonka pauloihin monet viranomaiset ovat joutuneet. Kolmannen sektorin työntekijöiden pitää välttää samaa ansaa.

4.4. Kolmannen sektorin rooli ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa Suomessa

Jaana Kauppinen

toiminnanjohtaja, Pro-tukipiste ry

Jaana Kauppinen vetää puheenvuorossaan yhteen kolmivuotisen ihmiskaupaprojektin aikana esiin nousseita haasteita ja ihmiskaupaan liittyviä asiakokonaisuuksia, joihin pitäisi puuttua.

Suomessa, kuten monessa muussakin maassa, ollaan sekä lainsäädännön soveltamisen että auttamisjärjestelmän toimivuuden kannalta vasta alussa. Ihmiskaupan vastaisen toimien suunnitteluun ja toteuttamiseen käytetyn ajan ja resurssit huomioiden voitaisiin kuitenkin kohtuudella olettaa, että olisi päästy jo pidemmälle. Lainsäädännöllinen raami on olemassa, mutta sen soveltamisessa ja tulkinnassa on huomattavia ongelmia. Myös auttamisjärjestelmään sisältyy edelleen isoja puutteita. Nykymuodossaan auttamisjärjestelmä tavoittaa vain murto-osan niistä ihmisistä, joita varten se on luotu.

Ihmiskauppa-käsitteen epäselvyys on yksi tekijä järjestelmiin ja laintulkintoihin liittyvien laajojen ongelmien taustalla. Ihmiskauppa on eräänlainen poliittinen sateenvarjokäsite, jonka alle mahtuu isoja poliittisia kiistakysymyksiä turvallisuuspolitiikasta (rajaturvallisuus, sisäinen turvallisuus), maahanmuutto- ja siirtolaispolitiikasta ja prostituutiopolitiikasta. Samalla kun käydään keskustelua ihmiskaupasta, käydään taistelua monista poliittisia intohimoja nostattavista suurista kysymyksistä. Prostituutio on tästä hyvä esimerkki. Ihmiskauppalakia valmisteltaessa lain perusteluissa keskityttiin lähes yksinomaan prostituutioon ja/tai seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvaan ihmiskauppaan. Prostituution, järjestäytyneen rikollisuuden ja ihmiskaupan linkittäminen läheisesti toisiinsa oli toimiva pohja ihmiskauppalakia laajemmallekin repressiiviselle lainsäädännölle. Käytännön tasolla, tukitoimien ja suojelun osalta, prostituoidut ovat kuitenkin jääneet vähemmälle: heidän osuutensa

auttamisjärjestelmään ohjautuneista ihmisistä on ollut todella pieni. Kun suuri osa seksuaalisen hyväksikäytön tarkoituksiin tapahtuvasta ihmiskaupasta käsitellään ja tuomitaan parituksena, jäävät prostituoidut ihmiskaupparikoksen uhreille määriteltyjen oikeuksien ulkopuolelle.

Tulkintaongelmistaan huolimatta ihmiskauppa on selkeämpi rikosoikeudellisena kuin poliittisena käsitteenä. Seminaarin ensimmäisenä päivänä käsiteltiin ihmiskauppakäsitteen poliittisia merkityksiä ja kyseenalaistettiin monessa mielessä käsitteen mielekkyys ja käyttökelpoisuus. Ihmiskauppakäsitteestä on tullut liian laaja ja epämääräinen, mikä vaikeuttaa uhrien tunnistamista. Toisaalta ihmiskauppaan liittyvä oikeuksien riisto kattaa vain osan siitä laaja-alaisesta ja monimuotoisesta haavoittuvuudesta, jota esiintyy osana globaalia liikkuvuutta.

Tulisikin vakavasti pohtia, pitäisikö epämääräisen ihmiskauppa-käsitteen käyttö rajata rikosoikeudelliseen merkitykseensä, ja etsiä yleisemmän tason poliittiseen puheeseen toinen käsite. Paremmiin haavoittuvaisuuden monimuotoisuutta ja haavoittuvassa asemassa elävien ihmisten todellisuutta tavoittavan käsitteen löytäminen olisi tärkeää. Siten haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten ihmisoikeudet ja suojele toteutuisivat nykyistä paremmin.

Ongelmallinen on myös auttamisjärjestelmän yhteydessä käytetty *uhrilähtöisyyden* käsite. Suomessa auttamisjärjestelmä on integroitu osaksi vastaanottotoimintaa ja se toteutetaan valtiollisena toimintana. Järjestelmään pääsy edellyttää erinäisiä hallinnollisia päätöksiä sekä ennakko- ja reunaehtoja. Olisi syytä jo tunnistaa ja tunnustaa, että auttamisjärjestelmämme on pikemmin järjestelmä- kuin uhrilähtöinen. Järjestelmälähtöisyys ei ole välttämättä heikkous, varsinkin jos järjestelmän toimivuutta pystytään arvioimaan ja toimintaa muuttamaan apua tarvitsevien ihmisten tarpeiden mukaisesti.

Kolmas problemaattinen käsite on *uhri*. Varsinkin haavoittuvuutta tarkasteltaessa on syytä kysyä tarkentava kysymys: *uhri mille* tai *minkä uhri* ihminen on? Kun on kyse rikoksesta ja sen uhrista, uhri-käsitteen käyttö on selkeämpää - silloin puhutaan

rikoksen uhrista. Haavoittuvuudesta puhuttaessa uhriutuminen on moniulotteisempaa. Haavoittuvassa asemassa elävät ihmiset ovat yleensä yhtä aikaa ja peräkkäin monenlaisen riiston, pakottamisen ja oikeuksien loukkauksien uhreja. Uhriutumisen monimuotoisuutta mietittäessä itse kunkin on syytä katsoa peiliin. Mitkä piirteet meidän järjestelmässämme ja tukitoimissamme ovat sellaisia, jotka lisäävät joidenkin ihmisten haavoittuvuutta entisestään?

Seuraava mielenkiintoinen käsite on *auttaminen*. Sen yhteydessä on kysyttävä, milloin ja miten autamme ihmisiä. Tietyllä tapaa *auttaminen* on *uhrin* rinnakkaiskäsite. Molemmat käsitteet asettavat ihmiset eriarvoiseen asemaan vallan ja oikeuksien suhteen. Auttaminen mielletään positiiviseksi ja hyväksi asiaksi huolimatta siitä, että se joskus sisältää hyvinkin pitkälle menevää vallankäyttöä ja prosessien määrittelyoikeutta (kuka saa apua ja millä ehdoilla, kuka jää ilman). Ihmisoikeudet ovat kuitenkin luovuttamattomia. Tästä näkökulmasta auttamisen tulisi olla avustamista siinä, että ihmiset saisivat heille kuuluvat oikeudet. Auttamisen tulisi olla väline poistaa esteitä, jotka ovat oikeuksien toteutumisen tiellä.

Monisektorinen yhteistyö on myös ihmiskaupan vastaiseen työhön liitetty käsite ja toimintamalli. Arjessa yhteistyötä on joskus hankala saavuttaa, sillä prosessin ohjauksesta taistellaan. Kuka määrittelee linjaukset? Kuka määrittelee sen, mikä on ensisijaista? Monisektorisen yhteistyön opiskeluun ei ole panostettu, sitä on vain alettu tekemään. Olisikin syytä kehittää ja mallintaa yhteistyön muotoja nykyistä toimivammaksi.

Järjestöille on varattu erityinen rooli potentiaalisten uhrien tunnistamisessa. Tämä johtuu siitä, että järjestöillä on yleensä kontakteja kenttään, jota viranomaiset eivät tavoita. *Etsivä työ* työmuotona on nostettu suunnitelmissa hyväksi keinoksi tavoittaa haavoittuvassa asemassa eläviä ihmisiä. On kuitenkin valitettavaa, että ammatillista etsivää työtä tekeviä organisaatioita on vain kourallinen, ja etsivän työn perusedellytysten ja periaatteiden tunteminen on vähäistä. Etsivä työ muistuttaa antropologista työtettä, jota Trine Mygind-Korsby kuvasi puheenvuorossaan. Siihen kuuluu asettautuminen asiakkaiden vierelle kuulemaan ja ymmärtämään, mitä heille on tapahtunut, mitä he tarvitsevat ja mistä he haaveilevat. Tämän yhdistäminen hyvään

ammattilliseen osaamiseen ja palveluohjaukseen muodostaa ammatillisen etsivän työn. Kolmannen sektorin toimintaan ei tule sisällyttää kontrolliin liittyviä vaatimuksia. Se vaarantaa luottamuksellisuuden, joka on merkittävä lisäarvo uhrien tunnistamisessa kolmannella sektorilla. Siksi tuleekin olla tarkkana, mihin lupaudumme mukaan ja mistä periaatteista pidämme kiinni.

Kolmannen sektorin tulee olla kykenevä vastaamaan asioiden oikeudellistumisen trendiin. Oikeuksien saaminen ja oikeuksien loukkausten arviointi edellyttää juridista osaamista. Neuvonnan tulee perustua aina oikeaan ja tarkistettuun tietoon ja järjestöjen tehtävä on tässä suhteessa erityisen haasteellista. Miten kertoa monimutkaisista hallinnollisista ja oikeudellisista kysymyksistä pelkäävälle ja epäluuloiselle ihmiselle, käännettynä sille kielellä jota hän ymmärtää ja siten, että hän ymmärtää asian merkityksen itselleen?

Edunvalvonta on tärkeä osa kansalaisjärjestötoimintaa. Kolmannen sektorin tulee pyrkiä vaikuttamaan asiakkaidensa asemaan ja oikeuksiin monilla eri päätöksentekotasolla ja myös mediassa. Järjestöjen tulee olla aktiivisia virallisen järjestelmän toimivuuden arvioinnissa, sekä kiinnittää huomiota siihen, mitä käsitteitä mistäkin asioista käytetään.

Myös kansainvälisten verkostojen ja kansainvälisen keskustelun seuraaminen on olennaista. Muualla maailmassa tapahtuva tapahtuu yleensä myös Suomessa. Järjestöjen kuuluu niin ikään ottaa esiin ja edistää kansainvälisellä agendalla olevia asioita, joita viranomaiset ja poliitikot eivät näytä edistävän. Yleinen oikeus palveluihin (*universal access*) huolimatta oleskelustatuksesta on tästä hyvä esimerkki.

Pro-tukipiste ei ole hakenut jatkoa ihmiskauppaan keskittyvälle projektilleen. Yhdistys tulee toki edelleen olemaan aktiivisesti mukana ihmiskauppaan liittyvissä kysymyksissä, mutta keskittyy jatkossa ainoastaan omaan kohderyhmäänsä ja prostituoitujen asemaan ihmiskauppaan liittyvissä prosesseissa. Järjestöjen kiinnostus toimia ihmis-

kauppaan liittyvissä asioissa on ollut aktiivista. Verkosto tarvitsee kuitenkin koordinaattorin, tahon, joka keskitetysti seuraa asioiden etenemistä Suomessa. Pro-tukipiste toivoo, että Rikosuhripäivystys saa rahoituksen hakemalleen ihmiskauppaprojektille.

2. Seminaaripalautteet

2.1. Palautekyselyyn vastanneet

Seminaariin ilmoittautui 224 henkilöä, joista paikalla oli noin 200 henkilöä. Seminaariosallistujille lähetettiin seminaarin jälkeisellä viikolla sähköpostitse linkki palautekyselyyn. Palautekyselyyn annettiin vastaamisaikaa 18.11.2009 saakka. Sähköisen palautelomakkeen internetissä täytti anonymisti 89 osallistujaa. Palautteiden analysointia varten vastaajia pyydettiin kertomaan myös siitä, minkä alan organisaatiossa ja millaisissa työtehtävissä vastaaja työskentelee. Kahdeksastakymmenestäyhdeksästä vastanneesta suurin osa oli kolmannen sektorin edustajia, joko kansalaisjärjestöistä tai uskonnollisista yhteisöistä. Yhdeksän vastaajaa ilmoitti edustavansa kahta organisaatiota. Seuraavassa havainnollistettuna palautevastauksien hajonta aloittain.

Taustaorganisaatio	Vastaajia
Järjestö (palveluntarjonta/asiakastyö)	32
Järjestö (edunvalvonta/lobby)	12
Uskonnollinen yhteisö/srk	10
Sosiaaliala (julkispalvelut)	9
Valtionhallinto	8
Lainvalvontaviranomainen	6
Yritys/yksityisyrittäjä	4
Tutkimus	3
Vastaanottokeskus	3
Kansainvälinen järjestö	2
Oikeuslaitos	1
Tulkkaus	1
Muu	7
Yhteensä	89 yksittäistä vastaajaa

2.2. Yleinen arvio seminaarin sisällöstä

Seminaariin osallistuneilta pyydettiin arviota siitä, miten seminaaripäivien anti vastasi vastaajan odotuksiin. Arviointia pyydettiin kummaltakin päivästä erikseen asteikolla Kiitettävä – Hyvä – Tyydyttävä – Huono. Lisäksi pyydettiin vapaamuotoista palautetta. Ensimmäisestä seminaaripäivästä antoi arvionsa 86 vastaajaa ja toisesta päivästä 83 vastaajaa. Ensimmäisen seminaaripäivän ohjelma sai yleisessä arvioinnissa hieman toista päivää paremmat arvosanat, mutta valtaosa vastaajista antoi koko seminaarille kiitettävän arvosanan.

Prosenttijakaumat seminaarin sisällön arvioinnista

	PÄIVÄ 1	PÄIVÄ 2
Arvosana	Osuus vastaajista (N 86)	Osuus vastaajista (N 83)
Kiitettävä	66 %	59 %
Hyvä	33 %	36 %
Tyydyttävä	1 %	5 %
Huono	0 %	0 %
Yhteensä	100 %	100 %

2.3. Puheenvuorojen merkityksellisuuden arviointi

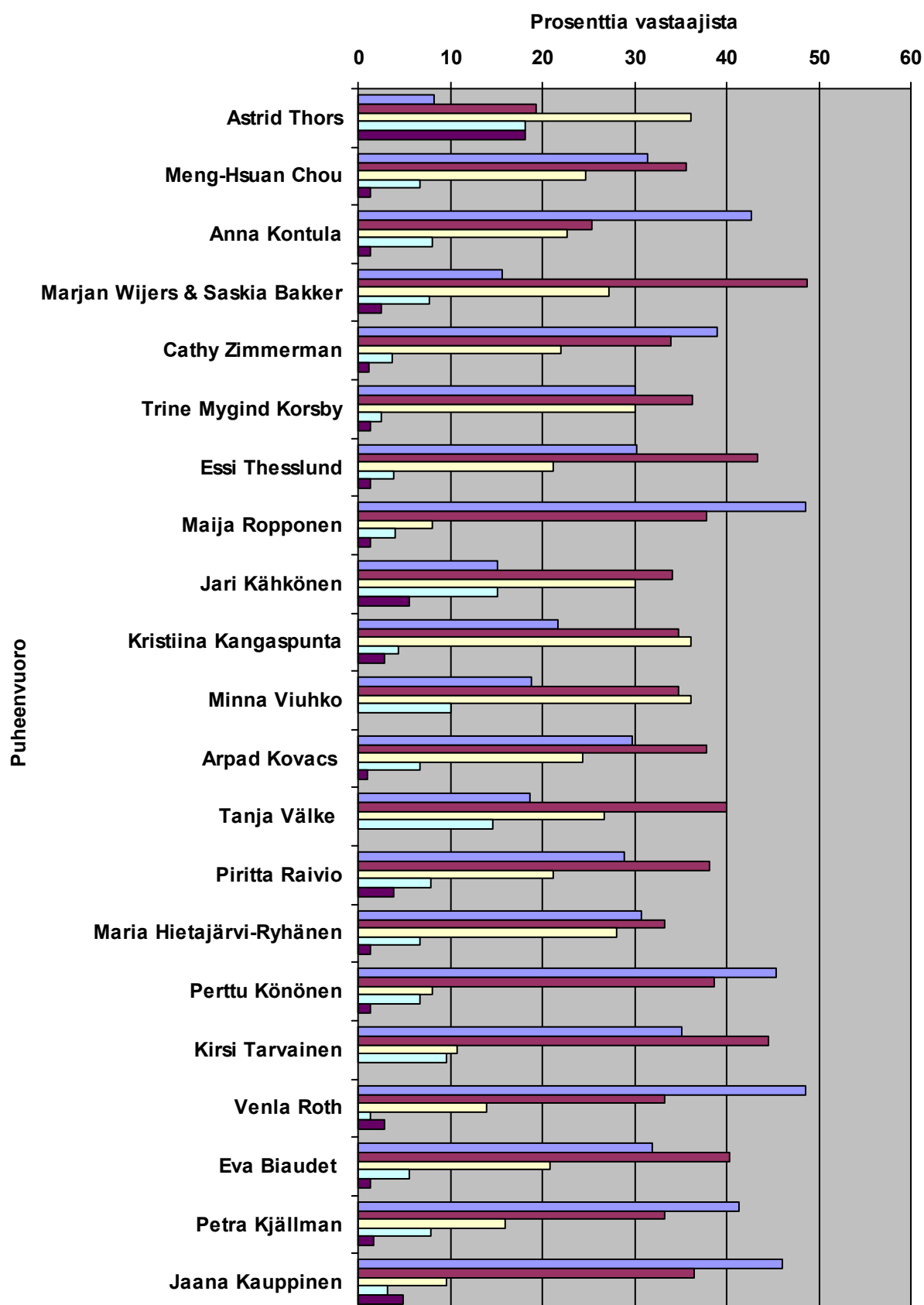
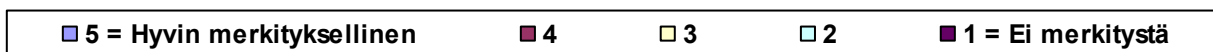
Palautelomakkeessa pyydettiin arviota kustakin puheenvuorosta erikseen. Arvioinnin perusteena oli puheenvuorojen henkilökohtainen merkityksellisyys kullekin vastaajalle. Arviota pyydettiin asteikolla yhdestä viiteen (1=ei merkitystä ja 5=hyvin merkityksellinen). Merkityksellisyydellä tarkoitettiin esimerkiksi puheenvuoron tarjoamia uusia oivalluksia tai hyödyllisyyttä vastaajan työn kannalta. Lisäksi kustakin esiintymisestä pyydettiin vapaamuotoista arviointia. Kutakin puheenvuoroa arvioi 62 – 82 vastaajaa. Alla on taulukoitu puheenvuorojen saamat arvosanat

prosenttiosuuksittain (esim. Astrid Thorsin puheenvuoroa arvioineista noin 8 % koki puheenvuoron hyvin merkitykselliseksi).

Suhteellisesti eniten arvosanoja ”hyvin merkityksellinen” saivat Pro-tukipisteen lakimiehen Maija Ropposen, Vähemmistövaltuutetun ja kansallisen ihmiskaupparaportoin ylitarkastajan Venla Rothin, Pro-tukipisteen toiminnanjohtaja Jaana Kauppinen, Kaakkois-Suomen syyttäjäviraston syyttäjä Perttu Könösen, Tampereen yliopiston tutkija Anna Kontulan sekä Rikosuhripäivystyksen toiminnanjohtajan Petra Kjällmanin puheenvuorot. Kaikkia edellä mainittuja puheenvuoroja piti hyvin merkityksellisenä 41 – 49 % vastaajista.

Puheenvuorojen merkityksellisyys vastaajille

Puheenvuorojen merkityksellisyys vastaajien taustaorganisaatioiden ja työtehtävien mukaan

Puheenvuoroille annettuja arvosanoja tarkasteltiin myös vastaajien taustaorganisaatiot ja työnkuvat huomioon ottaen. Tarkoituksena oli selvittää, onko puheenvuorojen annilla kuulijoille nähtävissä alakohtaisia eroja. Alakohtaisia arvosanoja on tässä käsitelty ainoastaan niiltä osin, kun vastaajia on tietyltä alalta useampia. Alla on esitetty eri vastaajaryhmille oman arvionsa mukaan viisi merkityksellisintä puheenvuoroa. Tähän kootut puheenvuorot saivat suurimmaksi osaksi yli puolelta vastaajista arvosanan 5, eli vastaajat kokivat puheenvuorot ”hyvin merkityksellisiksi”, tai puheenvuorot saivat muuten palautteiden korkeimmat keskiarvot. Puhujien nimet on esitetty vastaajien antamien arvosanojen mukaisessa järjestyksessä.

Julkis palvelut / sosiaaliala

Julkisissa sosiaalipalveluissa työskentelevät vastaajat arvioivat merkityksellisimmiksi Cathy Zimmermanin, Maija Ropposen, Trine Mygind Korsbyn, Piritta Raivion ja Maria Hietajärvi-Ryhäsen puheenvuorot. 50 – 71 % julkisissa sosiaalialan palveluissa toimivista vastaajista koki edellä mainitut puheenvuorot hyvin merkityksellisiksi.

Valtionhallinto

Valtionhallinnossa työskentelevien vastaajien mukaan seminaarin merkityksellisimmät olivat Venla Rothin, Trine Mygind Korsbyn, Maria Hietajärvi-Ryhäsen, Anna Kontulan sekä Perttu Könösen puheenvuorot.

Lainvalvontaviranomaiset (poliisi, Maahanmuuttovirasto, raja)

Lainvalvontaviranomaisia edustavien vastaajien mukaan merkityksellisimmiksi koettiin Perttu Könösen, Jaana Kauppisen, Petra Kjällmanin, Maija Ropposen sekä Kirsi Tarvaisen puheenvuorot.

Vastaanottokeskukset

Vastaanottokeskuksissa toimivat vastaajat olivat arvioineet Maija Ropposen, Piritta Raivion, Saskia Bakkerin ja Marjan Wijersin, Anna Kontulan sekä Cathy Zimmermanin puheenvuorot kaikkein merkityksellisimmiksi.

Kolmas sektori

Kolmannella sektorilla, eli järjestöissä ja uskonnollisissa yhteisöissä toimivat vastaajat muodostivat suurimman osan palautekyselyyn vastanneista seminaariosallistujista. Neljä vastaajaa luokitteli järjestönsä sekä palveluntarjoajaksi että edunvalvontaa ja lobbaustyötä tekeväksi järjestöksi. Palveluntarjontaa ja asiakastyötä tekevissä järjestöissä toimivat arvioivat merkityksellisimmiksi Venla Rothin, Jaana Kauppinen, Maija Ropposen, Perttu Könösen sekä Cathy Zimmermanin puheenvuorot. Vastaajat, jotka olivat luokitelleet taustaorganisaationsa edunvalvontaa tai lobbausta tekeväksi järjestöksi, pitivät merkityksellisimpinä Jaana Kauppinen, Petra Kjällmanin, Maija Ropposen, Meng-Hsuan Choun sekä Cathy Zimmermanin puheenvuoroja. Uskonnollisissa yhteisöissä toimivat vastaajat puolestaan kokivat merkityksellisimmiksi Maija Ropposen, Anna Kontulan, Jaana Kauppinen, Árpád Kovácsin sekä Tanja Välkkeen puheenvuorot.

Puheenvuorojen merkityksellisyys vastaajien taustaorganisaatioiden mukaan

Valtion-hallinto	Julkis-palvelut Sosiaaliala	Vastaanotto-keskukset	Lainvalvonta-viranomaiset	Järjestö Palvelun-tarjoaja	Järjestö edunvalvonta	Uskonnolli-nen yhteisö
1. Roth	Zimmerman	Ropponen	Könönen	Roth	Kauppinen	Ropponen
2. Korsby	Ropponen	Raivio	Kauppinen	Kauppinen	Kjällman	Kontula
3. Hietajärvi-Ryhänen	Korsby	Bakker & Wijers	Kjällman	Ropponen	Ropponen	Kauppinen
4. Kontula	Raivio	Kontula	Ropponen	Könönen	Chou	Kovács
5. Könönen	Hietajärvi-Ryhänen	Zimmerman	Tarvainen	Zimmerman	Zimmerman	Välke

Työtehtävänä asiakastyö tai kenttätason työ

Puheenvuorojen merkityksellisyyttä kuulijoille tarkasteltiin myös sen perusteella, tekeekö vastaaja työtään asiakaspalvelutehtävissä tai niin sanotusti kenttätasolla, vai toimiiko vastaaja hallinnossa, suunnittelu-, koulutus- tai tutkimustehtävissä. Vastaajat, jotka määrittelivät työtehtäväkseen asiakastyön tai muun kenttätason työn, kokivat merkityksellisimmiksi Maija Ropposen, Venla Rothin, Perttu Könösen, Anna Kontulan, Jaana Kauppisen sekä Cathy Zimmermanin puheenvuorot.

Työtehtävänä hallinto/suunnittelu/valmistelu tai tutkimus

Hallinnollisissa tai muissa ei suoraan asiakastyöhön liittyvissä tehtävissä toimivat vastaajat arvioivat merkityksellisimmiksi Jaana Kauppisen, Meng-Hsuan Choun, Maija Ropposen, Anna Kontulan sekä Perttu Könösen puheenvuorot.

Puheenvuorojen merkityksellisyys vastaajien työtehtävien mukaan

Asiakastyö/kenttätason työ	Hallinto/suunnittelu/valmistelu/tutkimus
1. Ropponen	Kauppinen
2. Roth	Chou
3. Könönen	Ropponen
4. Kontula	Kontula
5. Kauppinen	Könönen

LIITE: Seminaariohjelma

Toiveiden ja todellisuuden törmäyspintoja Ihmisoikeudet ja uhrilähtöisyys ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa

22.—23.10.2009

Pro-tukipiste ry

Seminaari Hotelli Presidentissä, Rautatienkatu 4, Helsinki

Torstai 22. lokakuuta

8.30 — 9.15. Ilmoittautuminen Hotelli Presidentissä

9.15 — 9.30 Jaana Kauppinen (toiminnanjohtaja, Pro-tukipiste ry)

Tervetuloa seminaariin!

9.30— 9.50 Astrid Thors (Maahanmuutto- ja eurooppaministeri)

Avaussanat

I IHMISKAUPPA, SIIRTOLAISUUS JA IHMISOIKEUDET

9.50 — 10.30 Meng-Hsuan Chou (PhD, Post-doctoral Fellow, ARENA— Centre for European Studies, University of Oslo)

Euroopan Unionin siirtolaisuuspolitiikka ja ihmiskaupan uhrien asema

10.30 — 11.00 Anna Kontula (VTT, tutkija, Tampereen yliopisto)

Siirtolaisten työmarkkinat ja ihmiskauppapuhe

11.00—11.10 Keskustelua

11.10—11.25 Tauko

11.25—12.20 Marjan Wijers (Lawyer, Human Rights Consult and Researcher) ja **Saskia Bakker** (Programme Manager Women's Rights, Aim for Human Rights)

Ihmisoikeudet ja ihmiskaupan vastaiset toimet: käsitteiden määrittelyn ja vaikutusten mittaamisen haasteet

12.20—12.30 Keskustelua

12.30—13.30 Lounas Hotelli Presidentissä

II UHRILÄHTÖINEN NÄKÖKULMA: UHRIT—IHMISET

13.30—14.00 Cathy Zimmerman (PhD, gender Violence & Health Centre, London School of Hygiene and Tropical Medicine, University of London)

Ihmiskauppaan liittyvien terveysriskien ja niiden seurannaisvaikutusten huomioiminen palveluissa ja käytänteissä

14.00—14.30 Trine Mygind Korsby (Antropologi, konsultti, the Danish Centre against Human Trafficking, The National Board of Social Services, Tanska)

Objektista subjektiksi — Kokemuksia kenttätöystä ihmiskaupan uhreiksi joutuneiden nuorten tyttöjen ja naisten parissa Roomassa

14.30—15.00 Essi Thesslund (projektikoordinaattori, Pro-tukipiste ry) ja **Maija Ropponen** (lakimies, Pro-tukipiste ry)

Haavoittuvaisuuden monet kasvot — suomalaisen kansalaisjärjestön käytännön kokemuksia ihmiskaupan vastaisesta työstä

15.00—15.30 Kahvitauko

15.30—15.50 Jari Kähkönen (johtaja, Joutsenon vastaanottokeskus, ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä)

Uhrilähtöisyyden haasteita ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmässä

15.50—16.40 Kristiina Kangaspunta (The United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute, UNICRI)

Ketä ihmiskauppa koskee?

16.40—17.00 Keskustelua ja päivän päätös (**Jaana Kauppinen**, toiminnanjohtaja, Pro-tukipiste ry)

Perjantai 23. lokakuuta

9.00—9.05 Hyvää huomenta! (Essi Thesslund, projektikoordinaattori, Pro-tukipiste ry)

III IKKUNOITA SUOMALAISEEN TODELLISUUTEEN

9.10— 9.30 Minna Viuhko (tutkija, European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations, HEUNI)

Näkökulmia ihmiskaupaan ja sen tutkimiseen Suomessa

9.30—10.50 Työskentely haavoittuvaisten ryhmien parissa Suomessa

Árpád Kovács (kansainvälisentyön pappi, Oulun evankelisluterilainen seurakunta)

”Mutta Suomessa viranomaiseen voi luottaa...” - työskentely dokumentoimattomien siirtolaisten ja muiden haavoittuvaisten ryhmien kanssa

Tanja Välke (lakimies, Uudenmaan työsuojelupiiri)

Siirtolais- ja maahanmuuttajatyövoiman asema suomalaisilla työpaikoilla

Piritta Raivio (lakimies, Pakolaisneuvonta)

Turvapaikanhakijan avustajan kokemuksia ja näkemyksiä ihmiskaupan uhrien tunnistamisesta ja auttamisjärjestelmästä

10.50—11.10 Tauko

11.10—12.30 Uhrin asema rikosoikeudellisessa prosessissa

Maria Hietajärvi-Ryhänen (Helsingin poliisilaitos)

Perttu Könönen (syyttäjä, Kaakkois-Suomen Syyttäjävirosto)

Kirsi Tarvainen (asianajaja/avustaja, Asianajotoimisto Asianaiset ky, Helsinki)

12.30—13.30 Lounas Hotelli Presidentissä

IV TULEVAISUUDEN HAASTEITA JA PRIORITEETTEJA

13.30—14.00 Venla Roth (ylitarkastaja, Vähemmistövaltuutetun/Kansallisen ihmiskaupparaporttoijan toimisto)

Suomen ihmiskaupan vastaisen toiminnan vaikuttavuus ja tulevaisuuden haasteet

14.00—14.30 Eva Biaudet (OSCE's Special Representative in Trafficking in Human Beings)

Ihmiskaupan vastustaminen: haasteita ja hyviä käytäntöjä

14.30—15.00 Kahvitauko

15.00—15.50 Kolmannen sektorin rooli ihmiskaupan vastaisessa toiminnassa Suomessa

Petra Kjällman (toiminnanjohtaja, Rikosuhripäivystys)

Jaana Kauppinen (toiminnanjohtaja, Pro-tukipiste ry)

15.50—16.00 Seminaarin päätös (Essi Thesslund, projektikoordinaattori, Pro-tukipiste ry)

